

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**SELÇUKLULAR DÖNEMİ
ANADOLU'DA MÜSLÜMAN – SÜRYANİ
İLİŞKİLERİ (XI. – XII. YÜZYILLAR)**

Şeyhmus SARİCE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

ARALIK - 2018

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**SELÇUKLULAR DÖNEMİ
ANADOLU'DA MÜSLÜMAN – SÜRYANİ
İLİŞKİLERİ (XI. – XII. YÜZYILLAR)**

**DANIŞMAN : Prof. Dr. Orhan DOĞAN
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre TANSÜ
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Erhan ALPARSLAN**

Şeyhmus SARİCE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

ARALIK - 2018

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SELÇUKLULAR DÖNEMİ ANADOLU'DA
MÜSLÜMAN – SÜRYANİ İLİŞKİLERİ (XI. – XII.
YÜZYILLAR)

Şeyhmus SARİCE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez .../.../2018 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Orhan DOĞAN
BAŞKAN

Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre
TANSÜ
ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Erhan
ALPARSLAN
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....
Prof. Dr. Abdullah SOYSAL
Enstitü Müdürü

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirilerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SELÇUKLULAR DÖNEMİ ANADOLU'DA MÜSLÜMAN – SÜRYANİ
İLİŞKİLERİ (XI. – XII. YÜZYILLAR)**

Şeyhmus SARİCE

Danışman : Prof. Dr. Orhan DOĞAN

Yıl : 2018, Sayfa: 58+V

Jüri : Prof.Dr. Orhan DOĞAN (Başkan)
: Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre TANSÜ (Üye)
: Dr. Öğr. Üyesi Erhan ALPARSLAN (Üye)

Anadolu ve Ortadoğu gerek tarihsel gerek etnik ve sosyo-kültürel açıdan bir laboratuvar gibidir. Bu laboratuvarın temel unsurlarından biri olan Süryaniler, kadim kaynaklarda geçmeye başladıkları ilk dönemlerden itibaren mezkur sahalarda tarihi ile özdeşleşmişlerdir. Kendilerine münhasır tarihi ve kültürel dinamikleri bulunan bu topluluğun hayatındaki en temel dönüm noktası ise Hristiyanlığın doğuşu ve yayılışı olmuştur.

Hristiyanlığı içselleştiren bu toplum, tarih boyunca ortak teolojiye sahip devletlerin baskı ve zulmüne uğramış; fakat bu duruma rağmen varlıklarını da denge unsuru sayılacak politikalar sayesinde yüzyıllarca muhafaza etmişlerdir. Tüm bu sebeplere rağmen Süryanilerin sosyo-kültürel kodlarında siyasal söylem imgelerine tarih boyunca rastlanmamıştır. Süryanilerin yine tarih boyunca varlıklarını sürdürüp kendilerini en iyi ifade ettikleri dönem olan gerek İslam gerekse de Türk-İslam devri dediğimiz Selçuklular ve bunların halefi Osmanlılar dönemi konuyu onlar açısından anlamlı kılmaktadır.

Bizim bu araştırmamız, konunun XI.-XII.yüzyıllarını kapsayan Selçuklu devri Müslüman-Süryani ilişkileri üzerinedir. Hz. Ömer'in fetihlerinden itibaren İslam yönetimine katılan gayrimüslimlere yönelik zımmi halk hukukunun başat faktör olarak aynen devam edildiği bu yüzyıllar, Süryanilerce gerek Bizans'a gerekse de Haçlılara mukabil Müslüman Türklerin makbul görüldüğü asırlar olması hasebiyle de önem arz etmektedir.

Bu bağlamda araştırmamız, Süryanilerin tarihi ve sosyo-kültürel özelliklerinden yola çıkılarak mevcut XI.-XII. yüzyıllarda Selçuklu yönetimi altında Müslümanlarla olan ilişkileri analitik olarak incelenip araştırılmış ve tespitlerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Süryaniler, Hristiyanlık, İslamiyet, Türkler, Selçuklular

**DEPARTMENT OF HISTORY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**MUSLIM-SURFACE RELATIONS IN ANATOLIA IN THE
PERIOD OF SELJUKS (XI. - XII. CENTURY)**

Şeyhmus SARİCE

Supervisor : Prof. Dr. Orhan DOĞAN

Year : 2018, Pages: 58+V

**Jury : Prof. Dr. Orhan DOĞAN (Chairperson)
: Assist. Prof. Dr. Yunus Emre TANSÜ (Member)
: Assist. Prof. Dr. Erhan ALPARSLAN (Member)**

Anatolia and Middle East are like a laboratory either historically, ethnically or socio-culturally. Assyrians, who are one of basic elements of this laboratory, have identified with history of the afore-mentioned areas since the first periods when they have begun to be mentioned in ancient sources. The most basic milestone of this community, which has had its unique history and cultural dynamics, in its life became the birth and spread of Christianity.

This community that internalized Christianity has been subjected to the oppression and the cruelty of states which had common theology, throughout history; however, they (the Assyrians) have still maintained their existences for centuries through policies which would be regarded as the equilibrant. In spite of these all reasons, no political images of political discourse have been encountered in socio-cultural codes of the Assyrians throughout history. The period in which the Assyrians have continued their existences and they have expressed themselves in the best way throughout history again is Seljukian periods we call as both the Islamic and the Turkish-Islamic time.

Basic axis of our study is toward Muslim-Assyrian relationships during the Seljukian period covering 11th-12th centuries. These centuries, in which the implied public law for non-muslims who have been included into Islamic administration as from the Saint Caliph Umar Bin Al-Khattab's conquests has been continued exactly as the leading agent, are of importance also in consequence of being ages when Muslim Turks have been considered acceptable by Assyrians against both the Byzantine and the Crusaders.

In this context, based on socio-cultural and historical characteristics of Assyrians, we examined, researched their relationships with Muslims during 11th-12th centuries under Seljukian administration, and made observations on these in the study.

Keywords: Assyrians, Christianity, Islamism, Turks, Seljuks.

ÖNSÖZ

Tarih insan topluluklarının karşılıklı etkileşimleri ve ilişkilerinin seyrini takip eden dinamik bir bütünlüktür. İnsanların karşılıklı etkileşimleri ve en eski devirlerden başlayarak kendilerine özgü ortaya koydukları yaşam tarzları, onların kültürel etmenlerinin de temel verilerini oluşturmuştur. Bu veriler toplumların yaşam biçimleri olarak tarihsel sahada tutunmalarına imkan vermiş ve toplumların asırlar boyunca varlıklarını muhafaza etmelerinin de temin edicisi olmuştur.

Bu bağlamda tarihsel coğrafya olarak Anadolu ve Ortadoğu, insan topluluklarının ilk yerleştiği sahalardan biri olmuş, aynı zamanda birçok farklı topluluk ve uygarlığa ev sahipliği yaparak doğu ile batı medeniyetleri arasında kadim bir köprü vazifesi de görmüştür.

Anadolu ve Ortadoğu etnik coğrafyasının unsurlarından olan Süryaniler, gerek tarihsel gerekse de sosyo- kültürel geçmişleriyle bu dinamik yapının içinde yer almışlardır. Tarihlerinin bölge geçmişiyle ilişkilendirilerek incelenmesinin lüzumlu olduğu bu tarihi cemaat, her şeyden önce kadim dönemlerden beri siyasallaşma yerine cemaat yapısında kalmayı tercih etmişlerdir.

Süryanilerin tarihsel olarak ortaya çıkışları, isimlendirilmeleri gibi gerek tarihi, gerek sosyolojik ve etimolojik hususlar bilimsel sahada zaman zaman farklı bakış açılarıyla ele alınmış ve ortak bir görüşten çok farklı anlayışların doğmasına yol açmıştır. Kadim halklardan olan Süryanilerin varlıklarını daha çok inanç ekseninde muhafaza etmeleri ise tarihsel olarak önemli bir husustur. Özellikle Hristiyanlığın doğması ve yayılması Süryanilerin tarihinde bir kırılma devri başlatmış ve söz konusu topluluğun tarihsel olarak devamının imgelerini oluşturmuştur. Bu imgeler Süryani muhayyilesinin temel etmenlerinin oluşumunu da sağlamış ve tarih boyunca siyasaldan çok inanç eksenli hayat tarzıyla çevreleriyle ilişkiler kurmalarının da koşullarını doğurmuştur.

Kadim dönemlerden beri görüldükleri Ortadoğu coğrafyasında, erken Ortaçağ'da Bizans hakimiyeti döneminde gerek teolojik gerek tarihi büyük sıkıntılara maruz kalan Süryaniler, tedricen Anadolu'nun farklı yerlerine dağılmışlar ve VII.yy'lardan itibaren gerek Ön Asya gerekse Anadolu'da önce İslami sonra da Türk-İslam yönetimlerinin hakim olmaya başladığı XI. ve XII.yy'larda da rahat bir ortama kavuşmuşlardır.

XI ve XII. yy'larda Müslüman Türk Yönetimlerinin kurulması ve özellikle Selçuklu devrinde Süryaniler huzurlu bir ortama kavuşmuşlar ve rahat yaşantılarının yansıması olarak da kültürel faaliyetlerde bulunmuşlardır. Hatta özellikle mezkur devirdeki yaşantılarının kendilerine sunulmasında katkı sağlayan Selçuklu hükümdarlarına vefa borçlarını özellikle kültürel ve edebi sahalarda ortaya koydukları eserlerde onlardan övgüyle bahs ederek ifa etmişlerdir.

Bu bağlamda söz konusu araştırmamız, tarihsel olarak kadim dönemlerden itibaren var olan Süryanilerin ortaya çıkışından başlayarak, adlarının oluşumuna kadar olan gelişmeleri temel alıp, onların Hristiyan oluşları ekseninde önce Roma sonra Bizans ile yaşadıkları ilişkiler temelinde hareket edilmiştir. Ayrıca Süryanilerin İslami devirdeki yaşantılarının başlaması ve özellikle Selçuklu devri dediğimiz XI ve XII. asırlardaki ilişkilerinin de tespit edilip değerlendirilmesinden oluşmuştur.

Çalışmamız boyunca benden desteğini esirgemeyen ve bana böyle değerli bir konuda tez çalışması yapma imkanı sunarak; beni sabırla destekleyen danışman hocam sayın Prof.Dr. Orhan DOĞAN ve Prof.Dr. Selehattin Döğüş'e ayrıca kıymetli Dayım Mehmet AYDOĞAN'a şükranlarımı sunarım.

Şeyhmus SARİCE
Aralık-2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	V
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Amacı ve Önemi	3
1.2. Yöntem	3
1.3. Kavramsal Çerçeve	3
1.4. Kapsam ve Sınırlılıklar	4
1.5. Veri Toplama Tekniği	4
1.6. Konu ile ilgili Önceki Araştırmalar	4
1.6.1. Konuya Ait Kaynaklar ve Kronikler	4
1.6.2. Tedkik ve Telif Eserler	4
1.6.3. Tezler	4
1.6.4. Makaleler	5
2. SÜRYANİLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE SÜRYANİ ADI	6
2.1. Hristiyanlıktan Önce Süryaniler ve Yerleşim Sahaları	7
2.2. Süryanilerin Hristiyanlığı Kabul Etmesi ve Süryani Kiliseleri	8
2.3. Roma ve Bizans Döneminde Süryaniler	10
3. İSLAMİ DÖNEMDE SÜRYANİLER	14
3.1. Hz. Muhammed Devri	14
3.2. Dört Halife Devri	15
3.3. Emevi ve Abbasiler Devirleri	17
3.4. Gayrimüslimlere Yönelik İslami Politikanın Temelleri	18
3.5. İslami Dönemde Bizans'ın Doğu Seferleri ve Süryaniler	20
3.6. XI. yy'a Kadar Süryanilere Yönelik Bizans ve İslami Politikaların Karşılaştırılması	24
4. XI. VE XII. YY'LARDA MÜSLÜMAN TÜRK YÖNETİMLERİ'NİN KURULMASI VE SÜRYANİLER	29
4.1. XI. ve XII. Asırlarda Ortadoğu ve Müslüman Türk Yönetimlerinin Kurulması	29
4.2. Ortadoğu ve Anadolu'da Selçuklu Hanedanlığı	31
4.3. Haçlı Seferleri, Doğu Hristiyanlığı ve Süryaniler	35
4.4. Selçuklu Döneminde Süryaniler	38
4.5. Selçuklu Devri Müslüman Süryani İlişkileri	43
4.6. Selçuklu Devri Süryani Kültür ve Uygarlığı	46
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	50
KAYNAKLAR	55
ÖZ GEÇMİŞ	

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
Çev.	:Çeviren
Der.	:Derleyen
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	:Editör
Haz.	:Hazırlayan
İ.A.	:İslam Ansiklopedisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	:Sayfa
Sad.	:Sadeleştiren
ss.	:Sayfalar arası
TDVY	:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Vb.	:Ve benzeri
Vd.	:Ve diğerleri
Yay.	:Yayın

1. GİRİŞ

Geçmişleri kadim dönemlere kadar uzanan Süryaniler, Ortadoğunun köklü toplumlarından biridir. İnsanlığın toplumsal gelişme gösterdiği Mezopotamya coğrafyasında bulunarak köklü bir kültür inşa eden bu tarihi topluluk, aynı zamanda uygarlığın gelişmesinde de önemli roller üstlenmişlerdir.

Hristiyanlığın doğmasının ardından bu semavi dini ilk kabul eden topluluğun Süryaniler oluşu, yine bu mezkur dinin mensupları olarak kilise açmaları, onların tarih sahnesinde adlarından sıklıkla bahs edilen bir topluluk olmalarına da katkıda bulunmuştur.

Süryani adının etimolojik ve terminolojik olarak nereden geldiğine dair farklı yaklaşımlar vardır. Söz konusu yaklaşımların bu kadar çeşitli oluşu hem bölgesel etkileşim; hem de kadim dönemlere kadar uzan tarihel bir geçmişin tesiriyledir.

Süryaniler, kendilerini “Suryoyo” (çoğulu Suryoye) biçiminde ifade etmekte olup, esasen Süryani adının kökeni hakkında tam bir kesinlik yoktur (Öztemiz, 2012:7). Bu bağlamda bir kesinliğin olmayışı Süryani adının kökeniyle ilgili çeşitli savların öne sürülmesinin temelini oluşturmuş ve Süryani adıyla ilgili olarak: Süryani adı Pers kralı Keyhüsrev’in bölgedeki faaliyetleriyle ilişkilendirildiği ve mezkur kralın Babil’i alarak burada sıkıntı içinde bulunan Yahudilerin Kudüs’e gitmelerine olanak tanınması nedeniyle, Kudüs’e dönen Yahudilerin Pers kralına duydukları hayranlıktan dolayı Keyhüsrev’e izafeten kendilerini “Surin” olarak tanıtmaları durumundan doğmuştur (Çelik, 1996: 15; Öztemiz, 2012: 7). Yine bir başka görüşe göre mezkur ad Suriye adı, burayı alan Kilikos’un kardeşi Suros’dan gelmektedir. Süryani ismi de bu kavramdan doğarak günümüze ulaşmıştır (Öztemiz, 2012: 7; Özcoşar, 2008:22).

Süryani adının kökeni ile ilgili bir başka yaklaşma göre ise Asurluların yaşadıkları sahaya Yunanlılar ülke adının sonuna “y” sesini ekleyerek ona “Asurya” demektedirler. Zaman içinde mevcut kelimenin en son sesi olan “a” harfi kaybolarak, kelime “Surya” şekline dönüştü. İşte bu mevcut görüşe göre Süryani adı, söz konusu coğrafi bölgeyi imleyen ad olarak kökenini bu gelişmeden almaktadır (Özcoşar, 2008: 23; Çelik,1996:16). Bu eksende Süryani adına kaynaklık eden Surye adını Hz. İbrahim’in neslinden olan Dadanoğlu Asur ya da Asurin’e bağlayanlarda vardır (Çelik, 1996: 16).

Süryani adının tarihsel gelişimiyle ilgili olarak bu ad her ne kadar da Suryeliler adını çağırırsa bile esasen kavramın kökenini inanç eksenli düşünenler de vardır: Pavlos’un Hristiyanlığı kabulüyle Filistin ve özellikle Surye bölgesindeki puta tapanlar üstündeki etkileri sonucunca bu sahada yer alan Aramiler’in büyük bölümü de Hristiyanlığı kabul etti. Bu yeni dini kabul eden Aramiler, kendilerini puta tapanlardan ayırmak maksadıyla “Suryoye-Süryaniler” ünvanını kullanmaya başladılar (Çelik, 1996: 16). Bu minvaldeki düşünce anlaşıldığı gibi Süryani adının Aramilere ait inanç eksenli temellenendirilmesine dayanmaktadır.

Süryani adının kökeni üzerine ileri sürülen yaklaşımlar, coğrafi sahaya bağlı olarak ileri sürülen görüşler, tarihi olay ve kişilere dayalı olarak ortaya konulan yaklaşımlar ve filolojik esaslar göz önünde tutularak yazılanlar gibi çeşitli biçimlerde olmaktadır.

Süryanilerin kökeni bahsi de tıpkı Süryani adının doğuşu ve gelişimi gibi farklı yaklaşımlara ve görüşlere bağlı olarak ele alınmaktadır. Özellikle Süryanilerin kökenlerinin ne olduğu konusu bilhassa Süryaniler arasında da zaman zaman bölünmelere ve ayrılmalara da sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla Süryanilerin kökeni

konusu hem bilim çevresinde hem de Süryaniler arasında tartışılan bir konu olarak güncelliğini korumaktadır diyebiliriz.

Süryanilerin kökeniyle ilgili olarak onların Arami veya Asuri kökene dayandıklarını ayrı ayrı ifade edenler olduğu gibi (Öztemiz, 2012: 9; Özcoşar, 2008: 25). Süryanilerden bir grupta kendilerini etnik temelden ziyade inanç eksenli yaklaşımla ele almakta ve kendilerini Süryani Ortodoks olarak tanımlamaktadırlar (Öztemiz, 2012: 9). Esasen bu inanç temelli sınıflandırmada bulunanlar da Arami köken yayınlarına yakınlık duymaktadırlar.

Süryanilerin kökeni konusunda onları yine Süryani Kilisesi'nin olduğu zamanlarda Mezopotamya'da yaşayan halklar olarak nitelendiren yaklaşımlarda vardır (Küçük, 2013: 7-8). Süryani adında olduğu köken olarak da Süryanilerin birçok görüş ile değerlendirilmesi kuşkusuz kadim bir tarihi geçmişlerinin olması ve yaşadıkları coğrafyanın kültürel çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır.

Hristiyanlığın doğup gelişmesi sürecinde bu inanç ekseninde yer alarak tarihsel bir kırılma yaşayan bu kadim topluluk, kilise sahibi de olarak tarihsel sürece yoğun olarak katılmışlardır. Roma İmparatorluğu'nun putperest inancı dairesinde iken semavi bir inancı kabul eden insanlara yönelik zulümün muhatabı olarak yine o devirde karşımıza çıkan Süryaniler, ciddi sıkıntılara dahi maruz kalmışlardır.

Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu tarafından kabul edilmesinden sonra dahi huzura kavuşamayan bu kadim topluluk, Bizans İmparatorluğu devrinde de dışlanan ve zaman zaman, yaşadıkları coğrafi sahalar itibarıyla da düşmanlara mukabil kalkan olarak dahi kullanılan bir yaklaşıma düşer olmuşlardır.

VII. yy'lardan itibaren tarihsel gelişme zemininde mesafe kat eden İslamiyet inancı, Ortadoğu'da yayılmaya başlayınca Süryaniler için de yeni bir dönem başlamıştır. Erken Ortaçağlarda Anadolu coğrafyasında hüküm süren Bizans ile İran sahasının büyük gücü Perslerin mücadelelerinin ekseninde asırlardır sosyal, siyasi, ekonomik ve dini bakımlardan zorlamalara ve ezilemelere maruz kalan Süryaniler bu dönemden itibaren farklı bir döneme kapı aralamışlardır. İslamın bakış açısının onlara bir kurtuluş reçetesi sunacağının anlaşılması ise bu sahalarda İslami dönemlerde başlayacak huzurlu yaşantının ilk işaretlerini sunmaya başlamıştır.

Hz. Ömer devrinin politikaları ve İran'ın Müslüman inanç eksenine sokulması, bununla birlikte sınırları genişleyen İslam Devleti'nin Gayrimüslimlere yönelik tutum ve istikrarlı politikaları Süryani toplumunun kendilerini asırlardır ezen Bizans'a mukabil bu yeni sistemi ılımlı karşılamaya iten en dinamik sebepleri oluşturmuştur.

Ortadoğu'da İslami fetihlerin hız kazanması ve özellikle Abbasi devleti devrinde kendilerine yönelik ılımlı politikalar ve özellikle inançlarını rahatlıkla yaşamaları Süryaniler için büyük bir kırılma olmuştur. Zaman zaman İslami yönetimlerde yeni hükümetlerin kurulmasını izleyen ara dönemlerde Bizans'ın Süryanilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerden Antakya ve Urfa gibi bölgelere yönelik seferleri onları tedirgin etsede XI. yy'dan itibaren Ortadoğu dediğimiz coğrafyada Müslüman Türklerin görülmesi Süryaniler için yeni bir devrin kapılarını aralamıştır.

XI ve XII. yy'larda mezkur bölgede Müslüman Türk yönetimlerinin kurulmasının Süryaniler için bir rahatlama devri anlamına geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. 1040 Dandanakan Savaşı ile Gaznelilere üstünlük sağlayarak İran coğrafyasında hakimiyeti ele geçiren Büyük Selçuklular, XI. yy'ın son çeyreğine girerken Anadolu coğrafyası için Bizans ile giriştikleri 1071 Malazgirt Savaşını'da kazanarak bölgenin denetiminde söz sahibi olacaklarını göstermişlerdir.

Etnik ve siyasi çekişmeler noktasından uzak, devrin ılımlı politikaları ile kendilerini önemseyen hükümetlere yaklaşmakta beis görmeyen Süryaniler, XI. yy'ın

ortalarından itibaren Anadolu'da başlayan Selçuklu hakimiyeti ile sıcak ilişkiler kurmuşlar ve inançlarını rahatlıkla yaşadıkları gibi tarihsel zeminde kültürel, toplumsal ve ekonomik sahalarda huzurlu devirler geçirmeye başlamışlardır.

1.1. Konunun Amacı ve Önemi

Süryanilerin tarihsel olarak geçmişleri, adlarıyla kökenlerinin nereden geldiği hakkındaki yaklaşımlarla birlikte, XI ve XII. asırlarda Selçuklular devrinde Süryanilerin tarihsel durumlarını ele alarak irdelemek tezimizin temel amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Süryani tarihi ve kültürünün bilinmesi ve bölgeye yönelik kültürel katkılarının tespit edilmesinin günümüzde dahi bu sahaların kültür unsurlarının anlaşılmasına fayda sağlayacağı bir gerçektir.

1.2. Yöntem

Araştırma yöntemimiz Süryanilerin ortaya çıkış döneminden itibaren gerek yaşadıkları bölgenin gerekse de tarihsel geçmişlerinin genel olarak durumunu ortaya koymak ve nihayetinde XI ve XII. yy'lar Selçuklu dönemi Müslüman-Süryani ilişkilerini araştırma, inceleme ve analiz etme yöntemleriyle ele almak ve literatüre bağlı olarak açıklamalar yapıp tespitlerde bulunmak yönünde olup tezimizde metin içi dipnot yöntemi kullanılmıştır.

1.3. Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmada Süryanilerin adları ve kökenlerinin nerelere dayandığı ile ilgili ilmi yaklaşımlara değinilerek kadim topluluğun Hristiyanlığı kabul etmelerinden itibaren ilişki içinde bulundukları merkezi güçlerle olan diyaloglarına değinilmiştir. Yine İslami devirle birlikte gerek Müslüman gerekse de Türk İslam idareleri kurulunca, Süryanilerin girdikleri bu yeni devredeki politik ve toplumsal yaşam standartları da incelenmiştir.

Giriş bölümünde Süryanilerin ana hatlarıyla adlarının nereden geldiğine dair tartışmalara yer verilmiş, kökenlerine değinilmiş ve mevcut araştırmada ilgili topluluğun devirlere göre ilişkileri ve tarihsel zeminde nasıl diyaloglar geliştirdiğine ana hatlarıyla değinilmiş ve araştırmaya giriş sağlanmıştır.

İkinci Bölümde Süryanilerin ortaya çıkışı ve Süryani adının literatürdeki yaklaşımlarla nasıl ele alındığı incelenmiş, Hristiyanlıktan önce Süryaniler ve yerleşim sahalarına değinilmiştir. Yine bu bölümde mevcut topluluğun Hristiyanlığı kabul etmesinin ardından Roma ve Bizans devletleriyle olan ilişkileri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde İslami dönemde Süryaniler bahsine geçilmiş ve Hz. Ömer devrinden itibaren kendilerine yönelik sistemli bir şekilde gelişme gösteren gayrimüslimlere yönelik İslami politikaların temelleri ana hatlarıyla incelenmiştir. Yine İslami dönemde genel olarak Süryanilerin tutumu ve Müslüman Süryani ilişkilerine de yer verdiğimiz bu bölüm aynı zamanda dördüncü bölümde yer alacak olan ve tezimizin de ana bölümünü oluşturan Selçuklu devri Müslüman -Süryani ilişkilerinin de anlaşılmasının ilk adımı olacaktır.

Dördüncü bölüm olan XI. ve XII. asırlarda Müslüman Türk yönetimlerinin kurulması ve Süryaniler bahsinde ise Selçuklu devri Süryanilerinin sosyo kültürel hayatları başta olmak üzere tarihsel durumları, ekonomik ve toplumsal yapıları ana hatlarıyla ele alınarak değerlendirilmiştir. Yine bu bölümde Müslüman-Süryani ilişkilerine de değinilmiş ve mevcut ilişkilerin kültürel, toplumsal ve ekonomik yönleri

vurgulanmıştır. Ayrıca bölümün son bahsinde ise Müslüman Türk-Süryani ilişkilerinin tarihi açıdan değerlendirilmesi ve günümüze yansımaları konusu da ele alınmıştır.

Tezin son bölümünde ise sonuç ve değerlendirme, kaynakça ve özgeçmiş bölümleri bulunmaktadır.

1.4. Kapsam ve Sınırlılıklar

Tarihsel ve toplumsal zeminde kadim devirlerden beri doğarak gelişme göstermiş ve bölge güçleriyle ilişki içinde bulunmuş Süryanilerin adları, kökenleri, inanç eksenleri ve özellikle tarihsel zeminde XI. ve XII. asırlar arasında Müslüman Türklerle ilişkileri konunun temel kapsamını oluşturmuş ve tarihsel süreç ile ilişkiler bu bağlamda değerlendirilmiştir.

1.5. Veri Toplama Tekniği

Süryani tarihiyle ilgili yazılan kaynak eserler, telif eserler, makale, tez, vs. kitaplar temel araştırma alanımızı oluşturdu. Hazırlık aşamasında ilgili kaynaklar taranarak ulaşılan bilgiler toplandı ve diğer kaynaklar doğrultusunda çıkarımlarda bulunularak bu tez oluşturuldu.

1.6. Konu ile ilgili Önceki Araştırmalar

1.6.1. Konuya Ait Kaynaklar ve Kronikler

Süryani tarihiyle ilgili olarak literatürde yer alan kaynaklara baktığımızda şu eserlerin var olduğunu görmekteyiz. Kronikler ve tarihi kaynaklar olarak: Mar-Yeşua: Vekayiname, Gregory Bar Hebraeus: Abu'l Farac Tarihi, Süryani Michael: Vekayiname, Siirt (Nasturi) Vekayinamesi, Chronique De Denys De Tell-Mahre, Urfa'lı Matteos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, Mesudi: Müruc Ez-Zeheb, İbnü'l Esir: el Kamil fi't-Tarih, el-Belazuri: Fütuhu'l Buldan, Şadruttin Ebu'l Hasan Ali İbn Nasr İbn Ali el-Hüseyni: Ahbaru'd-Devleti'sSelçukiyye, Kerimüddin Mahmudi Aksarayı: Müsameretü'l Ahbar, İbnü'l Ezrak: Tarihü'l Farikî ed-Devletü'l-Mervânîyye,

1.6.2. Tedkik ve Telif Eserler

Mehmet Çelik: Süryani Kilisesi Tarihi I, William Wright: A Short History of Syriac Literature, J. W. Etheridge: The Syrian Churches: Their Early History, Liturgies and Literature, Hanna Dolabani: Antakya Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi Patriklerinin Özgeçmişi, Mor İgnatius Efrem I. Barsavm: Saçılmış İnciler, Aziz S. Atiya: Doğu Hristiyanlığı Tarihi, Osman Turan: Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, Osman Turan: Türkiye Selçukluları, Mehmet Altay Köymen: Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Zeynep Gül Küçük: Mardin ve Çevresinde Süryaniler, G. Ostrogorsky: Bizans Devleti Tarihi, İbrahim Özcoşar: 19. yy'da Mardin Süryanileri, A.A. Vasilev: Bizans İmparatorluğu Tarihi, İrfan Işık: Birlikte Olduğumuz Halklar, Osman Ayağ: Süryaniler ve Din kaynaklarının olduğu görülmektedir.

1.6.3. Tezler

Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Öğretim Kurumu tez veritabanı incelendiğinde Süryanilerle ilgili 1993 yılından 2017 yılı dahil olmak üzere otuz üç yüksek lisans; yedi tane de doktora tezinin hazırlandığı görülmektedir.

1.6.4. Makaleler

Mehmet Çelik: ‘‘Süryaniler’’, G. Çetinsaya: ‘‘ Ortadoğu’’, Işıl Demirkent: ‘‘ Bizans’’, Honigmann: ‘‘Urfa’’, İbrahim Kafesoğlu: ‘‘Selçuklular’’, H.D. Yıldız: ‘‘ Abbasiler’’ gibi bu hususta yazılan makalelerde vardır. Kuşkusuz Süryani tarihi ile ilgili araştırma ve merak artmakta ve ilgili konuda yazılan eserlerin sayısı da bu durma binaen çoğalmaktadır. Bu durumun gelecekte literature sağlayacağı fayda umut verici düzeydedir.

2. SÜRYANİLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE SÜRYANİ ADI

Ortadoğun'un kadim halklarından olan Süryanilerin varlığı gerek bölge gerekse insanlık tarihi açısından önemli bir husus olup bu bağlamda incelenmesi gerekli olan bir konudur. El Cezire, Mezopotamya yada Ortadoğu adı verilen sahanın kadim halklarından olan bu topluluk geçmişlerinin tarihin derinliklerinde yer alması ile ilişkili olarak gerek anıldıkları isimleri gerekse de kökenleri itibariyle farklı yaklaşımlarla ele alınarak fikirler geliştirilen bir kesim olarak önümüze çıkmaktadır.

Giriş bölümümüzde de bahs ettiğimiz gibi Süryani adı farklı yaklaşımlarla ele alınmakta ve bu bağlamda çeşitli görüşler geliştirilmektedir. Süryani adının kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte bu adın etimolojisi ve terminolojisi ile ilgili birçok kuramın geliştiğini görmekteyiz.

Süryani adıyla ilgili olarak gerek dillerinin az bilinmesi gerekse de tarihsel geçmişlerinin çok eski devirlere kadar uzanması onların adlarının kökeni üzerine çeşitli görüşlerin öne sürülmesini sağlamıştır. Genellikle anlamsal olarak birbirine benzerlikleri görülen bu görüşler Süryani adının köken çalışmaları hakkında veriler sunmaktadır. Buna göre Süryaniler kendilerini "Suroyu-Suraya-Surayi-Suryoye" biçiminde ifade etmektedirler. Yine Süryanilerle ve onların adıyla ilişkili olarak "Süryani", gayrimüslimi çağrıştıran bir ifade tarzı olarak "Filla" ve "Sırya" kavramlarının da zaman zaman kullanıldığı görülmekte olup; bu kavramlarla birlikte Arapça'da Hz. İsa'nın doğum yeri olan yerleşime binaen "Nasrani" sözcüğünün de bu minvalde kullanıldığı görülmektedir (Erginer, 2007: 28).

Süryani adının yukarıda da bahsettiğimiz gibi ayrıca İran Pers kralı Keyhüsrev'den geldiği ve o devir Yahudilerin Aramice konuşmalarına binaen ve Kral Keyhüsrev'i de imleyen lakap olarak Sirus'un Aramicedeki deyişiyle dillerine "Seyrusça" veyahut "Süryanca" adı da verildiği anlaşılmaktadır (Çelik,1996:15).Hristiyanlık dininin gelişmesinin ardından "Süryani" sözcüğünün daha çok kullanıldığı anlaşılmaktadır.Bu devirde Hristiyan inancını tercih eden Kuzey Mezopotamya (El Cezire) topluluklarını ifade etmek içinde ayrıca "Arami, Asur, Süryani, Keldani, Maruni ve Nasturi" gibi isimlerin kullanıldığı da tarihsel olarak anlaşılmaktadır (Altınışık: 2004: 4).

Süryani sözcüğünü çağrıştıran Suriye sözcüğü ise Sur şehrinden türemiş olup Yunanlılar tarafından tüm sahil haklarını işaret eden bir kullanıma bürünmüştür. Yine bu adla ilgili olarak Hz. İbrahim'in sülalesinden Dadanoğlu Asur yada Asurin'den türediğini ifade eden yazarlarda vardır (Çelik, 1996:16).

Nöldeke Süryani sözcüğünün Asuri'den doğduğunu belirtmesine mukabil Süryanilerin Arami toplumunun bir devamı olduklarını doğrulamaktadır (Nöldeke'den aktaran Öztemiz, 2012:10-11). Süryani sözcüğünün Arami kökneini işaret eden edebi eserlerde vardır: IV.yy'da yaşamış olan Süryani şair Efrem, Edessa' lı (Urfa) Bardaisan'a atfen "Aramilerin filozofu " yakıştırmasında bulunmaktadır (Mitchell'den aktaran Öztemiz, 2012: 11).

Süryani adının anlamı konusunda Keldanice-Arapça sözlükte şu satırlara yer verilmektedir: Süryaniler kadim dönemlerde bu adla anılmıyorlardı. Ataları Nuhoğlu, Sam oğlu Aram'a izafeten her nereli olurlarsa olsunlar bunlara Aramiler deniliyordu. bu adlandırmayı Yunanlılar ilk kez Asurluların Şam topraklarını istila etmelerinden sonra yakıştırmışlardır. Bu bağlamda Süryani adı Asurca etimolojiye dayanmaktadır. Bir süre sonra Hristiyanlığın da yayılmasının ardından bu adla anılanlar kendilerini bölgedeki putperest Aramilerden ayırmak için Süryani ismini kendilerini

Hristiyanlaştıran elçilere binaen de kullanmaya başlamışlardır ki Arami sözcüğü Sabii ve puta tapıcılığın; Süryani kelimesi ise Mesihi (Ayağ, 2014: 4). ve yukarıda da bahs ettiğimiz gibi Nasranî isimlerinin anlamdaşı olarak kullanılmıştır.

Genel olarak “Süryani” sözcüğü günümüzde etnik kimlikleri dikkate alınmadan bir Hristiyan mezhebi ve mensuplarının adı olarak da kullanılmaktadır (Ayağ, 2014: 4). Tarihsel olarak etnik kimliklerinden ziyade inanç özellikleriyle ön plana çıkan bu kadim topluluk, toplumsal olarak siyasallaşmadan daima uzak durmuşlardır. Bu durum onları siyasi çekişmeler ve bölünmeler noktasından uzak tutan etmenleri doğurmuş ve özellikle Anadolu’da Müslüman Türk hakimiyetinin kurulduğu devirlerden itibaren daha çok kültürel ve entelektüel sahalara yönelme eğilimi göstermişlerdir.

2.1. Hristiyanlıktan Önce Süryaniler ve Yerleşim Sahaları

Süryanilerin Arami kökenli halklar olduğu yönünde yoğunluk kazanan kaynaklar, Aramilerin yine M.Ö. XIV.yy’larda Suryenin doğu taraflarında ikamet ettiklerini anlatmaktadır. Tivrattaki rivayetlerden yola çıkarak Aramilerin Arabistan coğrafyasından buralara gelip yerleştiklerini ifade edenler olduğu gibi; onların Mezopotamya’nın kuzey bölgesi haklarından olduklarını dile getirenlerde vardır (Çelik, 1996: 17).

Süryanilerin Arami kökenli halklar olduğu yolundaki mevcut görüşe mukabil onların Asur kökenli halklardan olduklarını dile getirenlerde vardır. Asurlu kökenini savunanlar, Tivrattan da esinlenerek fikirlerini Hz. Nuh’a oradan da Akadlara kadar taşımakta olup nihayetinde Süryanilerin kökenini Asurluların yaşadıkları bölgede izafeten göçebe addettikleri Asurlulara dayandırmaktadırlar (Küçük, 2013: 8-9).Yine kökenle irtibatlandırılmak üzere Mezopotamya’da Uluslararası dil olarak onaylanan Aramice Eski Ahit’de de geçmekte ve bölgede Pers egemenliği devrinde de kullanılmıştır.Bu bağlamda Aramice’nin bazı lehçeleri bilhassa Güneydoğu Anadolu’da Süryani ve Keldaniler aracılığıyla geçmişten günümüze bir kültür dili olarak devam etmiştir (Koroğlu, 2013: 147).

Şemsettin Günaltay (2000: 289-290)’a göre Asurlular doğrudan Sami kökenli olmayıp İç Asya’dan gelen kavimlerle kaynaşmış bir topluluktur. Yine Asurluların Subarilerle de ırk temelli bağlarının olduğu da bir gerçektir ki Asur şehrini kuran da Subariler olmuşlardır. Asurluların mevcut Subariler ile Samilerin karışmasından doğan bir melez topluluk olduğunu söylemek mümkündür. İşte bunlar İç Asya’dan mezkur bölgeye gelerek Arap yarımadasında zamanla dillerini de kaybetmiş ve bu bağlamda Samileşmişlerdir (Günaltay, 2000: 289-290).

Süryanilerin kadim dönemlerde nereden geldikleri ve nereye yerleştikleriyle ilgili olarak bir sentezi savunanlar ise onların Hristiyanlık öncesi Mezopotamya halklarının bir devamı olduklarını ifade etmektedirler. Bunlara göre Süryaniler köken olarak ne Babilli, ne Asurlu, ne Keldani, ne de Aramidirler. Süryaniler tarihi Mezopotamya halklarının kültürel birlikteliğinden neşet etmiş hatta İskender Helenizmini de özümsemiş bir sentezdirler (Nihat Durak’tan aktaran Küçük, 2013: 9).

Bu bağlamda Süryanilerin Hristiyanlık öncesi tarihlerinin kaynaklar bağlamında ittifak edilen noktanın onların Arami kökenli oluşları ve Aramilerinde ilk kez M.Ö. XIV.yy’da Surye’nin doğu taraflarında görüldükleri üzerinedir. Aramiler yaşadıkları bu dönemlerde Aşağı Mezopotamya’ya inmek istemişler fakat Asurluların engeliyle karşılaşmışlardır. Bu süreçle başlayan Arami-Asurlu mücadelesi nihayetinde Aramiler’in bir bölümü Lübnan eteklerine kadar batıya, bir bölümünde Arabistan içlerine kadar uzanan sahada Filistin’in Güneydoğusu’na yayılmışlardır (Işık, 2000:79-80).

Aramiler, Mısır ile Hititliler arasındaki M.Ö. 1296 yılındaki Kadeş anlaşması'nın ardından bu sahaya gelen barış ortamının sağladığı güvenle buralarda yerleşik hayata geçmişlerdir. M.Ö. XI. yy'dan VII.yy'a kadar bölgedeki güçlü merkezi güçlerin birbirlerine hakimiyet sağlayamamaları konjonktör gereğince bölgedeki küçük prensliklere siyasal fayda sağlamış ve bunlara kendi geleceklerini yürütme imkanı vermişti. Bu münbit ortamdan faydalanan Aramiler'de Soba, Moab, Hama ve Amman bölgelerinde bağımsız prensliklerini kurmuş oldular. Ciddi bir varlık sergileyen mezkur prenslikler milata doğru Asurlularca ortadan kaldırıldılar ve Aramiler Hz. İsa'nın öğretilerini yaymasına kadar vatanlarından sürülmüş halde yarı göçebe bir hayat yaşamaya başladılar (Çelik, 1996: 17-18; David Malik, 2012: 30-70). Bu anlatımlar Süryanilerin Aramiler kökenine bağlı olduğunu ve Mezopotamya'nın kadim sakinlerinden olduğunu ortaya koymaktadır. Yine Hristiyanlığın doğuşu ile birlikte kuşkusuz Süryanilerin hayatında gerek yaşam tarzları gerekse de yaşadıkları sahalar olmak üzere ciddi kırılmalar meydana gelecektir.

2.2. Süryanilerin Hristiyanlığı Kabul Etmesi ve Süryani Kiliseleri

Hız İsa'nın ardından gelişme seyri gösteren ve yeni bir inanç bağlamında addedilen ve ilk cemaatinin Kudüs'te örgütlendiği Hristiyanlığı, Antakya'ya yerleşen Aramilerden bir grubun kabul ettiğini ve kendilerini yine putperestliğe devam eden soydaşlarından ayırmak için Süryaniler tabirini kullandıklarını görmekteyiz.

Takriben M.S. 38 yıllarında Antakya'da yaşayan bir Arami grubunun Hristiyanlığı benimsemesi Havarî Petrus (Saint Pierre), Thomas, Agay ve Mara etkisiyle husule gelmişti (Tümer-Küçük, 1997: 303). Bu ismi geçen kişilerin bölgenin Hristiyanlaşmasında kayda değer etkilerinin olduğu açıktır.

Agay, Mara ve arkadaşlarının buralardan hariç yine Diyarbakır, Nusaybin gibi yerleri ve Dicle nehrinin doğu taraflarını dolaşarak Hristiyanlığı yayma çalışmaları yaptıkları da söylenmektedir (Küçük, 2013:14).Bu bağlamda Hristiyanlığı kabul ederek kendini Süryani olarak addeden bu Arami grubu bölgede ilerleyen devirlerden itibaren zamanımıza kadar adından bahs ettiren önemli bir kesim olmuştur.Yukarıdaki bölümlerimizde etnik kimlikleri hakkında oldukça fazla söylemlerin olduğunu anlattığımız Süryani toplumunun Hristiyanlığı kabul etmeleri esasen söz konusu etnik söylemler üzerine bir çizgi çekilmesine ve bunların özellikle İbrahim Özcoşar (2008: 27)'ın da ifade ettiği gibi Süryani geleneğine uygun olarak dini hizmetlerini yapan veya bu geleneğe bağlı ibadet yerleri olan kiliseler ve onların muhatapları anlaşılmaktadır. Yine Hristiyanlığın Antakyalı bu halk arasında hızla yayılma sürecine girmesi de söz konusu olmuş ve bu aşamadan sonra Süryani geleneğine bağlı kiliseler de açılmaya başlamıştır.

Hız. İsa'dan sonra Hristiyanlığın yayıldığı Kudüs istisna kabul edilirse, Mesih inancına bağlı Süryanilerin memleketi Antakya, bu özelliği nedeniyle -Hristiyanlığın yeni doğduğu devirler dikkate alındığında- buranın oldukça önemli bir bölge olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Atiya, 2005: 189). Ki bu bağlamda şu söylenebilir ki Hristiyanlığı kabul eden Süryaniler, Havarî Pavlus'un tesiriyle ortaya çıkan inanç ekseninde Antakya Patrikhanesi'ne bağlı olan Hristiyanlığın en kadim cemaatlerindendir şeklinde açıklama da yapılabilmektedir (Çelik, 2010:175).

Süryani Hristiyanlığı'nın devrine göre diğer Hristiyanlıkla paralel gelişmediği söylemleri de vardır öyle ki Süryanilerin inanç akideleri ve kiliseleri Konstantinopolis'te bulunan Ortodoks Patrikhanesi'ne tabi diğer kiliselerden ayrıdır. Bu niteliksel fark yaratıcı addedilen Tanrı bağlamında olmayıp, daha çok itikadi yaklaşım ve bunu hayata

uygulama ekseninde ortaya çıkmakta idi. Antakya, Urfa (Edessa) ve Mezopotamya’da bu devirlerde gelişen Hristiyanlık, Büyük İskenderle gelişme seyri gösteren Helen dünyasından ayrı ve Sami hayat tarzının hüküm sürdüğü sahalarda şekillenmiş idi (Öztemiz, 2012: 15). Tarihsel olarak Hristiyanlığın sonradan kendilerine Süryaniler adını verecek olan bu Aramiler arasında yayılması, mevcut inancın Kudüs dışında yayılmaya başlamasından sonra söz konusu olacaktır.

Buna bağlı olarak Kudüs’teki Hristiyan kilisesi yalnız Yahudi kökenli Hristiyanları bünyesinde bulundururken, Antakya’da sistemleşen Hristiyan Süryani kilisesi, daha çok etnik köken ve inanca sahip insan topluluklarına hitap ediyordu (Çelik, 1996: 32-34). Yine Süryanilerin, Hristiyanlığı, Hz. İsa’nın dostları olan havarilerin sistemleştirdiği inancı, Antakya Hristiyanlığı’nı farklı bir kategoriye taşıyor ve Hristiyanlar arasında Antakya kilisesinin, Mısır İskenderiye ve Roma Hristiyan kiliselerinden daha önemli görülmesine yol açıyordu (Tümer, 1993: 32).

Hiz. İsa’nın vefatından sonra Kudüs’te, Antakya’da bazı kimselerin Hristiyanlığı kabul ettiklerine dair bilgilerin duyulması üzerine buradaki gelişmeleri araştırması için Barnabas Antakya’ya, Kudüs kilisesi tarafından yollanır. Ardından Tarsus’da bulunan Pavlos’da Barnabas tarafından buraya getirtilir. Barnabas ve Pavlos’un Antakya’daki misyonerlik çalışmaları neticesinde Hristiyanlığın buradaki yayılma oranı artmaya başlar ve burada güçlenen bu Hristiyan cemaati ilk kez Hristiyan adını kullanmaya başlar (Özcoşar, 2008: 28). Bu gelişmelerin ardından Antakya Hristiyanlarının özellikle Kudüs bölgesi ile zaman zaman düştükleri ihtilaflar ve özellikle Pavlos’un çalışmaları sırasında Yahudiler ile putperest asıllı Hristiyan cemaatleri arasında anlaşmazlıkların artması üzerine Kudüs kilisesi tarafından Petrus’un bölgeye gönderilmesi söz konusu olmuş ve Petrus Antakya’ya gelerek burada çalışmalar yapmış ve ilgili taraflara farklı başkanlar atayarak karışıklıkları önleme yoluna gitmiştir (Çelik, 1996: 33-34; Özcoşar, 2008: 28).

İlerleyen dönemde 70 yılında Kudüs’ün Roma İmparatorluğu tarafından yakılıp yıkılması özellikle Yahudi asıllı Hristiyanların Antakya’ya göç etmelerine yol açmış ve mevcut gelişmeler Antakya’nın Hristiyanlığın merkezi addedilmesine zemin hazırlamıştır.

Kudüs’ün tahribatından sonra Hristiyanlığın yayılmasının bölgedeki tek sorumlusu haline gelen Antakya süryani kilisesi, Anadolu, Lübnan, Suriye, Urfa ve Mezopotamya’da geniş eksenli misyonerlik çalışmalarına girişir ki bu gelişmelerin odak noktasında yer alan Süryaniler devrin hakim siyasi gücü olan Roma İmparatorluğu tarafından bir tehdit olarak görülmeye başlanırlar. Bunlara karşı siyasi baskıların özellikle bu dönemden itibaren artması mevcut tarihsel gelişmelerle temellendirilebilir.

Devrin gelişmeleri incelendiğinde Süryani kilisesi bünyesinde yer alan kiliseleri şöyle sıralayabiliriz: Süryani Ortodoks Kilisesi (Süryani Kadimler veya Yakubiler), Süryani Nasturi Kilisesi, Keldani Katolik Kilisesi, Maruni Kilisesi, Süryani-Katolik Kilisesi ve Süryani Melkit Kilisesidir (Tümer, 1993: 123; Özcoşar, 2008: 27). Bu kiliseler yukarıda da bahs ettiğimiz gibi tarihsel ve bölgesel olarak mevcut farklılık ve yaklaşımların cereyanları bağlamında doğmuş ve gelişmeler göstermiştir. Tarihsel süreçte çeşitli misyonların da tesiriyle bağlı bulundukları siyasal hükümetlere göre farklı politik yaklaşımlara maruz kalan bu kiliseler kuşkusuz yaşadıkları devirlere göre kendi özgül inanç, siyasi, sosyal yaklaşımlarını da belirlemişlerdir.

2.3. Roma ve Bizans Döneminde Süryaniler

Hız. İsa'nın ardından Hristiyanlık Kudüs ve Antakya sahalarında yayılma göstermiş ve bölgelerin sosyal hayatı üzerinde varlığını hissettirmeye başlamıştı. Hristiyanlık'ın yayılmasından sonra Antakya bu inanç için en önemli merkezlerden biri olmuştur.

Bu gelişmeler yaşanırken Romalılar M.Ö. 64 yılında Suriye ve Filistin bölgelerini ele geçirmeye başladılar (Yousif, 2009: 40). Romalıların ezeli düşmanı İranlı Parslar ile Romalıları daha yakın kılan bu gelişmeler her iki tarafın mücadelelerini hızlandırdığı gibi, Suriye'ye kadar ilerleyen Parslar, M.Ö. 20'de Roma ile ülke sınırlarını Fırat nehri olarak belirleyen bir anlaşma imzaladılar ve bu süreç devam ederek M.S. 115 yılına gelindiğinde Mezopotamya'nın (Yousif, 2009: 40). dolayısıyla da Süryanilerin yaşadığı kadim toprakların büyük bölümü Romalıların eline geçmiş oldu.

Romalılar önceleri Hristiyanlığı Yahudiliğin bir fraksiyonu olarak düşünüyorlardı sonradan bunun yeni bir inanç olduğunu anladıklarında onlara karşı ciddi bir tavır göstermeye başladılar ve Romalıların onlara karşı mevcut tavrı yer yer ciddi katliamlara dahi dönüşmeye başladı.

Hristiyanlığın ve Hristiyan unsurlarının Romalılar devrinde gördüğü baskı ve zulüm İmparator Konstantin devrine kadar devam etmiştir. Hristiyanlara dolayısıyla Süryanilere yönelik Roma imparatorluğu'nun baskı ve şiddeti konusu tarihsel olarak ele alındığında yaygın kanaatle onların tanrılarının farklı oluşu ve Roma tanrılarına biat etmemeleri ve bunu içlerine sindiremeyerek onları bir tehdit unsuru olarak görmeleri gibi nedenler ağırlıklı sebepler olarak düşünülmektedir ki bu Croix Romalıların Hristiyanlara yönelik zulüm uygulamalarını, onların tanrılarına tapınmalarını kabul etmemeleri ve Hristiyanlığın kabul ettikleri dinlerden biri olmaması bağlamında değerlendirmektedir (Croix, 1964: 28-33).

Romalılar devrinde erken Hristiyanlık tarihi ile ilgili olarak Gasque (2004: 84) mevcut inanç sahiplerinin Roma imparatorluğu tarafından horlanmalara maruz bırakıldığını kaydetmektedir.

Yine Hristiyanların mevcut toplum yapılarında tanrılarına inanmadıkları, günahkar oldukları ve ensest ilişkiyi benimsedikleri fikri de düşünülenler arasında idi. Ki bu durum Romalıların Hristiyanlık inancı dairesindeki insanlara dolayısıyla Süryanilere de mesafeli davranmalarının ve onları dışlamalarının da hareket noktasını oluşturmaktaydı.

M.S. 273 ile 337 tarihleri aralığında hayat sürmüş ve 30 sene dolayında Roma'da hükümlanlık sürdürmüş olan Constantinus, imparatorluğu zamanında Hristiyanların adeta yardımına yetişmiş ve mezkur din mensuplarının rahat bir nefes almalarına ön ayak olmuştur. Constantinus'un bu yaklaşımı dolayısıyla Süryanilerde önceki zamanlarına göre daha rahat bir ortama kavuşmuşlardır. Roma imparatorluğu'nu devrinde Hristiyanlık'ın zor da olsa yayılmasına paralel olarak Antakya Süryani Kilisesi'nin de faaliyetleri neticesinde Antakya, Roma ve İskenderiye'den sonra Hristiyanlık'ın önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Bu bağlamda Antakya'nın bu inanç açısından da önem kazanmasına eş değerde bir gelişmeyle Antakya Süryani Kilisesi'nin Başpiskoposluk karakterini resmîleştiren de M.S. 191 yılında Serefiyon olmuştur. Bir zamanlar Romalılar tarafından tecrid edilerek ezilen bu inanç mensuplarının kutsal şehri Antakya M.S. 3. yy'da Süryanilerin en önemli merkezlerinden biri haline gelmiş ve yukarıda da bahs ettiğimiz gibi Roma imparatorluğu'nun takibinde olan Hristiyanlık, Constantinus'un M.S. Milano

Fermanı¹'ni yayınlamasıyla rahat bir ortama kavuşmuştur (Vasiliev, 1943: 51-63; Küçük, 2013: 17).

Bu dönemlerde Süryanilerin Roma, İskenderiye, Kudüs ve Antakya'da kiliseleri bulunmakta idi. İmparator Constantinus toplumsal barışı temin etmek maksadıyla M.S. 325 'de İznik'te Hristiyanlık'ın ilk Genel Konsili'ni oluşturdu. Burada Genel Konsil denilen oluşum Hristiyanlık dinindeki söz sahibi kişilerin toplanarak ortak görüş ve fikir birliğine varmaları bağlamındaki çalışmalar örgütü idi.

Mehmet Çelik'e göre İznik Konsili'nin toplanış nedenleri Romalılar döneminde kiliseyi temelinden sarsan dinsel tartışmaların önlenemez boyutlara ulaşması ve Hz. İsa'nın niteliği, vasfı ve nasıl algılandığına dair hususlarda ortak kanaatlerin bulunmaması idi (Çelik, 1996: 106-107).

M.S.325'te toplanan İznik Konsili devrin Hristiyan inancının inanç esaslarının belirlenmesi yönünde kararlar almıştır. Önem sırasına göre kiliseler Roma, İskenderiye ve Antakya kiliseleri olarak sıralanmıştır (Küçük, 2013: 18-19; Çelik, 1996: 114-115). Daha sonra bu sıralanma yer yer değişse bile 431 senesinde toplanan Efes Konsili ise Doğu Hristiyanlık'ının parçalanmasına yol açmıştır.

Hristiyan kiliseleri'nin kendi aralarındaki çatışmalar ve Peygamber İsa'nın nasıl algılandığına dair yaklaşımlar kendi aralarındaki temel sorunsalların kaynağını oluştururken işin içine siyasi çatışmalarında karışmasıyla bölünmeler artmış ve özellikle bu çatışmalar ekseninde Münir Yıldırım'ın da ifadesiyle Hristiyanlık kiliseleri birbirinden kopmuş ve Mısır Kıpti Kilisesi, Süryani Kilisesi ve Ermeni Kiliseleri'de ana gövdeden tamamen ayrılmışlardır (Yıldırım, 2005: 45-47).

Roma İmparatorluğu devrinde Hristiyanlar dolayısıyla Süryaniler yer yer yıkım yaşamış ve farklılaşan kiliseler bağlamında hayatlarını devam ettirmişlerdir. Özellikle Mezopotamya ve Antakya sahalarında örgütlenen mevcut inanç eksenindeki Süryaniler önceleri çıkışı Romalıların İranlılarla yaptıkları savaşlarda bulmuşlardır. Bu savaşlar onlar için birer kurtuluş reçetesi olmuş ve kesintilerle de olsa zaman zaman ortamın verdiği kargaşadan faydalanmışlar ve kıyımından kurtulmuşlardır. Yukarıda da vurguladığımız gibi Milano fermanı ile Roma İmparatorluğu'nda özgürlüklerine kavuşan bu inanç unsurları, çok geçmeden inanç eksenlerinde yaşadıkları ayrılıklara düşmüşler ve bölgelere göre bölünmeler yaşamışlardır.

Bu ekseninde devam eden bölünmeler Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından ve Doğu Roma olarak anılan Bizans'ın kurulmasından sonrada devam ettiği görülmektedir.

Roma İmparatorluğu döneminde Hristiyanlık teolojisi üzerinde yapılan tartışmalar ve Hz. İsa'nın misyonuna dair doğan fikir ayrılıkları yukarıda bahs ettiğimiz İznik Konsili'nde giderilmeye çalışılmışsa da bu konsilde Hz. İsa'nın ilahi boyut kazanması (Çelik, 1996: 221). konsiller arasındaki bakış açılarını daha da farklı noktalara taşımış ve aralarındaki mücadelelerin artmasına da yol açmıştır. Kiliseler arasındaki bu bölünme ve cereyanlar Bizans İmparatorluğu devrinde de devam etmiştir.

Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinden sonra İstanbul kilisesi de Roma Katolik Kilisesi'nden ayrılmış ve Bizans topraklarında yaşayan tüm Hristiyanlar İstanbul Ortodoks Kilisesi'ne bağlanmıştı (Şahin, 1996: 17).

Hristiyanlık kiliseleri arasındaki çekişmeler inanç mensupları arasında da baş göstermeye başlamış ve bu devirlerde özellikle Antakya ve Mısır'da şiddetli olaylar yaşanmaya başlamıştı. Antakya'da söz konusu hadiseler devam ederken Antakya ve

¹ M.S.313 yılında ilan edilen bu ferman ile Roma İmparatorluğu Hristiyanlık dinine inancı serbest bırakmış ve bundan sonra artık Hristiyanlara baskı ve zulüm yapılmayacağını da temin etmiştir.

Mısır patriklerinin buralardan sürgün edilmeleri emri Bizans İmparatoru Zenon tarafından verilmiş ve olaylara bu bağlamda müdahale edilmişti. (Çelik, 1996: 259). Roma'dan sonra merkezi gücü elinde bulunduran ve Doğu dünyasının idari taksimatlarının merkezi konumunda bulunan Bizans İmparatorluğu, Hristiyanlığın inaç merkezi olarak İstanbul başpiskoposluğunu görmekte ve bu bağlamda Roma başpiskoposluğuna mukabil bu piskoposluğu güçlendirmeye çalışıyordu.

Herakleia ile Kayseri başpiskoposlukları İstanbul'a bağlandı. Ve bu bağlamda söz konusu kurumun yetkileri de Pontus ve Trakya sahalarına değin arttırıldı. 451 tarihli Kadıköy Konsili'nin mezkur düşünceleri ise ilerleyen dönemlerde birbirlerini daha çok eleştirecek olan Roma ve İstanbul kiliseleri arasındaki rekabeti daha da arttırdı. 482 tarihinde Bizans imparatoru Zenon'un ilan ettiği ferman (henotikon) Roma'da ki papa tarafından kabul edilmedi hatta İmparator Zenon'a destek verdiği gerekçesiyle İstanbul patriği de papa tarafından afaroz edildi. İşte bu gelişmelere binaen 5. yy'ın ilk yıllarından itibaren İstanbul piskoposu'nun unvanı "Konstantinopolis (Yeni Roma) başpiskoposu ve ekümenik patrik" olarak ilan edildi (Şahin, 1995: 343).

Bizans imparatoru Zenon'un Doğu dünyası Hristiyanları arasındaki birleşmeyi sağlamak amacıyla kabul ettiği ferman ülke içinde ana hatlarıyla onay alırken bilhassa Urfa Hristiyanlarından olan Nesturiler tarafından red edildi ki bu durum Nesturilerin İmparator Zenon'un tepkilerini çekmeleri sonucunu doğurdu.

Bu dönemde özellikle Bizans ile Sasaniler arasındaki mücadelelerin devam ediyor olması Bizans İmparatorluğu'nun bölgedeki Doğu Hristiyanlarına yönelik tavizler verilmesine yol açmıştır. Doğulu Hristiyanlara verilen söz konusu tavizler, Batı'da yer alan Grek Kiliseleri'nin tepkisini çekmiş ve doğu ile batı inanç mensupları arasındaki çekişmeler daha da artmıştır. Bu dönemde özellikle Doğu Hristiyanları arasında yer alan Süryaniler Bizans İmparatorluğu ile Sasaniler arasındaki savaşlarda ilginç bir biçimde rahatlama yaşamışlardır. Çünkü Süryaniler normalde Bizans'ın politik hedeflerine çok sık bir biçimde maruz kaldıkları gibi yer yer teşhir de ediliyorlardı.

Tarihin seyri devam ederken 550'li yıllardan itibaren Süryaniler kendi aralarında yaşadıkları tartışmalar nedeniyle bölünmeye ve ayrışmaya başlamışlardır. gelişmeler Mehmet Çelik (1996: 269)'in ifadesiyle: Süryaniler arasında Mar Filiksinos ve Mar Şamun Erşemi'nin çatışmaları Doğu'da Kadıköy Konsili'ne ve merkezi otoriteye mukabil büyük bir kinin meydana gelmesine neden oluyordu.

Bizans İmparatorluğu döneminde Antakya Süryani Kilisesi'nin ve ayrıca Doğu Hristiyanlığı'nın bir birleriyle çatışması ve bölünmelerin devam etmesi çok yönlü bir durumdu. Dolayısıyla bu inanç toplumunun bu denli bölünme ve çatışmalar sürüklenmesi siyasi, itikadi ve sosyal nedenlerden kaynaklanmaktaydı.

Bizans İmparatorluğu döneminde İznik Konsili'nden itibaren Süryaniler dahil Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki çatışmaların nedenlerini çok yönlü değerlendirerek konuyu sistematik olarak ortaya koyan Mehmet Çelik konuyu ana hatlarıyla şöyle tespit etmektedir: Devletin kiliselerle olan irtibatının yansımaları, İskenderiye ve İstanbul Kiliseleri'nin daima hakimiyet çatışması içinde bulunması, Kadıköy Konsili'nden sonra devletin kilise sorunlarına aktif olarak katılması ve Doğu Kiliseleri'ne devletin halkın tasvip etmediği kimseleri yetkili olarak ataması (Çelik, 1996: 271). gibi gelişmeler Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki kopuşun şartlarını oluşturmakta idi. Önce Roma sonra Bizans denetiminde bulunan Hristiyan dünyasının kendi aralarında da devam ede gelen çatışma ve kiliselerin üstünlük yarışları halka da yansımakta ve bu durum özellikle siyasetten uzak durmayı amaç edinmiş Hristiyan haklardan olan bilhassa Süryanileri yıpratmakta idi.

Yukarıda da değindiğimiz gibi Kadıköy Konsili'ne gelene değin toplanan konsiller, Hristiyan dünyasında derin çatışmalar ve kötü kopmalar meydana getirmezken mezkur konsilin bilhassa Doğu Kiliselerini dizginleyen yaklaşımlar sergilemesi Doğu ve Batı Kiliselerinin artık katıyen ayrılmalrının önünü açmıştır. Bu bağlamdaki yaklaşımlardan ilki "itikat ilkeleri" beriki ise "kiliselerin organizasyonu" idi. Hristiyan dünyasının Doğudaki Kiliseleri, mevcut konsilde alınan itikat ilkelerinin eskiden kararlaştırılan itikat ilkeleriyle uyuşmadığını öne sürerek İstanbul Kilisesi'nin, Doğu Hristiyanlığının önderi mevkisine yükseltilmesine tepki göstermişlerdir. İşte bu gelişmelerin nihayetinde Süryani Kiliseleri de Kadıköy Konsili itikat ilkeleri'ni kabul eden ve etmeyenler bağlamında bölünme yaşamış ve bu durumun nihayetinde 451 tarihli konsilin ilkelerine uymayan kiliselere Doğu'nun Ortodoks Kiliseleri, konsilin itikat ilkelerini onaylayanlara da Roma'daki paplığa bağlı ve onun itikadi hakimiyetini kabul eden kilisler olarak Katolik Kiliseleri adı verilmiştir.

Dolayısıyla bu dönemlerde tarihsel olarak Süryani Kiliseleri arasında gelişen dinsel öğreti farklılığı Süryani tolumunu da şu bölümlere ayırmıştı: Süryani Ortodoks Kilisesi, Süryani Nesturi Kilisesi, Süryani Marunî Kilisesi, Süryani Keldani Kilisesi, Süryani Katolik Kilisesi, Süryani Melkit Kilisesi, Süryani Protestan Kilisesi.

Bizans İmparatorluğu döneminde aşağı yukarı 7.yy'lara gelindiğinde Hristiyanlığın farklı fraksiyonları içinde Süryani Kilisesi'ndeki mevcut ayrılıkları analiz eden Yakup Bilge söz konusu kiliselerin inanç akaitlerini herşeye rağmen savunmakta olduklarını, Hz. İsa'ya dair hususlarda ise ortak bir payda da yer aldıklarını ifade etmektedir. Ona göre bu gelişmelerin yaşanmasının arka planında Süryanilerin Doğu dünyasında, Mezopotamya ve buraya yakın sahalarda nüfuslarının tedricen düşmesine ve yine mezheplere dayalı olarak parçalanmanın kendilerini her geçen gün daha da güçsüz duruma düşürdüğünün farkına varmaları ile irtibatlandırmaktadır (Bilge, 1996:79).

Bizans'ın Doğu topraklarında Antakya, Urfa, Mardin başta olmak üzere yaşayan Süryaniler 7.yy'ın ortalarından itibaren İslam fetihlerinin Anadolu sahasına yönelmesi ve Kuzey Mezopotamya'da boy göstermesi ile elverişli bir ortam bulmuşlardır. mezkur devirde başlayan İslam fetihleri ilginç bir biçimde Bizans İmparatorluğu'nu Sasani tehlikesinden kurtamış ama bu defa da Bizans toprakları İslam ordularının hedef güzergahı olmuştu. Önce Roma sonra Bizans İmparatorluğu hakimiyetinde yaşayan Hristiyan unsurlardan olan Süryaniler genel olarak bir denge politikasıyla yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Özellikle Doğu toplumlarından olan Süryanilerin bölgesel güçlerin hakimiyet sahalalarında kendilerine yaşam alanı bulmaları onların kadim dönemlerden itibaren günümüze değin varlıklarını muhafaza etmelerinin de büyük etkenlerindendir.

Hristiyan Kiliselerinin bölünmesi ve ayrışmasına koşut olarak Süryani kiliselerinin de bölünmesi tarihsel bir gerçektir. Onlar bu bölünmelerini İslam tarihinin eksenine girecek olan asırlarda kendi varlıklarını tutunacakları Antakya, Mardin ve Urfa gibi bölgelerde muhafaza ederek azaltmaya çalışmışlar ve asırlar boyu bir denge politikası izleyerek kültürel donanımlarını da bu bağlamda arttırmışlardır.

3. İSLAMİ DÖNEMDE SÜRYANİLER

Süryaniler kadim devirlerden itibaren tarih sahnesinde görülmeye başlamış ve tarihsel süreklilik içerisinde birçok farklı devletin hakimiyeti altında yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Yunanlıların Mezopotamya, Arapların ise el Cezire adını verdikleri tarihsel coğrafyanın kadim halkları arasında yer alan Süryaniler, Roma'dan sonra Bizans; bunlardan sonra ise Selçuklu Devleti'nin hakimiyeti altında varlıklarını sürdürmüşlerdir. İslam fetihlerinin Bizans topraklarına yönelmesi ile İslam, Bizans ve Sasani güçlerinin ardışık güç sahalarında varlıklarını devam ettirecek tarihsel çıkarımlarda bulunan Süryaniler, Zeynep Küçük (2013: 21)'ün ifadesiyle Bizans İmparatorlarından son olarak Mauricus ve Phokas'ın zulümlerine maruz kaldıkları bir dönemde Halid bin Velid'in yönetimindeki İslam ordularının 636'da Bizans İmparatorluğu'nu bozguna uğratarak Suriye bölgesini ele geçirmesiyle büyük bir baskıdan kurtulmuşlardır. Süryanilerin 7.yy ortalarından itibaren Müslümanlarla karşılaşmaları onlar için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

3.1. Hz. Muhammed Devri

571 yılında Mekke'de dünyaya gelen ve 40 yaşında Allah'ın elçisi olarak onun emirlerini Arap yarımadasında tebliğ etmeye başlayan Hz. Muhammed Kureyş kabilesine mensuptur. O, 7.yy'ın başlarından itibaren kurduğu evrensel nizamla bölgesel güçler tarafından tanınan bir pozisyona yükselmiştir. Bu dönemde Bizans İmparatorluğu ve İran'da hüküm süren Sasaniler arasındaki bölgesel çekişmelerin ardı arkası kesilmiyordu. Çatışmaların ekseninde bulunan halklardan biri olan Süryaniler de bu durumdan etkilenmekteydiler. Bu devirlerde gerek Bizans İmparatorluğu gerekse de Sasaniler yönetimleri altında bulunan halklara yönelik iyi tutum sergilemiyorlardı. Hakim yönetimler asırlardan beri yer yer ilişki içinde bulundukları kiliseler ile yine sorunlar yaşamaktaydı. Kiliseler ise bölünmüş ve parçalanmış bir yapı arz ederken onlarda kendi aralarında sorunlar yaşayan bir sistemin ürünü olmuşlardı.

İslam tarihinin kırılma noktasını oluşturan Hz. Muhammed'in peygamber olarak tebliğlere başlaması ve 622 Hicret olayı Mekke'de başlayan dinamik bir sistemin Medine'de kök salması anlamına gelmekteydi. Hz. Muhammed İslamiyet'in tebliği çalışmalarında civar ülke yöneticileri topluluk liderlerine mektuplar yazarak onları İslam dinine davet etti. Onun bu gruplar arasında muhatap aldığı kesimlerden biri de Georgis David Malik'e göre Süryaniler idi. Hz. Muhammed, Süryanilerden Necran aşiretine ileti yollayarak aşiret liderleriyle görüştü. Liderler ibadetlerinde serbest olmaları kaydıyla İslam devletine cizye ödeyeceklerine dair söz verdiler ve mezkur Süryani ileri gelenleri ile Hz. Muhammed bu bağlamda bir anlaşmaya vardılar (Malik, 2012:239-240).Hz. Muhammed'in Süryani ve diğer gayrimüslimlere yönelik tutumu ilerleyen devirlerde gayrimüslimlere yönelik İslami bakış açısının ve toplumsal politikanın da temellerini oluşturmuş oldu. Bu temeller doğrultusunda Arap yarımadasından tedricen Kuzey Mezopotamya'ya ve Suriye'ye doğru yayılma gösteren İslamiyet asırlardır baskı ve zulüm altında hayatlarını geçirmiş Hristiyan, Yahudi ve diğer gayrimüslimlere yönelik ılımlı politikalarıyla onların adeta umutları olmaya başladı.

3.2. Dört Halife Devri

Süryanilerin yerleştikleri sahalarda asırlardır devam eden Bizans-Sasani savaşları onlar için yüz yıllardır hakimiyeti altında bulundukları Bizans İmparatorluğu'nun baskı ve zulümlerinden kurtulup rahatlamaya yol açan bir tarihsel olgu idi. Süryanilerin Bizans İmparatorluğu'na yönelik fetihleri olumlu bulmaları onların önceki bölümde değindiğimiz gibi Hristiyan dünyasından ayrılıp Antakya Süryani Patrikliği'ni kurmaları ve bilhassa diğer kiliselerle itikadi anlaşmazlıklar yaşamaları Bizans İmparatorluğu'nun da onları siyaseten kontrol altında tutmak için başvurduğu sert tedbirlerden kaynaklanmaktaydı.

Hristiyan dünyasındaki ilk bölünmeler 5. yy'lardan itibaren başlamış ve Doğu dünyasının Hristiyanlığı Latin ve Batı dünyasından çok farklı bir yapıya kavuşmuştur. Batı dünyasından kopan doğulu mezkur Hristiyan halka Süryaniler ve Nesturiler de denilmeye başlanmış ve bu dönemlerde Doğu Hristiyanlığı ile Bizans İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan doğulu halklar da kast edilmiştir (Albayrak, 2011: 620). İşte İslam ordularının Bizans İmparatorluğu topraklarına girmeleri onları bu halklarla özellikle de Süryanilerle karşılaştırmıştı.

Hız Ebubekir devrinde başlayan ve Halife Hz. Ömer döneminde büyük oranda tamamlanan Suriye ve Mısır'ın fetihleri buralarda İslami dönemleri başlatmış ve yörenin Hristiyan haklarına özellikle de Süryanilere İslam'ın zımni hukuku bağlamında davranılmaya başlanmıştır. İslam'ın zımni hukukuna binaen Müslüman idareciler asla Roma ve Bizans yöneticileri gibi bir davranış sergilememiş devlete sadık kaldıkları ve ödeyecekleri vergilerini usulünce ödedikleri takdirde mezkur halkları tamamen serbest ve özgürce yaşayabilecekleri bir yönetime tabi tutacaklarını onlara tahahhüt etmişlerdir.

Yukarıda değindiğimiz gibi İslami devrin mimarı ve İslami politikaların temel örgütleyicisi olan Hz. Muhammed söz konusu anlayışın esaslarının kurulup dışa yayılmasında da temel örgütleyici ve devlet adamı pozisyonunda bulunuyordu. Hz. Muhammed dönemini takiben Müslüman orduları Hristiyan halklarla Irak ile Suriye topraklarının ele geçirilmesinde karşılaşmışlardır. Eski devirlerden itibaren Roma ve Bizans kiliselerinden ayrı itikadi bakış açıları nedeniyle dışlanan bu sahaların bölge Hristiyan halkları İslam ordusunun mezkur toprakları ele geçirmesini memnuniyetle karşılamış ve yörenin Hristiyan ahalileri Müslümanları adeta bir kurtarıcı pozisyonunda görmüşlerdir. Kudüs'ün fethinden önce Kudüs patriği, Halife Hz. Ömer'i, bölgelerine davet ederek şehirlerinin anahtarını vermek istemiştir. Tarihi Kudüs şehrini İslam sınırlarına dahil eden Hz. Ömer, şimdiye kadar baskı ve zulüm altında hayat geçiren bölge Hristiyanlarına imtiyazlar vererek onların refah ve huzura kavuşmalarına vesile olmuştur (Çelik, 2010: 175-178; Küçük, 2012: 23).

İslamiyetin erken devirlerinde Süryaniler Hristiyanlığın adeta tek temsilcisi konumunda idiler. Yukarıda da bahs ettiğimiz gibi Hz. Muhammed'in Süryanilere yönelik verdiği ahid nameyi Gabriyel Akyüz'de teyit etmekte ve bu asırdaki İslami fetihleri Süryanilere izafeten Bizans İmparatorluğu zulmünden kurtulup İslami idareye girmekten dolayı Süryanilerin tanrıya şükürler ettiklerini ifade etmektedir. Hz. Ömer'e "Faruk" ünvanının Süryaniler tarafından verildiği de bir gerçektir (Keske, 2010: 38).

İslam tarihinde Hz. Muhammed'in Hristiyanlar ve dolayısıyla da Süryanilere verdiği haklar zaman zaman gündeme getirilmiş ve bu olgu Dört halife devrinde gayrimüslimlere yönelik uygulanan politikaların adeta mesnedini oluşturmuştur. Nitekim bu hususta Hz. Ömer'in Kudüs'ün fethi sırasında Hristiyanlarla yaptığı anlaşma bahse değer bir gelişmedir.

İlgili anlaşma ve ahidnameden Siirt Vakayinamesi'nde bahs eden Adday Şer, Kudüs'ün kapılarını Müslümanlara açtığı zaman Kudüs patriği Saronyos ile Hz. Ömer arasında bir anlaşmanın yapıldığını ve bu bağlamda kentin hicretin 15. yılında mezkur patrik tarafından Müslümanlara teslim edildiğini belirtmektedir. Yine ilgili metnin Say'daki Melkit Rum Katolik başpiskoposları tarafında teyit dildiğini ve mezkur metnin 1884 senesinde Osmanlı devleti'nde Divan-ı Hümayun Başvekil Dairesi tarafından da bilhassa teyit edildiğini belirtmektedir (Adday Şer, 2002: 458-459). Bu bağlamda Hz. Ömer'in de Hristiyanlara verdiği güvence onların İslami idarede huzurlu bir biçimde ve yönetimlere güvenerek yaşamalarının beratını oluşturmuş ve bu halklar İslami düzen içerisinde zaman zaman karışıklıklar yaşansa da asırlarca devam edecek adaletli bir yönetime kavuşmuş olacaktırlar.

Yine bu dönemde Şam'ın Müslümanlar tarafından fethi sırasında halkın büyük çoğunluğu Hristiyan olup şehirde yaklaşık yirmi beş tane de kilise bulunmakta idi. Bu hareket sırasında Halit bin Velid ile görüşüp ona yardım sağlayanların önemli bir bölümünün Hristiyan oldukları da bir gerçektir. Şam'ın Müslümanlar tarafından ele geçirilmesinin ardından Bizans İmparatorluğu'nun kalabalık bir ordu ile bölgeye hareket ettiği söylentisi üzerine tereddüde kapılan İslami idare Hristiyan halkın Müslümanların adaletinin Bizans baskı ve zulmünden daha iyi olduğunu belirterek her halükarda Müslümanlarla birlikte olacaklarını ifade etmeleri (Ayağ, 2014: 43). üzerine büyük bir rahatlamaya kavuşmuştur.

Bu tarihsel gerçek Hristiyan halkların muhayyilesinde yer etmiş olacak ki Müslüman Türklerin asırlar sonra 1453 yılında İstanbul'u fethi sırasında Hristiyan halkın bunaldıkları Bizans idaresine karşın yine Müslümanların yanında yer alması ve düşüncelerini "kardinal külahı yerine Türk sarığı görmeyi yeğleriz" diyerek ifade etmeleri de tarihin önemli bir gerçeğidir. Dolayısıyla Şam'ın fethi sırasında Hristiyan halkın yansıttığı tutumun asırlar sonra İstanbul'un fethinde de görülmesi İslami idarenin onlara sunduğu tutarlı ve adaletli bir yönetimin söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

Hiz. Muhammed'in bir rol model olarak başlattığı bu toplumsal yapı sisteminde Müslümanlar Hristiyanlarla ilişki içinde bulunmuş alış veriş ve ticaret yapmıştır. Bu durum İslami toplum yapısında Hristiyan halklarla Müslümanlar arasında kayda değer gelişmeler olarak tarihteki yerini almıştır.

İslami toplumda ilerleyen devirlerde Yahudi ve Hristiyan halkların başta ticaret ve bunun gibi birtakım önemli iktisadi kolları temel uğraş edinmeleri de onların hoşgörü içinde yaşamlarını sürdüklerinin en büyük kanıtları olarak gösterilebilir.

Hiz. Muhammed devrinden sonra Hiz. Ebubekir, Hiz. Ömer, Hiz. Osman ve son olarak Hiz. Ali'nin halifeliğinden oluşan bir dönem olan Dört Halife devri İslami atılım ve gelişmelerin devam ettiği bir ara dönem olarak kabul edilse bile özellikle Hiz. Ali döneminde başlayan münakaşalar ve halifenin şehit edilmesi İslam toplumu arsına nifak sokmuş ve Müslümanlar arasında kesin bölünmelerin de fitilini ateşlemiştir. Esasen Hiz. Ali'nin halifeliğinden itibaren devam eden bu çatışmalar Şam valisi Muaviye ile Hiz. Ali taraftarları arasında şiddetlenerek devam etmiş ve Dört halife devrinin son İslam halifesi olan Hiz. Ali 661 yılında bir suikastla ortadan kaldırılmıştır. Bir halife dolayısıyla bir devlet yöneticisinin suikasta kurban giderek öldürülmesi geline son durumu göstermesi açısından ibret verici bir durumdur. İslam toplumunun kendi aralarında düştüğü bu çıkmaz toplumsal bir infial yaratmış ve onların yönetimi altında bulunan gayrimüslimlerde yer yer yaşadıkları huzurlu devirlerin özlemine kapılmışlardır.

Bu noktada söylememiz gereken en kayda değer noktalardan biri de şudur ki İslam yönetiminin böylesine sıkıntı içinde bulunduğu bir dönemde Hristiyan halk

özellikle Süryanilerin Müslümanlar aleyinde bir çaba içine girmemiş olmamalarıdır ki bunun en açık göstergesi ise bir süre sonra İslami düzenin sağlanmasından sonra Hristiyanların İslami toplumda önemli mevkilere gelmeleri gösterilebilir.

3.3. Emevi ve Abbasiler Devirleri

Hiz. Muhammed'in başlattığı ve Dört halifeden özellikle Hiz. Ömer'inde bahsettiğimiz gibi ahidnamelerle devam ettirdiğı Hristiyan halklara ve gayrimüslimlere yönelik hoşgörölü ve adaletli idare tarzı Emevi ve Abbasi dönemleri yönetimlerine örnek teşkil etmiş ve bu ılımlı politika söz konusu devirlerde de devam ettirilmiştir. İslam tarihinin üçüncü dönemini oluşturan Emeviler, Dört halife devrinden itibaren 661- 750 tarihleri arasında hükümet kurmuş olan bir İslam yönetimidir. Hanedanlığın kurucusu olan Muaviye İslam başkentini Suriye'nin Dimaşk şehrine taşıyarak ülkesini burdan yönetmeye başlamıştır.

Emevi halifesi Muaviye'nin oğlu Yezidi kendinden sonra halife tayin etmesi İsmail Yiğit'in (1995:88)'in ifadesiyle halifeliğın sistematik olarak değışikliğe uğramasına ve halifelerin seçimle iş başına gelmelerine son vererek babadan oğula geçmesine ve dolayısıyla mezkur kurumun saltanata dönüşmesine yol açtı.

Hiz. Muhammed devrinde gayrimüslimlere yönelik zımmi hukukta uygulanan esaslara bu dönemde de riayet edildi. Emeviler her ne kadar da veraset sistemini değıştirip yönetimde değışiklik yapmış olsalarda Hristiyanlara bilhassa Süryanilere yönelik ılımlı tutumlarını sürdürmüşlerdir.

Emeviler devrinde Süryani halkından birçok kişi devlet hizmetinde görevler almaya başlamıştır. Örneğın Süryanilerin Kalb kabilesinden Mansur bin Sercun daha önceleri Dört halife devrinde devlet hizmetinde bulunur iken bu dönemde de oğlu Sercun bin Mansur'da Muaviye, Yezid ve Abdülmelik devirlerinde devlet hizmetinde katıplık yapmış ve daha sonra da hazine görevlisi olarak hizmetine devam etmiştir. Muaviye'nin özellikle devlet hizmetinde Süryanilere görevler vermesi onların hem Bizans kurumlarını iyi bilmelerinden hem de güvenilir olmalarından kaynaklanmaktaydı (Ayağ, 2014: 43-44). Muaviyenin yine vergi işlerinden sorumlu görevlere Süryani memurları tayin etmesi de devrin önemli gelişmeleri arasında yer almış bir durumdur.

Emevilerde Muaviye devrinde devam eden bu gelişmeler oğlu Yezid ve sonrasında da sürmüştür. Fakat bu konuda şunu söylemekte fayda vardır ki yönetim kademesindeki kişiler ile Süryaniler arasındaki ılımlı diyaloglar Müslüman halk ile Süryani halkı arasında aynı sıcaklıkta değildi. Dolayısıyla halklar arasında zaman zaman zıtlasmlar olmaktadır. Bu durum aslında anlaşılabilinecek bir şeydi çünkü halk nezdinde farklı ilişkiler ve çıkar çatışmaları ile toplumsal yapıların tesirleri de gelişmeler üzerinde etkiliydi.

750 yılına doğru yaklaştıkça Emevi ülkesinde iç çalkantılar artmış ve yaşanan bir isyanla Emevi hanedanlığı inkıraza uğramıştı. Ebul Abbas Abdullah'ın otoritesini sağlayarak kurduğu Abbasi hanedanlığı, Muhammed Hamidullah (2016:294)'ın ifadesiyle İslam ülkesinin siyasi ve sosyal bakımlardan ilk kez bölünüp parçalanmasına koşut olan bir gelişmeydi. Abbasi helifeliğine paralel olarak bir halifelikte İspanya Kurtuba'da kurulduğu gibi ülke içinde de bir çok yerel hanedanlıklar kurulmaya başladı.

Abbasi hanedanlığı dönemi kendisine münhasır bir yapının arz ettiği bir dönem olmuştur. Bu bağlamda hilafet merkezinin Şam'dan Bağdat'a taşınması Abbasilerin Emeviler gibi bir Arap Yarımadası devleti olmaktan ziyade temelleri Ortadoğu'nun tarihselliğine eklenilen bir devlet modeline doğru evrilmesine yol açmaktaydı. Bu

bağlamda Abbasi halifeleri, Emevi yöneticilerinden farklı bir kurumsallık kazanarak adeta mutlak bir hükümdar ve devlet yöneticisi hüviyeti kazanmaya başladı.

Abbasi hanedanlığı devrinde gayrimüslimler ve dolayısıyla Süryanilerle ilgili olarak ise bazı yazarlar tarafından onlara çok iyi davranıldığına dair abartılı açıklamalar yapılmış olsa da gerçekte bu halkların durumu aynı dönemlerde Batı'da farklı din mensuplarına mukabil sergilenen durumdan çok daha iyi idi. İslam ülkelerinde Hristiyanlar dini inanç ve ibadetlerini serbestçe yaşam hakkına sahip olup; hatta mülk edinme ve işyeri açma özgürlükleri dahi bulunmaktaydı. Yine mezkur inanç sahiplerinin devlet hizmetinde yer alması ve üst düzey makamlara dahi gelmeleri söz konusu idi. Bu halklar ayrıca esnaf birliklerine dahi kayıt olabildikleri gibi asla inançları nedeniyle cezalara çarptırılmıyorlardı (Lewis, 2009:128). Batılı bir tarihçi Bernard Lewis'in bu tespitleri İslami yönetimlerde bulunan gayrimüslimlerin gerçekten hiç bir zorlamaya uğramadıklarını ve özgür bir yaşam tarzına sahip olarak inançlarının gereğini serbestçe yerine getirdiklerini tarihsel olarak ortaya koymaktadır.

Emeviler devrinden itibaren İslam yönetiminde üst düzey görevlere gelmeye başlayan Süryanilerin yine ilerleyen zamanlarda özellikle bilim ve edebiyatla uğraştıkları da görülmektedir. İslami yönetimler içerisinde Süryanilerin en parlak devirlerini Abbasiler hanedanlığı zamanında yaşadıklarını ifade eden Nesim Doru, bu dönemde İslami yönetim hizmetinde bulunan Süryani 215 hekim, 63 dil uzmanı, 40 felsefeci, 15 gök bilimci, 10 hesap uzmanı, 7Astronom, 5 kimya bilgini, 4 ecza bilgini, 1 coğrafya bilgini, 1 nesep bilgini, 1 tıp tahlil bilgini ve 1 teleskop bilgini olmak üzere 363 kayda değer bilim adamından bahs etmektedir (Doru, 2007:93).

Bu bahsi geçen Süryani bilim ve kültür adamlarının İslami yönetimler hizmetinde bulunması hem bilgi birikiminin artmasına olanak tanımakta hem de bu ortamın ne denli özgür düşünceye açık ve entelektüel gelişmelerin yaşandığı bir ortam olduğunu bize göstermektedir.

Bu ortak yaşam kültürünün bir başka anlamı da her iki toplumun birbirlerini etkilemesi idi. Bu etkilenmeler her iki halk içinde süreç içerisinde ortak kazanımlara dönüşmekte idi. Bu bağlamda Gökhan Sarı (2011:133)'nın da ifade ettiği gibi Süryaniler, bu dönemde Müslümanlar ile Helen kültürü arasında bir köprü rolü üstlenmişlerdir. Yine Süryani tüccarların iktisadi yetenekleri ve ticaretteki ferasetleri Müslüman girişimcilere fikrîsel manada bir ön görü sağlarken mezkur halkın bilhassa yönetime cizye dahil çeşitli kazanç vergileri ödemesi de ekonomik destek anlamına gelmekteydi.

Emevi hanedanlığı'nın Süryanileri daha önce de değindiğimiz gibi bilhassa devlet hizmetinde görevlendirmeleri onların Batı'nın özellikle Bizans İmparatorluğu kurumsal işleyişini çok iyi bilmelerinden kaynaklanmaktaydı. Abbasi hanedanlığı da konuya aynı bakış açısı ile yaklaşmış ve onları bu avantajlı durumlarından ötürü Bağdat'taki halifelik sarayında önemli mevkilerde görevlendirmişlerdir. Süryaniler için 7. asırdan başlayarak 10.asra kadar olan devirleri onların altın dönemleri olarak kabul etmek hiç de hatalı olmayacaktır.

3.4. Gayrimüslimlere Yönelik İslami Politikanın Temelleri

İslami yönetimlerde gayrimüslim tebaya yönelik islami politikanın temelleri İslamiyet'in erken devirlerinde atılmıştır. Hz Muhammed'in dinsel, politik ve toplumsal yaklaşımlarının mesnedinde sistematize edilen bu politikalar devam eden dönemlerden Dört halife devrinde daha sonra Emevi ve Abbasi hanedanlıkları devrinde ardından da

Türk islam yönetimlerinde de bazı farklılıklar olsa bile aşağı yukarı aynı bağlamda sürmüştür.

İslam hakimiyetinde Müslüman halklar ile gayrimüslimler arasındaki ilk ilişkiler Hz. Muhammed'in 622 yılındaki hicret olayı dediğimiz Mekke'den Medine'ye göçü ile başlayan süreçte ve bu civardaki Yahudi inancına sahip halkla kurduğu diyalog neticesinde hayata geçmiştir. İslami hukukta halk Müslüman ve gayrimüslim olarak belirginleşmekteydi. Gayrimüslimler ise inançlarına göre kutsal bir kitap sahibi olup olmamalarına göre müşrik ve kitap ehli halk olarak ayrılıyordu. Kitap ehli halk eş deyişle ehl-i kitap demek olup bir yaratıcı tarafından kendilerine bir kutsal kitap bir peygamber gönderilen halklar idi (Kaya, 2005:13). Bir yaratıcı tarafından kendilerine kutsal kitap yollanan halklar dendiğinde önce Yahudiler ve Hristiyanlar daha sonra Müslümanlar akla gelmektedir. Zaten dinler tarihine baktığımızda insanlık tarihi açısından dinleri semevi olan ve olmayan dinler diye ikiye ayırdığımızda semevi dinlerin de yine yukarıda bahs ettiğimiz kutsal kitap sahibi dinler olduğu söylenebilir.

Gayrimüslimlere yönelik İslami politikanın bir temelini yukarıda söylediğimiz gibi Hz. Muhammed'in anlayışı ve rol modelliği oluştururken bir diğer temelini ise İslam hukuku oluşturmaktadır. Bu bağlamda Cevdet Küçük, gayrimüslim halka bakış açısına göre İslam hukukunu değerlendirirken, gayrimüslimlerin Müslüman halk ile olan ilişkisi açısından ehl-i harp ve ehl-i ahd diye ikiye ayrıldığını; bunlardan ehl-i ahd olanların Müslüman idare ile bir akit veya anlaşma yapmış halklar olduğunu; ehl-i harp olanların ise İslami yönetimi kabul etmeyen ve Müslümanlar ile savaş halinde bulunan halkları ifade ettiğini belirtmektedir. İslami idare altında bulunan ehl-i ahd unsurlar, Zimmiler, Muhedler, Müsteminler diye gruplara da ayrılmaktaydı (Küçük, 1985: 1007). mezkur halklar egemenliği altında bulundukları Müslüman devlet ile aralarındaki akit gereği "Zimmî tebaa" ünvanına sahip olurlar ve ilgili devletin politikasına ve ilgili siyasi eğilimlerine karışmadan ülkenin temel unsuru olan Müslümanlarla sosyal ve toplumsal haklar açısından eşit yaşama haklarına sahip olurlardı. Bu bağlamda Müslüman yönetimlerinde daimi ikamet eden zimmi halka "gayrimüslim tebaa" adı verilirdi (Kaya, 2005:14-15). İslami yönetimlerde erken devirlerden temellerini alan, Abbasi halifeliği devrinde sistemleşen ve Türk İslam idareleri zamanında da süren bu uygulamalar mezkur halkların devlete bağlı kalmaları ve vergilerini ödemeleri koşuluyla işlerliğini yüzyıllarca devam ettirmiştir. Onların bu davranışına karşılık siyasi otorite de onları Allah adına korumayı ve ülke içersinde can, mal ve namuslarına halel gelmeden yaşamalarını teminat altına almıştı. Bu konuda önemli olan nokta şu idi ki mevcut halklar bahsi geçen kurallara uymazlar ise zimmilik hukuku sona erer ve mevcut uygulamadan İslami yönetim tarafından vaz geçilirdi. Böyle olunca da kendileriyle harp edilecek topluluk sıfatına kavuşurlardı ki azınlıkların bunu da göze almaları onlar için iyi bir yol değildi.

Bu açıdan baktığımızda kavramsal çerçevemize de uygun olması açısından İslami yönetimlerde yer alan Hristiyanları ve dolayısıyla Süryanileri ifade edecek olursak onlar kutsal bir kitaba sahip olmalarından ötürü ehl-i kitap; Müslüman yönetimini kabul ettikleri için Zimmi; kendileriyle bir barış anlaşması yapıldığı için Muahed ve kendilerine bir ahitname verilmiş olanların ise Müstemin olarak adlandırıldığı toplumsal kesimlerdi. Süryaniler, bir yönüyle zimmi, bir yönüyle muahed bir yönüyle de müstemin kabul ediliyorlardı. Çünkü onlar İslam'ın erken dönemlerinden itibaren Müslüman idaresini kabul etmiş ve İslam devletine olan bağlılıklarını önce Hz. Muhammed'e sonra Hz. Ömer'e göstererek hem bir ahidname sahibi olmuşlar hem de kendilerine yönelik sergilenecek İslami politikanın da başat noktasında yer almışlardır.

Bu bağlamda İslami dönemde Süryanilere yönelik politikalar da yukarıda bahsettiğimiz yaklaşımlar temelinde şekillenmiştir. Süryaniler de bu politikaların işlerliği doğrultusunda İslamiyet öncesi dönemlerde maruz kaldıkları baskı ve zulümlere karşın bu dönemde kendilerine sunulan huzurlu hayatın karşılığı olarak toplumsal hayat içerisinde kıymet bilir bir tavır sergilemişlerdir. Kuşkusuz bu tavrın sonucu olarak siyasal hayattan uzak durup daha çok kültürel ve ilmi çabalara girerek İslami yönetimlerde üst düzey hatırı sayılır kişiler arasına yükseldikleri gibi halk olarak da Müslüman devletlerin politikalarına daima destek olmuşlardır.

3.5. İslami Dönemde Bizans'ın Doğu Seferleri ve Süryaniler

7. Asrın ortalarına doğru İslam ordularının Anadolu'da fetihlere girişmesiyle Müslümanların sınırı Bizans İmparatorluğu'na dayanmıştı. Antakya şehrini 636 senesinde ele geçiren Müslümanların bu ilerlemeleri karşısında İmparator Herakleios (610-641) yeni bir politika geliştirdi bu bağlamda askeri yönden İslam ordularını durduramayacağını anladığı için İçel, Antakya ve Erzurum gibi şehirleri Müslümanlara bırakarak kendince bir tampon bölge oluşturdu. Hz. Ömer'in faaliyetleri doğrultusunda mezkur tampon bölge üzerinde Müslümanların ele geçirdiği yerler birer sınır karakolları haline dönüştürüldü. Bu karakollardan sınıra yakın olanlara Sugur; bunların arkasında yer alan daha büyük şehirlere de Avasım adları verildi. İçel, Malatya ve Erzurum gibi yerler Sugur şehirleri olarak adlandırılırken; Antakya ise bir Avasım şehri statüsünde değerlendirildi (Uçar, 1990: 1-50). Müslüman yönetimlerinin kurguladığı bu idari ve sosyal yapı Dört halife devrinde sürdüğü gibi Emevi ve Abbasi devirlerinde de devam etmiştir.

Abbasi halifeliği'nin erken devirlerinde İslam sınırlarındaki boşluklar Bizans İmparatorluğu'nun bölgeye etkili seferler yapmasına zemin hazırlamış ve bu seferlerin verdiği güvenle imparatorluk yeni umutlara kapılmıştı. Lakin Bizans İmparatorluğu'nun mezkur seferleri neticesinde bazı yerler eline geçmiş olsa da onlar burada kalıcı olamadıkları gibi bu yerleri İslam ordusunun kendine çeki düzen vermesinden sonra geri kaybetmişlerdi (Bosworth, 1991:54).

III.Leon'un İmparatorluğu devrinde Müslümanların Bizans'ın Anadolu'daki toprakları üzerindeki etkileri ve yine Bizans İmparatorluğu'nun ugun ortam oluşunca nasıl karşı atağa geçtiğini Vasiliev (1943: 29-305) ifade ederken, Müslüman orduları Doğu'dan Batı'ya doğru imparatorluk topraklarına saldırılar düzenlerken orduların başında Mesleme bulunuyordu. İlerleyen ordular bu bağlamda donanma tarafından da desteklenerek İstanbul önlerine kadar gelmişler ve şehri kuşatmışlardı. Aylarca süren bu kuşatma İslam ordularının geri püskürtülmesi ile sona ermiştir. İlerleyen süreçte İslam ordularıyla Bizans İmparatorluğu arasındaki mücadele adeta kutsal bir savaş hüviyeti kazanmıştı. İstanbul'un kuşatılmasından 14 sene sonra Müslüman Araplar Avrupa'da durdurulmuşlar ve 8. asrın ilk çeyreğine doğru etkilerini kaybetmeye başlamışlardı. Bu dönemde Bizans İmparatorluğu'nun Kafkaslarda Hazarlar ile ve Balkanlarda Bulgar Türkleri ile ittifak kurmaları Müslüman ordularını daha çok Anadolu üzerinde fetihler yapmaya ve burada etkili olmaya itmiştir biçiminde tespitlerde bulunmaktadır.

8. Asrın ortalarına doğru Emevi halifeliği'nin inkıraz içine düşmesi Bizans İmparatorluğu'nu rahatlatmıştı. Abbasilerin kuruluş yılları ve ardından İslam başkentinin Şam'dan Bağdat'a taşınması Bizans İmparatorluğu'nun Doğu ve Güney politikalarının ağırlık merkezini Suriye ve Antakya'ya çevirmesine yol açmıştı.

Bu bağlamda Bizans İmparatorluğu bu dönemde 746 senesinde Suriye'nin kuzeyine girerek Maraş'ı aldı. Bu gelişmeyi takiben İmparator V. Konstantinos burada

mukim halde bulunan Süryanilerin bir bölümümü egemenliği altında bulunan Trakya'ya yolladı.Bölgede yaşanan bu gelişmelere koşturarak yine bir Bizans donanması Kıbrıs açıklarında Müslümanları yenilgiye uğrattı.Bizans İmparatorluğu'nun mevcut başarıları 8.asrın ortalarından itibaren artarak devam etti ve Erzurum ile Malatya dahi imparatorluğun topraklarına dahil oldu (Ostrogorsky, 2011:155-157; Üçok, 1968: 89).İslami dönemde özellikle Abbasi halifeliği devrinde Müslümanlarla Bizans İmparatorluğu arasındaki savaşlar aralıklarla devam etmiştir.Sınır aşırı seferler vasıtasıyla yer yer birbirlerinin topraklarına akınlar düzenleyen her iki taraf arasındaki mücadele sülaleler boyunca sürüp gitmiştir.Örneğin Abbasi halifesi Mehdi, onun oğlu Harun er-Reşid ve onun da oğulları Me'un ve Mutasım dönemlerinde de mezkur mücadeleler aynı sıklıkta sürmüştür.

İslami dönemde Bizans İmparatorluğu'nun Doğu seferleri ve bilhassa Süryanilerin mukim olduğu sahalardaki faaliyetlerine baktığımızda 960 yılından itibaren Abbasi halifeliği'ndeki zayıflık emareleri neticesinde Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya ve Suriye taraflarında ilerlediği görüldü.Uzun yıllar Müslümanlar ile Bizanslıların sınır hattını teşkil eden Torosların Bizans ordularınca bu devirlerden itibaren aşılması bölge şehirlerinde aralıklarla Bizans işgallerini beraberinde getirmeye başladı.

Bizans İmparatorluğu'nun İslami yönetimlere dair süren Doğu seferlerini bu bağlamda irdelleyen Honigsmann (1970: 92-94), mezkur Bizans-Müslüman Arap mücadelesini değerlendirirken, İmparator Nikephoros'un 962 yılında Tarsus ve Kilikya ovalarını ele geçirdiğini belirtmektedir. Bu suretle ilerleyen Bizans güçlerinin dağınık haldeki İslam orduları tarafından durdurulmadığını ve Antakya'ya sınır beldeleri yokladıklarını ardından da Antakya'yı kuşatıp 969 yılında da işgal ettiklerini tespit etmektedir.

10. Asrın ortalarında başlayan Bizans ilerlemesinin neticesinde Abbasi Sugurlarının Bizans'a geçmesiyle Torosların sınır kabul edildiği hat da değişmiş oldu.9.asrın sonları ve 10.asrın başları Abbasi halifeliği'nin yıkılış sürecine girmesine koşturarak yaşanan bu yıkıntılı seferlerle binaen Abbasi topraklarında da yeni hükümetlerde kurulmaya başlamıştı.Bu dönemde Mısır'da 868 yılından itibaren kurulan Tulunoğulları ve onları takip ederek civar bölgelerde teşkilatlanan yeni hükümetler bölgedeki birliği bozduğu gibi söz konusu sahayı Bizans İmparatorluğu'nun saldırılarına daha çok açık hale getiriyordu.

Bizans ordularının 969 yılında Süryaniler için de çok önemli bir saha olan Antakya'yı ele geçirmelerine koşturarak Mısır'da Fatimi devleti siyasi birliğini tamamlamıştı. Abbasi halifeliği'nin bu güç durumunda İslam dünyasında Fatimi halifeliği gibi ikinci bir halifeliğin teşkilatlanmış olması birliğin daha çok bozulması anlamına gelmekteydi.

Bizans İmparatorluğu'nun 10.asrın ortalarından itibaren İslam topraklarına yaptıkları bu sistemli saldırılar, Müslümanlar ile asırlardır iyi ilişkiler içinde bulunan Süryanileri huzursuz etmişti.Vaktiyle Roma ve Bizans'ın yıkım politikalarına maruz kalan bu halk Müslümanların gelişiyle rahatlamışken tekrar aynı sıkıntılara düşme korkuları yaşıyorlardı.Muhayyilelerinde eski devirlerde yaşadıkları zulümlerin acı hatıralarını taşıyan Süryaniler bu sıkıntılı ortamda kutsal kabul ettikleri kurumları patriklik makamını dahi daha güvenli alanlar taşıyorlardı. önce Antakya ardından 975 yılında Suriye'nin Bizans tarafından ele geçirilmesi Müslümanlar gibi büyük yıkım yaşayan Süryanilerin patriklik merkezini Malatya şehrine taşımalarına vesile olmuştur.Hele ki bu zor günleri takip eden süreçte bölgeye Haçlı seferlerinin başlaması ve 1148 yılında Mardin'de bulunan ve Süryanilerce kutsal kabul edilen Bar Savmo

Manastırı'nın da Haçlı birliklerince talan edilmesi Süryanileri derinden sarmıştır (Çelik, 2010:177).Hristiyan birliklerinin İslam topraklarını yağmalaması neticesinde huzur ve güven kaybı yaşayan Süryanilerin patriklik merkezlerini Müslümanların kontrolünde bulunan Malatya'ya taşımaları ibretlik bir gelişme olarak tarih sayfalarında yerini almıştır.

Konunun bu bölümünde şunu belirtmekte fayda var ki Antakya dahil Süryani ve diğer Hristiyanların vaktiyle Müslüman idarelere geçmelerinden sonra kendi aralarında yer yer huzursuzluklar ve bölünmeler de yaşamışlardır. onların bu bölünme ve ayrılıkçı fikirlerinde İslami yönetimlerin asla etkisi olmamıştır.Ne Dört Halife'nin ne de onları takip eden süreçte kurulan Emevi ve Abbasi yönetimlerinin bu bölünmelerde tesirinin olduğuna dair bir kanıt bulunmamaktadır.Bu bölünme ve ayrılıkçı fikirler bunların kendi iç dinamiklerinden ve mezkur kiliselerin aralarında anlaşma sağlayamadıkları tarihsel ve teolojik imgelerden kaynaklanmakta idi.İşte 10.asırdaki bu gelişmeler Süryanilere geçmişlerini tekrar gözden geçirme ve durumlarını da yeniden ele alma ortamı sunmuştur.Bu bağlamda Süryanilerin bu devirlerdeki durumlarını irdelediğimizde şu tespitlerde bulunmaktayız:

Süryaniler tarihsel gelişim ve Hristiyanlık inancı dahilinde daha önceki bölümlerimizde bahsettiğimiz kiliselere bölünmüşlerdi. Onların bu bölünmelerine karşın kurumlar üstü ve kutsal makam olarak kabul ettikleri patriklikleri tarihsel olarak ise şöyle evrilmişti:

'Patrik' sözcüğü, Yunanca Patriarkhis kavramının Arapçaya dönüşmüş şekli olarak 'en büyük dini lider ve 'komutan' anlamlarına gelmekteydi (Öztürk, 1988:64). Patriklik hem kurumsal hem de manevi bir otoriteyi imliyordu. Süryani halkı kadim devirlerden beri patrik, marfiyan ve metropolitlere efendimiz darken, Süryani Patriği, Doğu ve Süryani Yakubi Antakya Patriği Mor İğnatiyos lakabını kullanmakta idi. Patrik, Süryani dünyasında üstün bir makamdır. Süryaniler dolayısıyla Doğu Hristiyanları arasında mezkur lakabın Roma'daki Papa kelimesi ve makamına eş değerde bir anlam taşıdığını ve kurumsal olarak manevi ağırlığı olduğunu söyleyebiliriz.

İslami dönemde Bizans'ın Doğu'ya yönelik seferlerinin sıklıkla başladığı dönemlerde Süryani kiliseleri sessizliğe gömülmüştü.847 yılından 900'lü yılların son çeyreğine yakın zamanlara değin süren bu sessizlik esasında Süryanilerin yaşanan gelişmeleri tereddüt içinde izledikleri bir dönemdi.Bu gelişmeler yaşanırken 9.asrın erken devirlerinden itibaren Süryani patrikliği Mor İšo Bar (820-824), Mor Gewergis II(825-32), Mor Sabrişo II (832-36), Mor Abrohom II (837- 50), Mor Teodosiyos (852- 58), Mor Sargis (860- 72), Mor Enux (877-84), Mor Yuhanun IV (892-99) gibi isimler yapmıştı.

Patrik Mor Enux ve Mor Yuhanun IV devirleri sükunet devri olarak tarihte yerini almıştır. İslami dönemde Süryanilerin yönetimle aralarının iyi olması onların erken dönem sükunet içinde yaşamalarının gerekçesi iken bu dönemden itibaren yaşanan gelişmeler onlardaki tereddütü arttırmaya başlamıştı. Nitekim Süryani dünyasında mezkur patrikler devrinde tarihsel ve teolojik olarak ciddi bir sorun yaşanmamış, Mor Yuhanun IV döneminde Bizanslılar Suriye'yi işgal etmişlerdir (Dolabani, 2006: 56; Malik, 2012: 299-306). Bu dönemde yaşanan Bizans işgalleri Süryani kilisesindeki hareketliliği de arttıracaktır.

Roma ardından da Bizans İmparatorlukları devrinde baskı ve zulüme dayalı bir yönetimle oldukça acı günler geçiren Süryaniler, İslam yönetimlerinin kurulması ile başlayan süreçte rahat ve huzur dolu bir ortama kavuşmuşlardı.Bu durum bilhassa kendi ifadeleriyle varılmış bir yargı idi.Fakat geldiğimiz noktada Abbasilerin yıkıma uğradıkları çağda bölgenin tekrar Bizans eline geçmesi Süryanilere eski acı günlerini

anımsatmış ve bu bağlamda eski tecrübelerinin tekerrürünü yaşama sıkıntısı ile yüz yüze gelmişlerdi. Bizans'ın Suriye ve Antakya'yı ele geçirmesi ile başlayan süreçte yaşanan gelişmeleri ortaya koymak konuyu anlamamız açısından önemli olacaktır.

Mor Yuhanun IV'ün patrikliği devrinde yani 968 yılında Antakya Bizans İmparatorluğu tarafından işgal edilmiş ve dolayısıyla Süryanilerde Bizans'ın tebası durumuna gelmişlerdi. Bizans'ın bölgede hakimiyetini tesis etmesinin ardından Süryanileri şiddetle baskı altına almış ve onlara dair devlet tazyiki başlatmıştı.

Bizans İmparatorluğu'nun Süryanilere yönelik yeniden şiddet ve zulüm politikasına devam etmesiyle ilgili olarak tespitlerde bulunan Süryani yazar Hanna Dolabani (2006: 61) düşüncelerini, İmparator Nicephoros, Mor Yuhanun IV'ü huzuruna çağırıp ona şu tahahütte bulundu: Şayet Malatya'ya Hanzita ile Klesura'ya sana inananları ourmaya ikna edersen Kadıköy kilisesi tarftarları sen dahil hiç kimseye zarar vermeyecektir. Bunun üzerine Patrik Mor Yuhanun,

İmparator Nicephoros'a izafeten Barid denilen yerde 168 manastır ile bir de kilise yaptırmaya başladı. Mezkur yerler bu bağlamda Süryani halkla doldu. Bir süre sonra Bizans İmparatorluğu Patrik Mor Yuhanun'un manevi yükselişi ve saygınlığını hazmedemeyerek patriğe verdiği sözü geri aldı. İmparatorun aslında verdiği sözü geri alması biraz da patriği kışkırtmak içindi. Patrik Mor Yuhanun ve ona bağlı Episkopolar İstanbul'a götürüldü. İstanbul'a götürülenler arasında Kudüs, Maraş, Umumiye, Simendo Episkopoları bulunmakta idi. İmparator Nicephoros İstanbul'da Kadıköy yanlıları ile mezkur episkopoları ortak konular etrafında tartıştırtırarak bazı kararlara varmak istedi. bağlamda Kadıköy yanlıları Patrik Mor Yuhanun ve episkopoları ile yaptıkları her tartışmada yenildikleri ve onlarla asla baş edemeyeceklerini anladıkları için İmparator Nicephoros'u patrik ve episkopolar üzerine saldırdı. Bundan sonra imperator patrik ve adamlarına iki yol sundu: ya kendilerine tabi olarak mükafatlandırılacaklarını veya aksi durumda cezalandırılacaklarını söyledi. Patrik Mor Yuhanun ve episkopoları ne tarihsel ne de teolojik olarak kendi gerçekliklerinden vaz geçmeyeceklerini belirttiler. Bunun üzerine İmparator Nicephoros bunların tutuklanma emrini verdi ki tutukalanan patrik ve arkadaşları cezaevine yollandılar, biçiminde ortaya koymaktadır. Çağdaş Süryani araştırmacısı Hanna Dolabani'nin de ifade ettiği gelişmeler Bizans İmparatorluğu'nun Süryanilere yönelik tarihsel ve tazyik politikalarında hiç bir değişme olmadığını bizlere göstermektedir.

Konunun anlatımından anlaşıldığı gibi Bizans eline fırsatı geçirdiği gibi yine istibdat politikalarına başlamıştır. Kendileri ile aynı teolojik fikirleri ve inancı paylaşmaları için patrik ve arkadaşlarını İstanbul'a götürmüş ve onlara orada baskı yaparak bunları cezalandırmışlardır. yine Hanna Dolabani (2006: 61)'ye göre Patrik Mor Yuhanun'nun Bizans tahtına ancak Ioannes'in geçmesinin ardından Malatya'ya döndüğünü öğreniyoruz. Bu durum bize Bizans hakimiyeti altına düştükten sonra Süryanilerin durumunun nasıl bir seyir göstermeye başladığını ve bu dönemdeki ilk patriklerinin akıbetinin gerçekliği anlamında ne denli esef verici bir gelişme olduğunu göstermektedir.

Bu dönemde Süryani Patriği Loozor Salhoyo (986–1002) devri ise Kadıköy konsilinin desteğini almış olan Bizanslı Hristiyanların genel olarak Süryanilere yönelik olumsuz faaliyetlerin başladığı devir olmuştur. Bu bağlamda Antakya Melkit Patriği'nin Bizans politikalarına yenilerek Süryaniler'i ikinci sınıf vasalı saydığı dolayısıyla da Süryani Patrik Salhoyo'yu emrinde görevli bir memur gibi addettiğini görmekteyiz (Dolabani, 2006: 61; Malik, 2012: 307-312).

Patrik Mor Yuhannun Bar (104-1033) dönemi ise Süryaniler üzerinde Bizans baskılarının daha da arttığı ve onlara yönelik tazyik hareketlerinin de hız kazandığı bir

dönem oldu. Mezkur dönemi yine analitik olarak inceleyen Hanna Dolabani düşüncelerini şöyle ortaya koymaktadır: Bizans İmparatoru bir emir çıkararak Süryani patriğini tutuklatarak İstanbul'a yollanmasını istedi. Patrik Mor Yuhannun Bar muhafızlar eşliğinde İstanbul'a götürüldü. Patriğin bir çok askerle götürülmesi tedbir amaçlı idi. Zira burada buluna birçok Süryani ve onlara eşlik eden onlarca rahip, patriğin götürülmesine karşı çıkıyorlardı. Patrik bu biçimde Malatya'ya götürüldü. Patrik Mor Yuhannon, kendine bağlı onlarca rahip, papaz ve ilgili episkoposları 1029 yılında büyük güvenlik önlemleri altında İstanbul'a vardılar. Bizans'ın Malatya'da bulunan metropoliti, Patrik Mor Yuhannon'un geçirildiği sokaklarda halkı tellallar aracılığıyla galeyana getirerek Süryanilerin Meryem anayı kabul etmediklerini ve teolojik sapkınlık içinde olduklarını nümayiş ediyordu. Bu açıklamaları duyan halk patrik ve beraberindekilere öfke ve nefretle saldırıyorlardı. Bizans'ın Malatya Metropoliti ve buradaki ileri gelenler kendi patriklerine Süryani patrik ve diğer adamlarıyla din konusunda tartışmamaları gerektiğini zira bunların çok iyi din bilgisine sahip olduklarını söylüyorlardı. Ama bunların ifadelerinin alınması gerekiyordu ve bu yapıldı: Süryani patrik ve beraberindekilere neye inadıkları sorulunca bunlar biri Süryanice diğeri Yunanca yazılmış iki kitap çıkararak onlara verdiler. Kadıköy konsil ileri gelenleri patrik ve arkadaşlarına onlardan imanı öğrenmeyeceklerini ve onları doğru yola götürmek için çaba sarf ettiklerini ve kendi inançlarını kabul etmelerini salık verdiklerini söylemişlerdi. Patrik ve beraberindekiler inançlarını asla değiştirmeyeceklerini söyleyince Bizans Malatya Metropoliti Süryani patriği tokatladı. Bizanslılar daha sonra Süryani patrik ve diğerlerini hapse atarak aylarca işkenceye aldılar. İmparator Nicephoros hala tutukluları ikna etmeye uğraşıyordu. Üç Süryani piskopos imparatorun adamları tarafından aldatılarak onların tarafına geçti. İmparator patriğe tekrar öneri mahiyetinde bir görüş sundu ve eğer teklifleri kabul eder onların dediğini benimserse Antakya'daki kürsüyü teslim edeceğini beyan etti. Buna karşın Patrik Mor Yuhannon kendisinin tanrının elçisi olduğunu ve hem yerde hem de gökte kürsüsünün bulunduğunu söylediğinde İmparator ve adamları aldıkları cevap karşısında ondan umutlarını kesmişlerdir. İmparator, mezkur patriği Balkanlardaki bir manastıra sürdü ve patrik burada dört yıla yakın kaldıktan sonra orada 1031 yılında vefat etmiştir (Dolabani, 2006: 61-vd).

Buradaki açıklamalara baktığımızda Bizans'ın politikalarının hiç değişmediğini ve yöneticilerin tüm tebaalarının kendi inançlarını benimseme yönünde onlara baskı ve dayatmada bulunduklarını görmekteyiz. Halbuki İslami yönetimlerde temel yönetim politikasının kendi inancını hür bir biçimde yaşaması üzerine kurgulandığını ve bu durumun Müslüman olmayan unsurlar için büyük bir huzur ortamı doğurduğunu da söyleyebiliriz ki şimdi her iki kesimin politikalarını karşılaştırmak konumuzun kavramsal çerçevesine uygun olacaktır.

3.6. XI. yy'a Kadar Süryanilere Yönelik Bizans ve İslami Politikaların Karşılaştırılması

XI. Asra kadar Süryanilere yönelik Bizans ve İslami politikaları karşılaştırdığımızda her iki politikanın da temelinde bunların kendine münhasır sistematik yapılarının olduğunu görmekteyiz. Bizans İmparatorluğu, Roma'nın mirası üzerinde yükselen, geniş sınırlara ve bu bağlamda Anadolu ve Doğu memleketlerine değin uzanan dolayısıyla bir dönemden sonra Hristiyanlık inancı ile de yoğrulmuş ve bunu politik imgelemine dönüştürmüş kozmopolit bir yapı arz etmekteydi. Etnik yapı olarak ise çok yönlü bir sosyal bütünlük arz eden Bizans, yaşadığı bin yıl gibi uzun bir

imparatorluk hayatında farklı dönemlerin farklı olgularıyla ve ilişkileriyle de yoğrulmuş ve kendi özgür kimliğini ortaya koymuştu.

Bizans İmparatoru Justinionus, devletin kadim dinamizmini geri kazandırmak amacıyla bir fermanında düşüncelerini şöyle ortaya koyuyordu: “Mazide kalmış olan her tür yaşanmışlığı, belki bugün değersizleşmiş olsa bile yeniden kuracağız. Kadim Roma İmparatorluğu’ndan mülhem olarak ve geçmişin temeleri üzerinde devletin tekrar canlanmasını temin edeceğiz.” Bu bağlamda düşüncelerini ortaya koyan Justinionus’un temel hedefi, çok geniş topraklar üzerinde “Tek imparatorluk, yasa ve kilise” olgusunu kökleştirmektir. O, icap eden iktisadi, sosyal ve kültürel alandaki birçok yenilik faaliyetinden sonra mezkur kiliseyi tüm koşulları gözden geçirerek kendi denetimine almayı hedefliyordu. Bu bağlamda Bizans yönetsel, dinsel ve politik yaklaşımlarına bağlı olarak doğan ve ‘cesaropapizm’ adıyla anılan karizmatik bir yönetici olmak dolayısıyla hem imparatorluğu hem papalığı aynı potada eritmek ve bu iki olgudan neşet edecek imge ile iktidarını güçlendirmek anlayışı Justinionus’un din ve devlet politikasının dinamik bir ilkesi olmuştur. mezkur imperator ülkeyi yönetmesi için kendisinin tanrı tarafından seçildiğini ve politikalarını yürütürken kendisine meleklerin dahi yardımcı olduklarını düşünüyordu (Çelik, 1994: 62-63).

Bizans İmparatoru Justinionus’un yönetiminde karizmatik otoriteyi hakim kılma algısı onun kurumsallaştırmaya çalıştığı ‘cesaropapizm’ imgesiyle örtüşüyor ve bu gelişme Bizans’ın dinsel ve politik yaklaşımlarının temeline oturuyordu.

Bizans’ın tebaasına karşı dinsel politikaları ‘cesaropapizm’den neşet ederek sistemleşiyordu ki Deno Geanakoplos (2011:169) bu durumu Bizans İmparatoru’nun kilise üzerinde daimi kontrolü sağlamasından etkilenen kimi araştırmacılar imparatorun meşruiyetini ifade etmek için ‘cesaropapizm’ kavramını kullanmışlardır diyerek dikkatleri bu konuya çekmektedir. Cesaropapizm, bir yöneticinin hem dini hem siyasi erki bünyesinde toplamasını işarete diyordu.

Tüm yetkileri kendi elinde toplayan Bizans yönetiminin sistemleştirdiği dinsel politikanın özü yönetimin inançlarının tüm teba tarafından sorgusuz sualsiz kabul edilmesi esasına dayanmakta idi. Yine Bizans İmparatorluğu’nun dinsel politikası Kadıköy konsilinin Hristiyan imgelemine dayanıyor ve İstanbul kilisesi’nin bakış açısına göre uygulanıyordu. İstanbul kilisesi’ne göre Kadıköy konsilinin teolojik fikirlerini benimsemeyenlerin her tür kötü muamaleye tutulması normal bir durumdu.

İşte Bizans’ın bahs ettiğimiz dinsel politikaları bu muvazenede neşet ediyor ve kuşkusuz Süryanilerde bundan nasiplerini alıyorlardı. Dolayısıyla tüm bu etkenler birleşince Bizans’ın Süryanilere karşı olumsuz ve baskıcı politikalarını oluşturuyordu. Süryaniler asırlardan beri bu durumu hayatlarında tecrübe edinmiş halk olarak Bizans’ın mevcut politikalarının kendilerini ne denli yıkıma sürükleyen yaklaşımlar içerdiğini de çok iyi biliyorlardı. İşte bu tarihsel gerçeklik onların özellikle Müslüman yönetimlerini savaşız kabul etmelerinin de başat noktalarını oluşturmuştur.

Bizans’ın Süryanilerin yaşadığı sahalari işgal etmesi ve onları yıldırma politikasına girişmesi Süryani cemaati ve kiliseleri üzerinde büyük bir burhran yarattı. Yukarıda da bahs ettiğimiz gibi Bizans hakimiyetinin hemen ardından üç önemli patrik tutuklanmış işgenceler görmüş ve Süryani cemaati de dışlanmıştı. Bu bağlamda hele bir Süryani kilisesi Antakya’da Melkitlerce ikinci sınıf kilise durumuna düşürülmüştü. Malatya yaşayan bir çok Süryani din adamı İstanbul’a sürülmüş ve burada infaz edilmişlerdi. Özellikle Monofizit teolojiye sahip Süryaniler, yaşanan gelişmeler neticesinde Süryani düşmanlarının alay konusu haline getirilmişlerdi (Dolabani, 2006:64; Duygu, 2010: 171).

Müslüman idarecilerin her halükarda Hristiyanlara karşı gösterdiği saygılı davranışlara rağmen, Bizans yöneticilerinin Doğu'ya doğru yaptıkları seferler ve ele geçirdikleri şehirlerde Müslümanların mabetlerine bir hayli saygısızca davranmışlardır. Bu bağlamda Bizans'ın Doğu komutanı Nicephorus, Ermenia bölgesinde Ahlat ile Bitlis'i ele geçirdiği zaman bir çok camiye zarar vermişti (İbnü'l-Esir-VIII.; 1987: 160-199). Bu tarihsel gerçeklik Doğu ve Batı anlayışlarının daha iyi anlaşılmasında önemlidir.

Bizans'ın bu Süryanilere yönelik kin ve baskı politikasına dair bir örneği ise tarihçi Urfa'lı Matteos kaydetmektedir. Matteos'un işaret ettiği hadise Antakya'nın Bizans tarafından işgali döneminde yaşanmıştır.

Buna göre Antakya işgal edilince burada Bizans Patriğinin yönetiminde bir mahkeme düzenlendi. Kadıköy konsili taraftarı Bizans patriği bir Süryaniyi ikna edip kendi tolojilerini kabul ettirdiler ve onu kendi kriterlerine göre vaftiz ettiler. mezkur adam artık Süryanilerin düşmanı oldu ve Süryaniler bu andan itibaren büyük sıkıntılara maruz kalmaya başladılar. Bizanslılar günden güne öyle hayasızca davranmaya başladılar ki mezhep yoklaması yaptıkları gibi Süryanilerin incillerini de yakmaya başladılar. Bir defasında bunlar İnci'li ateşe attıklarında kitaptan bir ses duyuldu ve kitap ateşin içinden dışarıya fırladı. Bunlar İncil'i tutarak tekrar ateşe atıldılar lakin mezkur kitap yine tekrar yanmamakta direndi. Bunlar öfkeden kudurmuş oldukları halde İncil'i yeniden ateşe atıldılar. İncil tekrar dışarı çıktı ama dördüncü atışlarında yandı. Dolayısıyla Hz. İsa'nın kutsal İncil'i Antakya'da Bizanslılarca yakılmış oldu. Bizans patriği ve beraberindekiler bu olaydan sonra kiliselerine döndüklerinde öylesine mutlu idiler ki adeta düşmanlarını yenmiş gibi sevinç naraları atıyorlardı. Bunlar kiliselerine girince bir deprem yaşandı ve tüm Antakya büyük bir sarsıntı yaşadı. Bunu takip eden zamanda yine aynı kilisenin üzerine şimşek düştü. bu ateş öyle büyüdü ki onunla beraber Bizanslılara it 40 kilise art arda yanarak yok oldu. Tüm bu felaketler onların başlarına gelirken aynı ortamda buluna ne Süryanilere ne de Ermenilere hiç bir şey olmadı (Matteos, 2000: 98-99).

Urfa'lı Matteos'un eserinde kaydettiği bu hadiseler tarihsel olarak Bizans'ın Süryanilere yönelik yıkıcı ve kinder politikalarının dışavurumuydu. Süryanilerin bu tazyiklere düşer olmaları muhayyilelerinde eski Roma'nın ve sonrasında Bizans'ın ilk dönem yıkıcı politikalarını tekrar canlandırmıştı. Bu durum onların İslami yönetimlere ne denli daha yakın olacaklarını da tarihsel olarak açıklamaktadır.

Bizanslıların Süryanilere yönelik baskıları Süryani patriklerinden Mor Isoc-Yab (1020-25), Mor Eliyo (1028-49, Mor Yuhannun VIII (1050-57), Mor Sabrisoc ve Abdişo (1063-92) devirlerinde (Malik, 2012: 312). de devam ederek sürmüştür. Yine bu dönemde Süryanilerin Antakya dahil kadim Süryani topraklarında sıkıntıların sürmesi üzerine Bağdat'a gittiklerini söyleyebiliriz. Yine bu dönemde birtakım Arapların Bizanslıların kışkırtması neticesinde Süryanilere saldırdıkları da bir gerçektir (Malik, 2012: 313). Süryanilerin bu dönemde İran'a ve onun civarına göçmeleri ise burada daha huzurlu bir ortam bulabilecekleri umudundan kaynaklanmaktaydı (Atiya, 2005:217).

Buraya kadar Bizans'ın Süryanilere yönelik politikalarını tespit etmeye çalıştık. Şimdi İslami yönetimlerin kendi dönemlerinde Süryanilere yönelik yaklaşımlarına da değinerek iki yönetimi ana hatlarıyla mukayese edelim.

Müslümanların gayrimüslimlere dolayısıyla da Süryanilere yönelik politikaları İslamın teolojik yaklaşımı ve Hz. Muhammed'in elçilik sıfatının rol modeliğinde temellenmişti. Bu adil temel yeri geldikçe değindiğimiz gibi gayrimüslimlere avantajlar sunmakta ve onların hak ve hukukunu temin etmekteydi. Bu bağlamda İslami

yöntemlerin azınlıklara yönelik din politikası zımmilik esasına göre yürümekteydi. Burada işin can alıcı noktası devlete karşı yükümlülüklerini yerine getiren gayrimüslimlere yönelik huzurlu ve güvenli bir ortamın temin edilmesiydi.

İslami yönetimler ile Bizans yönetiminin Süryanilere yönelik politikalarının farklı olmasının temelinde en başat faktör olarak bu durum bulunuyordu. Bizans Süryanilere hiç bir zaman inancı bırakalım doğru düzgün yaşama hürriyeti dahi vermez iken İslami yönetimler onlara mal, can, namus ve inaç hürriyeti tanımaktaydılar. Bizans'ın din politikası kilisenin teolojik ekseninde belirlenirken ve kendinden olmayanlara bu bağlamda yaklaşım sergilerlerken; İslam devletinde temel yaklaşımı Allah belirliyordu. Hele Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'in sergilediği davranış herkesi kucaklayacak biçimde sistemleşmişti.

Bu dönem ve ilerleyen zamanlarda Süryani ve diğer gayrimüslimlere yönelik islami politikaların durumuyla ilgili olarak Aziz S. Atiya'nın tarihsel tespitleri oldukça kayda değerdir. Buna göre Müslümanlar Hristiyan ve dolayısıyla Süryanileri ehl-i kitap olarak kabul ettikleri için İslam'a ve ordusuna müdahale etmedikleri ve vergilerini de usulünce ödedikleri müddetçe onlara huzur ve güvenli bir ortam sunacaklarına dair söz veriyorlardı. Yakubiler yani Süryaniler İslami yönetimlerde aynı dini paylaşılan Bizans devrine göre hiçbir vakit elde edemedikleri inanç hürriyetine kavuştular. İslami yönetimlerin erken dönemlerinde zımmilere karşı dinsel bir hoşgörü ve üstün bir adalet anlayışı görülmektedir (Atiya, 2005:217).

İslami dönemde Süryanilere yönelik gelişen ılımlı politika onların İslami yönetimleri severek ve hiç bir zorlama olmaksızın kendi istekleriyle kabul etmeleri sonucunu doğuruyordu. Bu bağlamda Müslüman yönetimlerin tebası olan Süryaniler kültürel hayata katılıyorlar ve Roma ile Bizans yönetimlerine düşer oldukları devirde sinerek yok olma tehlikesi yaşayan mezkur cemaat bu dönemlerde devlette en üst kademeler kadar yükselebiliyorlardı.

Yine İslami dönemde Hristiyanların bilhassa Süryanilerin İslam devleti hizmetinde yer aldıklarını biliyoruz. Mesala Fatımilerde Hristiyan olan vezirlerin varlığı söz konusudur. Fatımi halifesi el-Aziz, Ya'kub b. kilis (990) adında bir Hristiyanı devlet hizmetine almış ve onu sarayına vezir olarak atamıştı. Daha sonra onun ölümü ve ondan sonra onun yerine atadığı bir Hristiyanında olmundan sonra mezkur halife yine vezir olarak İsa b. Nasturis adlı bir Hristiyanı da ilgili makama atamıştır (İbn-i Esir-IX, 1987: 35-45).

İslam dininin yayılması hoşgörü ve inaç ekseninde olmuş asla zorlama ile bu din yayılma çabasına girmemiştir. Bu durum Müslüman olmayan kesimler üzerinde oldukça olumlu bir etki yapmış ve İslami yönetimlerin farklı coğrafyalar ve halklar nezdinde gerek tercih edilmesinde ve gerekse de tutunmasında etkili olmuştur.

Hristiyan ve dolayısıyla Süryanilere karşı İslami politikalarla Bizans'ın yaklaşımını mukayese ederken Auguste Bailly'in tespitini ortaya koymak faydalı olacaktır ki bu konuda Bailly, İslamiyet'in yumuşaklığı, Bizans'ın başaramadığı büyük bir işi başarmış ve Ortodokslarla Monofizitler arasındaki birliği değilse bile barışı sağlamaya muvaffak olmuştur (Şahin, 1996: 46). Emeviler devrinde Müslüman olmayan halka yine aynı serbestiyet tanınmış ve gayrimüslümlerin mallarına ve inançlarına dahi dokunulmamıştır (Bammat, 1975, 98).

Abbasi halifeliği'nin erken dönemlerinde Süryaniler müthiş bir düşünce ve fikir özgürlüğüne sahiptiler. Tıkrit Mafıyanı, Doğu dünyası Süryanilerinin sorumlusu olarak bulunuyordu. Buna karşın Abbasilerin başkenti Bağdat'ta ikamet etmesine izin verilen tek Hristiyan yönetici Nesturi patriği idi. Yine bu dönemde ticaret ve Pazar işletmelerinin büyük çoğunluğu da Hristiyan halkın elinde olup bu refah içinde yaşam

tarzı onların okul, kilise ve manstırlarını da kayda değer ölçüde etkiliyordu (Atiya, 2005: 223). yine Abbasiler devri İslami yönetimler içinde vicdan ve düşünce hürriyetinin en yüksek seviyeye tırmandığı dönem olmuş ve bu durumda özellikle Halife Harun Reşid devrinden sonra devlet içinde etkisi artan Türklerin de tesiri fazla olmuştur. Bu bağlamda Ernest Renan'ında ifade ettiği gibi İslamiyetin yükseliş devrinde gerek Batı'ya yönelik seferler gerekse de gayrimüslimlere yönelik politikalar arasında Müslümanların karşısındakilere gösterdiği iyimser tavrı vaktiyle galip hiç bir Batılı millet kimseye göstermemiştir (Şahin, 1996: 46). Bu dönemlerde yine İslami yönetimlerin Bizans'tan farklı olarak gayrimüslimlerin din ve vicdan hürriyetlerine karşı üstün bir hoşgörü sergilediklerine dair verilebilecek çok sayıda örnek vardır. Örneğin Katolikler ile Ortodokslar arasındaki dinsel nefrete mukabil Hristiyanlığın her mezhebini serbest bırakan, bununla da yetinmeyerek mezkur topluluğun bireylerinin arasındaki ilişkileri iyileştirmesini de yine onlara bırakan Müslüman yönetimi bilhassa Ortodoksların zulmüne uğrayan Hristiyanlar tarafından ise özellikle istenirdi (Köprülü, 1984: 4-78).

10. Asırdan itibaren Abbasilerdeki çözülme sürecinin artması ve İslam dünyasına yönelik Bizans işgalleri, Süryani cemaatini de derinden sarsmış ve esasen bu devirden başlayarak 11. asırlar ve sonrası Aziz Atiya'nın da ifade ettiği gibi Süryani tarihi ve Hristiyanlığı'nın duraklama ve gerileme; ayrıca kadim Süryani edebiyatı'nın ise çözülme çağı olarak tarihteki yerini almıştı (Atiya, 2005: 224).

Roma ve Bizans devirleri Süryanilerin siyasi, sosyal ve dinsel sahalarda ne kadar gerileyip kapalı hale gelmelerini sağlamışsa; İslami yönetimler de bu durumun tam tersine onların huzur ve güven içerisinde daha yüksek yaşam standardına göre yaşamalarını sağlamıştır. Bu yüksek yaşam hali onların kültürel ve edebi faaliyetler içerisinde yer almalarına da imkan tanımış ve Süryaniler bilhassa İslami devirlerde ilmi, edebi ve toplumsal görevlerde bulunmuşlardır.

4. XI. VE XII. YY'LARDA MÜSLÜMAN TÜRK YÖNETİMLERİ'NİN KURULMASI VE SÜRYANİLER

XI.asır bir süredir başlayan İslami yönetimlerin içinde bulunduğu huzursuzluk ve iç çalkantılar nedeniyle Süryaniler için sıkıntıların devam ettiği bir devirdir.Doğu bölgelerinde başlayan Bizans işgalleri Süryanilerle mukim bölgeleri yine bir soru yumağına çevirmiş ve zayıflayan Abbasi halifeliğinin toprakları üzerinde Mısır ve Suriye dahil olmak üzere çeşitli büyüklüklerde Türk İslam hükümetleri kurulmuştu.Bu asırdan itibaren başlayan karışıklıklar ve yeni gelişmeler bölgenin etnik ve siyasi dokusunu da beraberinde değiştirmişti.

4.1. XI. ve XII. Asırlarda Ortadoğu ve Müslüman Türk Yönetimlerinin Kurulması

XI.asırdan başlayarak XII.asıra doğru ilerleyen zaman aralığında Ortadoğu adı verilen tarihsel coğrafyada bir çok değişimler meydana gelmişti.Yakın doğu da denilen Ortadoğu coğrafyası münbit bir yer veya hilal olarak da görülmesi sebebiyle insane topluluklarının kadim devirlerden itibaren beri nazarı dikkatini celbetmiştir.Tarihsel coğrafya olarak kilit mevkide ki bu bölge Akdeniz bölgesini Hint Alt kıtası'na, Basra coğrafyasını Kafkaslara, Anadolu'yu ise Avrupa'ya bağlamaktadır.En eski devirlerden itibaren insan topluluklarının yerleşerek uygarlıklar kurduğu bu mezkur coğrafyalar yine kültürlerin beşiği de olarak insan topluluklarının kaynaştığı ve medenileştiği bir saha idi.

Bu kadim coğrafyanın tarihsel yapısına baktığımızda buralarda eski devirlerden beri yaşayan halklardan birinde Süryaniler olduğunu söyleyebiliriz.Arap alt kıtasından Kuzey'e doğru Suriye ve Filistin taraflarına oradan da Antakya, Maraş, Urfa ve Mardin coğrafyalarına tedricen gelerek yerleşen bu halklar mezkur bölgelerin etnik ve sosyal unsurları ile de asırlarca uyum içinde yaşamışlardır.

Bir Yahudi toplumunda dünyaya gelerek öğretilerini sistemleştiren daha sonra tanrının elçisi sıfatıyla yeni bir inanç getirdiği kabul edildiğinde ise çarmıha gerilerek ortadan kaldırılan Hz.İsa'ya ilk tabi olan Arami kökenli Süryaniler Ortadoğu'nun kadim şehri Antakya'da ilk kiliselerini kurmuşlardı.İşte bu bağlamda tarihsel olarak yaşamlarını sürdüren Süryaniler bu coğrafyada önce Roma ardından Bizans yönetimleri altında büyük sıkıntılar yaşamışlardır.

Teolojik olarak Roma Hristiyanlığından farklı bir ekseninde yer alan Süryaniler bu durumları sebebiyle asırlarca hakir görülmüş ve yok edilmeye yüz yüze gelmişlerdir.7. asırda İslamiyetin bu coğrafyada belirmesi Süryaniler için bir umut olmuş ve bu umut yaklaşık ikiyüz elli yıl kadar sürdükten sonra bölgede yine Bizans sıkıntısı baş göstermişti.

İnandıkları Hristiyanlık inancını etnik yapılarıyla bağdaştırarak teolojilerini etnik bağlamlarından daha başat hale getiren Süryani cemaati tebaları olarak yönetimlerinde kaldıkları Bizans'ın devamlı olarak zulmüne uğramışlardı.Hatta erken ortaçağlarda yer yer devam eden Bizans-Sasani savaşlarını dahi bir umut olarak gören Süryaniler, Sasanilerin Bizans ile olan savaşlarının kendi üzerlerinden Bizans baskısını kaldırması hasebiyle bunu bir nefes alma dönemleri olarak bile düşünmüşlerdir.İşte bu ortamda İslamiyet'in yayılması onlara bir huzur ve güven ortamı bahşetmiş ve rahatlamalarını sağlamıştı.Fakat 10.asırlar İslam dünyasının tekrar yıkıma uğraması sebebiyle Süryanileri yine tereddüde sevk etmişti.Bu bağlamda gerek Ortadoğu coğrafyası gerekse de Süryaniler için XI ve XII. asırlar büyük dönüm noktalarının yaşanacağı devirler oluyordu.

Şunu diyebiliriz ki önce İslami yönetimlerde huzura kavuşan Süryaniler, XI. asırdan sonra da Müslüman Türk yönetimlerinde özledikleri huzurlu zamanlarına kavuşacaklardır. Dolayısıyla Ortadoğu'da XI ve XII asırlarda kurulacak olan Müslüman Türk yönetimleri kuşkusuz diğer etnik yapılar için olduğu gibi Süryaniler içinde bir kırılma dönemi olacaktır.

Abbasi halifeliği'nde Mustain (862-866), Mu'tez (866-869) ve Muhtedi (869-870) 'nin halifelikleri ve bunları takip eden dönemlerde toplumsal kutuplaşma artmış ve bu süreçten itibaren Abbasi halifeliği toprakları üzerinde Mısır'da Tulunoğulları devleti (868-905), İran'da Samanoğulları devleti (874-999), kurulurken Mısır'ın Abbasi halifeliği'elinden çıkma faaliyetleri neticesinde burada 935-969 yılları arasında da Akşitler (= İhşid) devleti kurulmuştur.

Mısır'da Akşitler devletinden sonra 969 yılında Fatimi devleti'nin kurulması aynı zamanda İslam dünyasında bölünmelere de bir yenisini eklemişti. Çünkü Fatimi devleti artık Abbasi halifeliğini tanımadığını ve ona koşut olarak kendi halifeliğini dahi ilan ettiğini duyurmuştu. Bahriye Üçok (1968: 112)'un da dediği gibi: Bu andan itibaren İslam dünyasında Sünni Abbasi hilafeti'nin yanısıra bir dönem Abbasilere tabi olan topraklar üzerinde Şii Fatimi halifeliği kurulmuştu. Yine bu dönemlerde Abbasilerin kurulduğu 8. asır ortalarında İspanya'ya göç ederek orada Emevi hilafetini yaşatmaya çalışan ve devam de ettiren bir Emevi halifeliği de varlığını devam ettiriyordu.

Bu durum İslam dünyasını, Bizans karşısında zayıf duruma düşürüyor ve esasen Bizans'ın Doğu dünyasına yönelik tertip ettiği seferlerin de ana temelini oluşturuyordu. İşte bu temeller ekseninde daha önce de bahsi geçtiği gibi 932 yıllarından itibaren Abbasi halifeliği topraklarına Bizanslılar'ın bitip tükenmek bilmez saldırıları başlamıştı.

Bu dönemlerde Abbasi halifeliği'nin Mısır ve Suriye adıyla anılan ve esasen Yunanlıların Mezopotamya, Arapların El-Cezire adını verdikleri bölgenin Güney taraflarında birtakım devletler kurulmakla birlikte; Abbasilerin Batı'da yer alan toprakları üzerinde İran ve Hindistan'a yakın olan yerler de de yeni devletler kuruluyordu. Abbasi halifeliği'nin bu toprakları üzerinde neşet etmeye başlayan Türk devletlerinden 963-1186 tarihleri arasında hüküm süren Gazneliler devleti, Horasan, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da etkili olmaya başlamıştı.

Yine aynı bölgede 1040 Dandanakan savaşı ile Gaznelileri yenerek bağımsızlıklarını ilan eden Selçuklu hanedanlığı ise Oğuz Türkleri'nin Batı'ya doğru akış kolu üzerinde sistemleşmeye başlamıştı. Horasan, Merv ve İsfahan bölgelerinde konuşlanan ve yükselen Selçuklu hakimiyeti Doğu ile Batı arasındaki kültürel akışı sağlayan göçebe Türkmen boylarının hamisi olarak aynı zamanda Bağdat'ta bulunan Abbasi halifeliği'nin de imdadına yetişiyordu.

Buna göre Selçuklular'ın 1040 yılında elde ettiği mezkur başarı İslam tarihi için bir kırılma noktası oldu. Bu kırılma noktasının paralelinde gelişen hadiseler kısa süre öncesine kadar parçalanmış durumda bulunan Abbasi halifeliği'nin Türkler vasıtasıyla himaye edilmesi olgusunu da beraberinde getirmişti. Türklerin himaye ettikleri Abbasi halifeleri, Batı toprakları üzerinde yıkım yaşarken; Doğu'da Türk hakimiyetine dayanarak başkentleri Bağdat'da bir süre daha yaşam imkanlarına kavuşmuş oldular.

11. asrın ortalarından itibaren sistemleşen Selçuklu birliklerinin yönettiği Türk akınları Sultan Alparslan'ın da yönetiminde Anadolu'ya girdiler. Bu dönemde Bizans tahtına 1025 yılında ölen Basileios'un yerine Romanos Diogenes (1068-1071) geçmişti. Politik hedef olarak Mısır'a doğru yönelme niyetinde olan Selçuklu Sultanı Alparslan, Bizans imparatoru'nun Doğu Anadolu'ya doğru ilerlediğini haber alınca Mısır hareketinden vaz geçerek buraya doğru yöneldi.

Buna göre 1071 yılında Bizans İmparatoru İstanbul'dan Malazgirt'e gitti. Sultan Alparslan ise bunu öğrenince Irak'tan ayrılarak Diyarbekir'e yöneldi ve Herşefiye'ye gelerek konuşlandı. Bizans ordusu yaklaşık olarak 300 bin dolayında olup kalabalıktı. Alparslan'ın ordusu ise sayı olarak daha azdı. Sultan Alparslan taktik geliştirmek için savaşı biraz erteleyerek gerekli tedbirleri aldı ve vakti gelince askerlerin hücum emrini verdi. Başlayan saldırılar Selçukluların zaferi ile sonuçlandı ve yenilgiye uğrayan imparator Türkler'e esir düştü. Türkler o zamana kadar görülmemiş ganimet elde ettiler (İbnü'l Ezrak, 1975: 174-17).

İbnü'l Ezrak'ın yukarıdaki biçimde yorumladığı Malazgirt savaşı, esasen Ortadoğu denilen coğrafyada yeni bir dönemi başlatıyordu. Bu bağlamda şunu söylemek olası olacaktır ki insanlık tarihinde her vakit farklı güçler vaki olmuştur. Yıkılmaya yüz tutan bir hakimiyetin yerini dolduran yeni güçler her vakit var olmuştur. Buna göre Abbasi hilafeti'nin 10. asra doğru inkıza uğraması mezkur bölgede bir boşluk doğurmuş ve bu boşluktan faydalanan bölgesel ve ulusal güçler ise farklı sahalarda farklı siyasi örgütler kurmuşlardır.

Doğu dünyasında eski dönemlerden beri zaten var olan Bizans'a karşı bir Selçuklu hakimiyeti bu ortamlarda yükselmiş ve 1071 Malazgirt savaşı ile de bundan sonra artık Anadolu'da ben de varım diyecek noktaya gelmişti. İşte XI. asırda bu biçimde güç birliklerine şahit olan Ortadoğu coğrafyası mevcut asrın sonları ve XII. asırda ise yeni siyasi ve kültürel yapılara kavuşmuş idi.

Şimdi tezimizin kavramsal çerçevesine uygun olacak biçimde XI. asırdan itibaren ve XII. asır boyunca Ortadoğu'nun siyasi görünümüne baktığımızda: Bu asırlar arasında Ortadoğu'da Büyük Selçuklu ve Bizans etkin olmak üzere, Bağdat merkezli Abbasi hilafeti, Mısır'da Şii Fatimi halifeliği, İran'da Şii Büveyhi devleti'nin olduğunu görürüz. Buradaki söz konusu büyük devletlerden ayrı olarak mezkur sahanın etnik ve sosyal niteliğinden kaynaklanan İran, Musul ve Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğu'su ile Suriye'de Müslüman veya gayrimüslim halklar ve emirlikler de bulunmaktadır.

Şimdi buraya kadar olan anlattıklarımıza binaen bu bölgelerde XI. asırdan itibaren başlayan ve XII. asırda da devam eden Türk İslam yönetimleri içerisinde hayatlarını devam eden Süryanilerin durumlarını ele alarak konumuza devam edelim.

4.2. Ortadoğu ve Anadolu'da Selçuklu Hanedanlığı

Selçuklular, Türklerin 11. asrın ortalarına doğru İslami dönemde kurmuş oldukları büyük hanedanlardan birisidir. 1040 yılında Gaznelilerle yaptıkları Dandanakan Savaşı ile hakimiyetlerini ilan ederek kuruluş devirlerini tamamlayan Selçuklu hanedanlığı, merkez üssü olan İran sahasından Azerbaycan'a, Anadolu'ya Suriye'ye doğru çok kısa süre içinde etkinliğini arttırarak evrensel bir devlet konumuna yükselmiştir.

Bu bağlamda Müslüman dünyasının çözülme ve parçalanma devrine girdiği bir asırda bir süre önce bu inanç dairesine giren Türkler, 11. asırdan itibaren kurdukları Selçuklu hakimiyeti ile söz konusu sahada bir dönüm noktası oluşturmuşlardır. Türkler Selçuklu Devleti'nin hem sınırlarını genişletmek hem de İslam dinini yaymak maksadıyla Bizans İmparatorluğu'na mukabil Batı taraflarına bilhassa da Anadolu'ya sistematik akınlar düzenlemeye başlamışlardır. Söz konusu akınların Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey, Alparslan ve Sultan Melikşah dönemlerinde daha sistemli hale gelmesi (Şeker, 1991: 18). Selçukluların İslam dünyasındaki etkinliğini arttırmıştır.

Tuğrul Bey Azerbaycan'a yönelmiş ve bölgenin Türkleşmesinde etkili olacak politikalar gütmüştür. Bu politikalar arasında kuşkusuz en etkili olan Oğuz

Türkleri'nin buraya yerleştirilmesi faaliyetleriydi. Daha sonra Selçuklu komutanlarından İbrahim Yınal 1049 yılında Anadolu'ya girmiş ve Pasinler Savaşı'nda Bizans ordusunu mağlup ederek Türklerin Erzurum taraflarında tutunmasının yolunu açmıştı.

Tuğrul Bey'den sonra onun yerine Selçuklu tahtına geçen Alparslan, kendi devrinde Selçuklu yönetimine kayda değer bir yükselme gücü kazandırmıştı. 1064 yılında Anadolu sınırına gelen Selçuklu sultanı, ordularını Van'a yönlendirdiği gibi kısa süre içinde Oğuz Türkleri 1065 yılına doğru Antakya ve Halep önlerine kadar geldiler (Şeker, 1991: 20-21; Sümer, 2009:369).

Sultan Alparslan'ın Anadolu'da giriştiği fetihler devam ederken Bağdat'taki Abbasi Halifesi Ka'im bi'Emrillah ona Ebul Feth yani "fetihlerin babası" lakabını verdi (Turan, 1969:112). Sultanın söz konusu fetihleri onun İslam dünyası'ndaki şöhretini her geçen gün arttırmaya başladı.

Selçukluların bu dönemde Doğu tarafından Anadolu'ya akınlar düzenlemesine koşut olarak Bizans'ın içinde bulunduğu hanedan tartışmaları ve Balkanlar istikametinden Bizans'ı zorlayan Oğuz, Peçenek ve Kuman akınları Selçukluların faaliyetlerini kolaylaştırıyordu (Turan, 1969; 117). Türkmenlerin dağınık gruplar halinde Anadolu'da ilerlemeleri onları Bizans güçleri karşısında zaman zaman savunmasız bırakıyordu. Bu yüzden Oğuz grupları için en temkinli ilerleyiş Selçuklu birliklerinin denetiminde yurt bulma eğilimlerini hayata geçirecek akınlara yönelmekti.

Bu sıralarda Doğu Anadolu'da Selçuklu güçleri ile Bizans arasında denge politikası güden Mervaniler ise çok geçmeden Selçuklu hakimiyetini kabul edeceklerdi. Bizans yönetimi esasen önce Abbasilere sonra da Selçuklulara karşı bu yerel hanedanları bir tampon bölge olarak kullanma eğiliminde idi ama Selçukluların bölgeye yönelik hakimiyet telakki ve politikaları Bizans'ın planlarını da yer yer etkisiz hale getiriyordu.

Yoğun faaliyetler devam ederken Selçuklu birlikleri Harran, Rakka ve Suruç'u ele geçirmişlerdi. Türklerin kesintisiz ilerlemelerine karşın Bizans'ın müdafası sadece Güney taraflarında etkili oluyordu. Aynı Bizans güçleri Orta ve Doğu Anadolu'da Türk akınlarını durdurma yetkinliği gösteremezken (Turan, 1969; 118-119). Aynı zamanda Ortadoğu ve dolayısıyla İslam dünyası XI. asrın ortalarından itibaren daha fazla karışıklık içinde bulunuyordu. 1070 senesinde Mısır'da hüküm süren Fatimi halifeliği'nin veziri Sultan Alparslan'ı buraya davet etti. Mezkur vezir Mısır'ı Selçuklulara teslim edeceğini bildiriyordu. İslam dünyasında etkinliğini arttırmak isteyen Alparslan Diyarbakir üzerinden Suriye'ye geçip Mısır'a yönelmeyi planlarken Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in çok kalabalık bir ordu ile daha önce kısmen bahs ettiğimiz gibi Doğu Anadolu'ya doğru geldiğini öğrendi. İki hükümdar 26 Ağustos 1071 yılında Malazgirt ovasında karşılaştılar ve tarihi savaş Selçuklu ordusunun büyük zaferiyle sonuçlandı (Sümer, 2009:370). Malazgirt zaferi, Anadolu sahası üzerinde Oğuz Türkleri'nin egemenliklerine yol verecek vetireyi başlattı. Bu aynı zamanda coğrafyanın vatanlaşması anlamına da gelmekteydi. 1047 Pasinler mücadelesi ile başlayan sistemli savaş hali Malazgirt zaferiyle en yüksek noktaya ulaşmış ve Anadolu'nun Türk yurdu olmasının önü açılmıştı.

Malazgirt Savaşı'nın Selçuklular tarafından kazanılması Bizans imparatorluğu'nun Doğu sınırlarında yeni bir güç ortaya çıkarmış ve çökmeye yüz tutan Abbasi halifeliği'nden doğan bölgesel boşluğu doldurmaya başlamıştı. Bu dönemlerde özellikle Suriye başta olmak üzere Halep'den Güney Doğu Anadolu'ya kadar uzanan sahada yer alan Mervaniler, Mirdasoğuları gibi bölgesel güçlerinde varlığı mezkur sahayı içte ve dışta çekişme alanına dönüştürmekteydi.

Selçuklu hakimiyetinin Anadolu'da artması Bizans'ın tabisi durumundaki Ermenileri de etkilemiş ve özellikle Siverek'te hakim durumda bulunan Ermeni Bogusag yerel sülalesi de Selçukluların hakimiyetini kabul edip müslüman da olarak sultandan ayrıca da Abbasi halifesi'nden de berat alarak bölgedeki varlıklarını korudular (Turan, 1969: 119).

Selçukluların Anadolu'da etkili olmaya başlamalarının hemen öncesinde Bizanslılar özellikle Antakya başta olmak üzere Maraş ve Urfa tarflarından topladıkları Ermeni ve Süryani gibi gayrimüslim hakları Doğu tarflarına ve bilhassa Malatya'ya göndermişlerdi. Ermeni ve Süryaniler üzerindeki sosyal ve teolojik taassuplarını da devam ettirmeye yönelik politikalarını ara vermeden sürdüren Bizans, Türklerin bölgedeki etkinliğinin artmasıyla daha sıkışık bir hale gelmişti. Ermenileri Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine geçirmeye zorlayan Bizans, Süryanilere yönelik ise hala Kadıköy konsilinin direktiflerini dikta ettirmeye çalışıyordu.

İşte tam da bu ortamda mezkur sahalarda Müslüman Türklerin etkinliğinin artması Abbasi halifeliği kadar, Türk boyları ve gayrimüslimler için de hayati bir önem taşıyordu. Hele ki Bizans ve politikalarından bezme noktasına gelmiş olan Süryaniler için Selçuklu hakimiyeti'nin yükselmesi ikinci bir kurtuluş umudu olarak tarihsel zeminde yerini alıyordu. Süryani ve diğer gayrimüslim halklar için huzur devrinin bir diğer halkası da İslamiyet'in doğuşu ve bu bağlamda İslami politikaların yayılmaya başladığı dönemdi. Bu asırda Selçuklu hakimiyetinin başlaması gayrimüslimler ve bilhassa Süryaniler nazarında bir süre önce yaşadıkları huzurlu günlerine yeniden dönüş ümitlerinin tekrarlanması anlamına da geliyordu.

Malazgirt zaferinin ardından Oğuz Türkleri'nin Anadolu'daki Doğu'dan Batı'ya ilerlemeleri ve yerleşmeleri mümkün hale gelmiştir. Burada tarihin oluşturduğu koşulları iyi değerlendiren Türkler, Anadolu'da bundan sonra kuracakları bağımsız devletleriyle de Ortadoğu tarihinde kırılmaya yol açacak devri de başlatmış oldular.

Malazgirt zaferi'nin tarihsel zeminini hazırladığı Anadolu Türk hakimiyeti Selçukluların denetimindeki Türkmen akınlarının buralarda 11. asrın sonlarına doğru vücuda getireceği Saltuklular, Mengücekliler, Danişmentliler ve Artuklular gibi ilk Türk beylikleri ile hayata geçecek ve bu bağlamda yaşanan hadiseler ise çok geçmeden tarihte Türkiye Selçukluları adıyla anılacak olan Türk hanedanlığı'nın da tarihsel, toplumsal ve ekonomik dinamiklerini oluşturacaktı.

Sultan Alparslan'ın dinamizm kazandırdığı Anadolu akınları esasen asırlardır buralara hakim olan Bizans'ın ortadan kaldırılamasına yönelik amaçlar taşııyordu. Zaten Malazgirt zaferi sonrası Selçuklu Sultanı'nın anlaşma yaparak Bizans İmparatoru Diogenes'i salıvermesi de bu düşüncemizi tarihsel olarak teyit edecek bir gelişmeydi.

Selçukluların akınlarına öncülük ettiği ve kol kanat gerdiği Türkmen göçebelerin yerleştiği sahalar esasen bir kaç asırdır Bizans İmparatorluğu ile Abbasi yönetimlerinin sınır bölgeleri olan tampon bölgelerdi.

Tampon bölgelerde akına girmek, devrin hele ki bunu çözülmeye yüz tutmuş Abbasi hilafeti'nin de manevi desteğiyle sürdürmek daha karşılaşılmadık bir güç olan Bizans ile en baştan düman olmak anlamına geliyordu. İşte süren Anadolu fetihleri aynı zamanda İslam ile Hristiyanlık arasındaki sınır bölgelerinin de Türklerce denetime alınması demektir.

Etnolog Eremeev, 11. asırda Anadolu'da Doğu'dan Batı'ya doğru akınlara giren Oğuz Türkmenlerin sayısını yaklaşık olarak 500 bin ile 700 bin arasında bir rakamla ifade etmektedir. Bu yoğun insan akınları Anadolu'nun Türkleşmesine yol açan bir tarihselliği başlatan (Golden, 2002: 185-186) bir olgu olarak tarihteki yerini alıyordu.

Süleyman Şah'ın önderliğini yaptığı Türkmen birlikleri 1081 yılına gelinceye değin Konya ve İznik taraflarına yerleşmişlerdi. kaynaklarda Faruk Sümer (2009: 380)'in de ifadesiyle Rum Selçukluları olarak da anılan Anadolu Selçukluları, günümüzde Türkiye Selçukluları olarak da ifade edilmektedirler.

Türkiye Selçuklu hanedanlığı, Süleyman Şah ile işlerlik kazansa bile mevcut hanedanlık ancak Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra I. Kılıçarslan (1092-1107)'in bağımsızlığını ilan edip Anadolu'da tahta oturmasıyla net olarak tarih sahnesinde yerini aldı. Türkiye Selçukluları'nın varlıklarını ortaya koyduktan sonra mücadeleleri sadece Bizans ile olmayıp bir süre önce Anadolu'da kurulan Danişmentliler gibi Türk beylikleri ile de sürmekteydi.

Peter Golden, önceleri Selçukluların Anadolu şubesi gibi hareket eden bu yeni hanedanlığın mezkur mücadelesini, iç ve dış mücadele bağlamında yorumlamakta, iç mücadeleyi hanedan mensupları ve Türkmen grupları ile sürdürürken dış mücadeleyi de Bizansa hasrederek ortaya koymaktadır (Golden, 2002: 186).Bu bağlamda Süleyman Şah'ın 1075 yılında zahmetli bir mücadele sonrasında İznik'in merkez kabul edilerek varlığını ilan eden Türkiye Selçukluları, I. Kılıçarslan ile sistemini oturtma emeline ulaşmış oldu.

I. Kılıçarslan 1092 yılında Türkiye Selçuklu tahtına oturdu.Tam bu dönemde Türklerin Anadolu fethine başlamaları neticesinde Bizans'ın da ön ayak olmasıyla Roma'da bulunan Papa dinsel bir savaş çağrısında bulunmuş ve adına Haçlı Seferleri denilecek ve asırlarca sürecek olan seferlerin de ateşi yakılmıştı.Bu bağlamda Birinci Haçlı Seferine katılan ordular I.Kılıçarslan devrinde Anadolu'yu geçme çabasına girmişlerdi.1096-1099 tarihleri arsında I.Kılıçarslan denetimindeki Selçuklu birlikleri Haçlılar karşısında etkili olamadı ki Anadolu'da bulunan diğer Türk Beyliklerinden de yardım gelmeyince Anadolu Selçuklu başkenti olarak ilan edilen İznik çok sürmeden Haçlıların eline geçmiş oldu (Turan, 1988: 101).

Kılıçarslan bu gelişme üzerine Bizans ile anlaşmaya vararak Doğu taraflarına yöneldi. Malatya ve Musul'u ele geçirmesi onu İran'daki Büyük Selçuklu hanedanlığı ile karşı karşıya getirdi (Sümer, 2009: 381).Kılıçarslan'ın ölümünden sonra Türkiye Selçukluları, 1107 ile 1110 tarihleri arasında hanedanlık sıkıntıları yaşayarak 1116'da I. Mesud'un tahta oturmasıyla rahat kavuştu.

I. Mesud Türkiye Selçuklu sultanı olduktan sonra ezeli düşman Bizans ile ciddi mücadeleler verdi.Onun bu mücadelelerine koşturarak başlayan II.Haçlı seferine Türkmen ordularıyla mukavemet ederek aynı zamanda Haçlılara komutanlıkta yapan Prusya Kralı II.Konrad'ı 1147'de bozguna uğrattı (Kafesoğlu, 1992: 61).Sultan Mesud'un Haçlılara mukabil bu başarısı Sultan Kılıçarslan zamanında yaşanan başarısızlığı adeta kapattığı gibi Selçukluların Anadolu'daki hakimiyeti de artmaya başladı.

Bu dönemde Sultan Mesud devrinin en kayda değer olaylarından biri de Süryanilerin de yoğun olarak yaşadıkları yerlerden olan Urfa'nın ele geçirilmesi hadisesidir. Bu dönemde Urfa'yı Latin başpiskoposu II. Hugue idare etmekte ve savunma faaliyetlerini yürütmekte idi.Bu bağlamda Türkmen komutan Zengi 1144'de Urfa önlerine gelerek şehrin teslim olmasını istedi.Bu teslim isteğine şehrin sakinlerinden olan Ermeni ve Süryaniler karşı çıkmışlardır.Ve şehrin normal şartlarda teslim olması söz konusu olmamıştır.Bu cümleden olarak Zengi yoğun askeri faaliyetlere girişmiş ve yaklaşık 25 gün sonra Türkler Urfa şehrine tam anlamıyla hakim olmuşlardır (Sevim- Merçil, 1995: 257). Bu süreçte Urfa'nın Zengi tarafından ele geçirilme sürecinde bilhassa Süryanilerin sergiledikleri tavır ilginçtir: Süryanilerin normal şartlarda Müslüman Türk fetihlerinde karşı direniş sergilememeleri tarihten beri

alışlagelmiş bir gerçeklik iken bu dönemde böyle bir karşı duruş davranışı göstermeleri onların rahat bir ortamda olduklarını bize düşündürmektedir. Bu durumda tüm İslami dönem Sürani halk tarihinde farklı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilecek bir tavır olarak görülebilir türdendir.

Anadolu'da Selçuklu hanedanlığı'nın en güçlü olduğu tarihler 1155 ile 1243 dönemleri arasını kapsamıştır. Erken devirlerinde Bizans, Haçlı ve diğer Türk beylikleriyle sıkı bir mücadele dönemi geçiren Türkiye Selçukluları mezkur tarihler arasında da adeta yükselme ve gelişme dönemlerini yaşamışlardır. Sultan Mesud'tan sonra tahta çıkan II. Kılıçarslan devri iç gaileler, Bizansla ilişkiler ve Türkmenlerle ilgili gelişmelerin yaşandığı devir oldu. Anlaşma ile Bizans'ı kontrol altında tutan Sultan Kılıçarslan, Mengücekoğlu topraklarını denetime aldı. Sakarya nehrinden itibaren Türkiye Selçuklu sınırlarını Doğu Anadoluda Fırat nehri'ne kadar genişletti. Kılıçarslan'ın ülkesini sistemli bir biçimde genişletmesi ve güçlü bir politika izlemesi Bizans İmparatoru Manuel'in bir Batı'daki Türkmenleri bahane ederek Selçuklu ülkesine saldırmasına vesile oldu (Kafesoğlu, 1992: 62). Bizans İmparatoru Manuel'in Selçukluları Anadolu'dan atma planlarının dışavurumu olarak ortaya çıkan bu ani sefer, 1176 yılında Selçuklu kuvvetleriyle Bizans kuvvetleri'nin Miryokefalonda karşılaşması ile nihayete erdi. Ani baskın ve gerilla savaşı yöntemiyle Selçuklu ordusunu alt etmeyi uman imperator ummadığı bir hezimete uğradı ve bu savaşın sonucunda Bizans'ın Türkleri Anadolu'dan atma planları da geçerliliğini yitirmiş oldu.

Kılıçarslan'ın ülkesini oğulları arasında paylaştırması ülke içinde that kavgalarına ve sarsıntılara yol açmışsa da I. Gıyaseddin Keyhüsrev ardından da oğlu I. İzzeddin Keykavus devirleri Selçukluların güçlerini muhafaza etme dönemleri olarak tarihe geçti. İzzeddin Keykavus'un ardından Selçuklu tahtına oturan I. Alaaddin Keykubad aynı zamanda Türkiye Selçukluları'nın da en parlak devri oldu.

1237 yılında II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile gücünü yavaş yavaş kaybetmeye başlayan Türkiye Selçukluları, önce 1240 yılında ülke içinde çıkan Babailer ayaklanması daha sonra da 1243 Köseadağ savaşı ile siyasi, sosyal ve ekonomik sarsıntıların içine düştü. 1246 yılında II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ardından ülke oğulları arasında üçe bölündü. Bu andan itibaren şehzadeler arasındaki that kavgalarının eksik olmadığı Selçuklu ülkesinde hem devlet adamlarının hem Doğu'daki Moğolların tesirleriyle sık sık yeteneksiz ve bağılı hükümdarlar tahta gelerek gitti.

1277 yılından itibaren bilhassa başlayan Moğol akınları Türkiye Selçuklu'larının sonunu hazırlayacak en büyük etken oldu. Bu dönemde III. Gıyaseddin Keyhüsrev, II. Gıyaseddin Mesud ve III. Alaaddin Keykubad (1298-1302) gibi doğrudan Moğolların tesirinde kalan hükümdarlar herhangi bir varlık da gösteremedikleri için 1318 yılında Selçukluların Anadolu hanedanlığı böylece tarihe karışmış oldu (Kafesoğlu, 1992: 69; Turan, 1988: 301; Sümer, 2009: 382-383).

4.3. Haçlı Seferleri, Doğu Hristiyanlığı ve Süryaniler

Haçlı seferleri Ortaçağlarda Batı dünyasından Doğu'ya doğru olan seferler bütünüdür. Bu seferlerin kapsamlı olarak incelenmesi ve sebeplerinin çok yönlü olarak ortaya konulması araştırmacıları hayli meşgul etmektedir.

Bu bağlamda araştırmacı Işıl Demirkent (1997: 1-5)'e göre de seferlerin temel hareket noktası, bu hususta çalışan araştırmacıları meşgul eden önemli bir konudur. Bu bağlamda söz konusu seferlerin çok yönlü nedenleri ortaya konulurken; Batı dünyası mezkur seferlerin bilhassa dini unsurlarla temellendirilmesini savunmaktadır.

Buna karşın Haçlı seferlerinin dini olmaktan ziyade ekonomik ve siyasi nedenlere dayandığı (Özsoy, 1998: 62).yönünde yorumlar da olmakla birlikte bu seferlerin bilhassa Katolik kilisesi tarafından koordine edilmesi yazarlarda konu ile alakalı araştırmaların daha kapsamlı yapılmasına yönelik düşünceler uyandırmaktadır.

Bu cümleden olarak mezkur seferlerin düşüncesinin doğduğu zamanlarda Batı dünyası, fakirlik ve zor yaşam koşullarının söz konusu olduğu bir devir yaşamaktaydı.Bu devirde perişan durumdaki halk kitleleri üzerinde baskın bir etkiye sahip olan Katolik Kilisesi zamanın dogmatik temelli düşüncesi üzerinde şekilenen anlayışıyla Doğu dünyasına da yönelmek istemekte ve bu bağlamda Doğu'ya yönelik olası seferlerin Batı dünyasına sağlayacağı faydaları dile getirirken mistik ve teolojik yaklaşımlarda bulunuyordu (Nomiku, 1997:16).Bu yaklaşımlar sefil halde yaşayan kitlelerde büyük bir heyecan uyandırmış ve bir süre sonra Doğu dünyasında bulunan Kudüs gibi kutsal toprakları kurtarma parolasıyla sistemleşmeye başlamıştı.

Haçlı Seferleri'nin bir diğer yönü de Bizans'ın Doğu'dan bitmek tükenmek bilmeyen Müslüman Türk akınlarına karşın Batı'nın bir kurtarıcı olarak kendine yönelmesi idi. Fakat Papalık destekli bu yönelme çok geçmeden Bizans elit kesimi ve İmparatorluk bünyesinde farklı algılanılmaya başlanmış ve başı boş ve aç insanlarla tertiplenen bu insan sellerinin kendilerini kurtarmak bir yana hatta sıkıntıya sevk edebileceği düşüncesi hasıl olmaya başlamıştı.Seferler nihayet Papa II. Urbanus'un çağrısı ile 27 Kasım 1095'te başladı.Devrin Bizans İmparatoru I.Aleksios Komnenos'un kızı Anna Komnena (1969: 25; Gordlevski, 1988: 42). bu seferlerle ilgili olarak "Batı aleminin tüm başı boş kavimlerinin harekete geçtiği" duyumunun alınmasıyla yalnız imparator babası Komnenos'un değil, tüm Bizans ahalisinin de içini panik ve korkuların kapladığını dolayısıyla bunların kendilerine yardım amacıyla gelseler dahi imparatorluk üzerinden Doğu'ya geçişlerinin büyük karışıklılıklara yol açacağı biçiminde idi.

Tarihsel olarak Anna Komnena'nın yazdıkları bir müddet sonra en gerçek haliyle yaşanmaya başlamış ve Batı dünyasından akarark gelen kitleler önlerine gelen her şeyi yakıp yıkmaya başlamışlardı.1096 yılından itibaren İstanbul'a gelmeye başlayan Haçlılar girdikleri Anadolu coğrafyasında devrin gücü olan Türkiye Selçukluları ile karşılaşmış olup bu bağlamda Haçlılara yönelik ilk mukavmeti de bu Türk devleti göstermeye başlamıştır.

Haçlılar Pelekanon bölgesinden başlayarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik'e girmişlerdir. Bu gelişmeler yaşanırken devrin hükümdar I.Kılıçarslan memleketin doğu taraflarında Malatya'nın fethi ile ilgilenmekteydi. Gelişmeleri haber alınca başkentini Haçlılardan kurtarmak amacıyla hemen İznik'e geldi fakat Haçlılar önünde muvaffak olamayarak buradan çekilmek durumunda kaldı.Bu durum üzerine Selçuklu başkentini ele geçiren Haçlılar şehri yağmalayarak Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemeye devam ettiler (Köymen, 1963:263).

Akınlar halindeki Haçlıları yenemeyeceğine kanaat getiren I. Kılıçarslan Haçlıların önünden çekilirken en azından doğal kaynakları yakıp yıkarak onları durdurmak girişiminde bulunmuşsa da bu durumda Haçlıların ilerleyişine engel olmamıştır.Anadolu'daki ilerlemelerine devam eden Haçlılar Adana ve Tarsus bölgelerini Selçuklulardan almışlardır. Bu gelişmeler yaşanırken Doğu'da müstakil devletini kurmak isteyen Boulogne Doğu'daki Ermenilerle anlaşarak Urfa'ya geldi.Anadolu'daki ilerleyişini devam ettiren Haçlılar, Urfa'ya da girmeye başlamış ve şehirde gücü elinde bulunduran Ermeni Thoros'u devre dışı bırakarak burada ilk Haçlı Devleti'ni kurmuşlardır.Anadolu'daki ilk devletlerinin ardından ilerleyişlerini devam ettiren Haçlılar Antakya önlerine kadar dayanmış ve nihayetinde burayı da almışlardır (Demirkent, 1990-1994: 25-27).

Haçlı seferleri başladıktan ve ilk kabileler Doğu'ya ulaştıktan sonra Aziz Bernard söylemlerde bulunmak üzere Burgundia, Lorraine hatta Flandre sahalarını gezerek Almanya'ya ulaştı ve ilkin Rhein bölgesinde yahudilere mukabil doğan karşı koymaları durdurdu. Bundan sonra Almanlar'ı dolayısıyla da Kral III. Konrad'ı Doğu'ya seferlere çıkma konusunda yola getirdi (Altan, 2003: 11-13).

Haçlıların bu ilerlemeleri Müslüman Türk yönetimleri altında asırlardır rahat bir biçimde yaşayan Doğu Hristiyanlığı'nda etkilemiş ve her ne kadar rahat bir yaşam sürseler de Batı'dan gelen dindaşlarının kendileri için de burada bulunduklarını düşünmeye başlamışlardı.

Haçlılar öncesinde Müslüman Türklerin hakimiyeti altında huzurlu bir biçimde yaşayan Doğu Hristiyanları hiç bir baskı ve şidete maruz kalmadan yaşamlarına devam ediyorlardı. Öyle ki II. Gıyaseddin Keyhüsrev evlendiği Gürcü prenses'e Selçuklu sarayına papaz ve kendi dinine ait kutsal eşyalarla gelmesine dahi müsaade etmişti. Yine bu bağlamda prensesin Müslüman oluncaya kadar kendi inancını serbestçe yaşamasına olanak tanınması da bu devirde Selçuklularda inanç hürriyetine ne kadar önem verildiğini bizlere göstermektedir (Turan, 1969: 350-355).

Bu bağlamda Müslüman Türk idarelerinde huzurlu bir hayat yaşayan Doğu Hristiyanları inanç ve kültürlerini rahatça yaşadıkları gibi dini bayramları vs. gibi belirli günlerini de özgür bir ortamda kutlayabiliyorlardı. Kuşkusuz bu durum onlara dair İslami dönemin daha erken devirlerinden beri inşa edilmiş olan İslami anlayışın tesiri ile vücuda gelmekte ve Türklerin yaklaşımı ile de bütünleşmekte idi.

Bu konuda bilhassa Hristiyanların kutladıkları özel günlere bazen Müslüman halkın ve yer yer devlet idarecilerinin de katılması oldukça kayda değer bir durumdur (Markizî, 1936: 265). Bu ve bunun gibi tarihsel tespitler Doğu Hristiyanlarının Ortaçağlarda zor bir hayat yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Tarihsel kayıtlar göstermektedir ki Haçlılar'ın Anadolu ve Doğu dünyasına ilk adım attıkları ana kadar Müslümanlar, Türkler ve Doğulu tüm Hristiyanlar büyük bir huzur ve güven içinde birlikte yaşıyorlardı (Nomiko, 1997: 116). Tüm bu durumlara karşın bu asırlarda başlayan Haçlı seferleri ve Haçlıların Doğu dünyasına yerleşmeye başlamaları bölge üzerinde tesirler yapmaya başlamıştır. Bu bağlamda Doğu üzerinde etkili olan ve Batı merkezli Latin hakimiyetleri (Demirkent, 1990: 25-27).

İşte tüm bu gelişmeler arasında Doğu Hristiyanlığı bünyesinde yer alan Süryanilerde bu durumdan etkilenmeye başlayan kitlelerden olmuşlardır. Haçlı Seferleri sırasında İslam dünyası esasen çok güçlü siyasi birlikten yoksundu. Bu sırada Doğu dünyasında Büyük Selçuklu, Türkiye Selçuklu, Suriye Selçuklu ve Kiraman Selçukluları diye parçalanmışlık söz konusu idi.

Söz konusu devletlerden Türkiye Selçukluları Haçlı Seferinde üzerlerine düşen karşı koymayı yapmış fakat yeterince başarılı olmayı başaramamışlardı. Bu cümleden olarak Haçlıların bu girişimleri karşısında rahat bir ortamda buluna Doğu Hristiyanları, Batı Hristiyanlarının mezkur din kardeşlerinin zor şartlarda yaşadıklarına iddiası yanında Müslüman Türk idaresindeki Hristiyanlara aynı zamanda yardım götördüklerini öne sürmeleri Doğulu Hristiyanların bunlara ılımlı bakmalarına yol açmıştı. Fakat bu dönemde Süryaniler yine diğer dindaşlarından farklı olarak temkinli davranmakta idiler. Bu hususlarda Süryanilerin Ermeniler gibi diğer Doğulu Hristiyanlardan farklı bir tavır içinde olmaları kuşkusuz onların tarihsel muhayyilelerinde daha önceden bilhassa kendi dindaşlarının zulmüne maruz kalmalarının büyük tesirleri vardı.

Bu bağlamda II. Kılıç Arslan devrinde Bizans ve genel olarak Hristiyan dünyasına mukabil elde edilen başarıların Malatya Süryani Patriği Michael'in dilek ve

duaları bağlamında kazanıldığını Selçuklu Sultanı'nın patriğe yolladığı name de ifade edecek kadar hoşgörü ve ılımlı yaklaşım sergileğini anlamak da zor değildir (Runciman, 1992: 399-400; Gordlevski, 1988:45-54).

Haçlı seferleri devam ederken bilhassa Dördüncü Haçlı seferi Haçlıların niyetinin aslında Doğulu Hristiyanlara yardım götürme olmadığını ortaya koydu. Bu sefer sırasında Bizans'ın başkenti İstanbul Haçlılar tarafından ele geçirildiğinde halk onların kötü muamelelerine maruz kalmış ve çok fazla insane da öldürülmüştür. Nitekim Haçlılar halkın elinde ne varsa el koyup heryeri yağmalamışlardı (Khoniates, 1995: 756). Niketas Khoniates'ın bu tarihsel ifadeleri de esasen Doğu Hristiyanlarının özellikle bu dönemden itibaren Haçlılara karşı bakış açılarının değişmesinin nedenlerini anlamamıza olanak sağlamaktadır. Zaten Süryanilerin de genel olarak Haçlılara en başından beri tedbirli yaklaşımları onlara bu konuda ne kadar haklı olduklarını anlamda ayrıca imkan tanımıştır.

Yine Haçlı seferleri sırasında Kudüs'ü alan Frenkler burada büyük çoğunluğu Hristiyan olan bölge insanını katletmişlerdir. Yine bu başı bozuk Latin kitleleri bölge Hristiyanlarının ve aynı zamanda Süryanilerin de olan birçok ibadet yerlerini yakıp yıkmışlardır (Abu'l-Farac, 1950: 177). Güya Doğulu dindaşlarına yardım için geldiklerini iddia edenlerin bu tavırları sergilemeleri, Doğulu Hristiyanların muhayyilelerinde Heraclius'un Kudüs'e ulaştığı zaman yine aynı tavır sergileyerek devrin Yahudilerini ortadan kaldırması olayını canlandırmıştı. Bu bağlamda yine tarihsel olarak 1097'de Malatya Gabriel de, birçok Süryani'yi ortadan kaldırmış ve mallarına el koyarak ırz ve can güvenliklerini de hiçe saymıştı (Abu'l-Ferec Tarihi, 1950: 341-342; Runciman, 1992: 397). İşte bu durumda bu dönemde Doğu dünyasında Haçlıların imajlarının lekelenmesi nedenlerinden olup onlara yakınlık duymayan Süryanileri yine haklı çıkarmıştı.

Haçlı seferleri sırasında Doğulu Hristiyanların en azından bir bölümünün onlara ılımlı yaklaşımlarında Anadolu'ya ilk Türk akınları ardından yine ilerleyen dönemlerde Bizans ve Haçlılar ile savaşların da Anadolu'da büyük bir yıkım ve üretimin düşmesine neden olan etmenlerin de rolü olduğunu düşünememiz olasıdır (Köymen, 1963: 285-287). Fakat çok geçmeden ne kadar yanıldıklarını anlayacaklardır.

4.4. Selçuklu Döneminde Süryaniler

İslamiyet dünyayı Dar-ül-İslam ve Dar-ül-Harb olarak iki farklı kategoride değerlendiriyordu. Cihad, İslam'a ve Müslümanlara yönelik tehdit ve tecavüzde bulunan ülkelere karşı farz idi. Dolayısıyla İslamiyet cihadı emrederken Müslümanların haksız yere bir ülkeye saldırmasını dilemiyor aksine kendine tehdit ve tecavüz olmadıkça o cihadın müsalesini vermiyordu. Yine bu duruma binaen Müslümanlar Dar-ül-Harb yaptıkları bölgelerin kitap ehli halklarına İslam hukuku'nun rehberliğinde ılımlı yaklaşıyor ve bunların zımmilik hukukundan faydalanmaları sağlanıyordu. Zımmilerin kilise, havra ve manastırlarına dokunulmuyor onlara serbest ibadet hakkı tanınıyordu (Turan, 1996: 134-135). İşte Süryanilerin İslam yönetimlerinde bulunma isteklerinin dinsel, tarihsel ve toplumsal dinamiklerini bu yaklaşımlar oluştuyordu.

Ehl-i kitap olanlara İslami yönetimler, Hz. Mumammed devrinden itibaren belli şartlara bağlı kalmak mukabilinde İslâm ülkelerinde inançlarını rahatlıkla yaşama fırsatı sunuluyor bunun karşılığında da devlete bağlılıkları isteniyordu. İslami yönetimler, kitap ehli olan Yahudi ve Hristiyanlara put perestlerden farklı davranıyor bunlara zimmi hukuku uyarınca yaklaşımda bulunuyorlardı. İslami yönetimlerde bu

yaklaşımların işleriliği Hz. Muhammed döneminden itibaren geçerlilik kazanmış ve Abbasilerin de hakim kıldığı bu gelenek Büyük Selçuklulara onlardan da Türkiye Selçukluları denilen Anadolu Selçukluları'na da geçmiştir. Türk İslam tarihinde de artık geçerli olan bu uygulama daha sonra Osmanlı Devleti'nde de kesintisiz devam eden bir uygulama olmuştur. Süryanilerin Selçuklu devri Türk İslam yönetimlerini sevinçle karşılamalarının temel dinamikleri onların daha önce yaşadıkları ve tebası oldukları Roma ve Bizans dönemlerinden kalan acı hatıraları ve İslami dönemde de ilk kez karşılaştıkları huzur ve güven ortamını tekrar aramaları nedeniyleydi. İnsanlık onuruna layık bir yaklaşımla kendilerine dair ılımlı yaklaşımların temelini atıldığı Hz. Muhammed devri imgeleri daha sonraki tüm İslami dönemlerin de adeta parolası olmuş ve Süryaniler bu bağlamda İslami yönetimler altında her daim ırz, can, namus ve hayat güvencelerine İslami hukukun nazarı dikkatinde kavuşmuşlardır.

XI. asır Anadolu'da Bizans'ın Hristiyan unsurlar üzerinde baskılarının arttığı yıllardı. Buradaki Hristiyan unsurlar öncelikle Bizans'ın baskı ve zorlamalarına maruz kalıyorlar diğer bakımdan da birbirleri arasında da anlaşmazlık yaşıyorlardı. Etnik unsurlar arasındaki hoşnutsuzluk ve çekişmeler, tebası oldukları Bizans'ın da onlara uyguladığı zulüm politikası ile birleşince bu durum Selçukluların Anadolu'daki yayılmalarının kolaylaşmasına sosyal bir zemin hazırlıyordu. mevcut durum Ahmet Yaşar Ocak (2002: 292-294)'ın ifadesiyle Selçukluların Anadolu'ya gelmesiyle Türkler ile Hristiyan halk arasında tarihsel bir yakınlaşma sağlamış ve Bizans eliyle birbirine karşı tahammülsüz hale getirilmiş Ermeni, Rum Süryani ve Yahudi gibi cemaatler hoşgörü esaslarına dayalı Müslüman Türk idaresini sevinçle karşılamışlardı.

Bu duruma koşut olarak yine aynı devrin Süryani ve Ermeni kaynaklarında bilhassa Selçuklu Sultanı Melikşah gayrimüslimlere yönelik politikasıyla övülmekte ve İslami yönetimler altında mezkur halkların huzura kavuştuklarını ortaya koymaktadırlar (Sevim-Merçil, 1995:136). Anadolu'da Selçukluların hakimiyetinin kurulmasından önce Bizans'ın baskı altında tuttuğu Hristiyan cemaatlerden biri olan Süryaniler esasen Kadıköy Konsili'nin fikirlerini kabul etmedikleri için Anadolu ve Suriye'de büyük zulümlere uğramışlardı. Antakya bölgesi Bizans'tan Müslüman yönetimler eline geçince Süryaniler rahat bir nefes almış sonra bölge yeniden Bizans'ın denetimine geçince mezkur halk tekrar aynı zulme uğramaya düşer olmuştu. İşte bu gelişmelerin yaşandığı asırlarda Anadolu'da Selçuklu yönetimi kurulmaya çalışılıyordu. Müslüman olmayan unsurlar Selçukluların daha X. asırdaki erken dönemlerinden itibaren hiç dışlanmamıştı. Selçuklu akınları Batı'daki Hristiyan yönetimlerine doğru sürerken Hristiyan halk bu politikalardan etkilenmiyordu. Selçuklu denetimine geçen şehirlerin gayrimüslim ahalisi İslami yönetimlerde zaten karşılığı bulunan esaslara göre muameleye tabi tutuluyorlardı. İşte Selçuklu döneminde Süryaniler ile ilgili yaşanan gelişmeler mezkur ayrıca bu uygulamaların ve tarihsel anlayışların da ürünüdür. Bundan dolayı yukarıda devrin tarihsel ve siyasi gelişmelerini konunun kavramsal çerçevesine uygun olarak ana hatları ve temel bağlantı noktalarıyla ortaya koymaya çalıştık. Buna göre önce Roma daha sonra da Bizans'ın politikalarından bıkmış olan Süryaniler, Anadolu'da Türk tarihinin başlamasına yol açan 1071 Malazgirt zaferini büyük memnuniyetle karşılamışlardı. Malazgirt Savaşı sırasında Selçuklu kuvvetleri önünde dağılan Bizans ordularını terk eden unsurlardan biri de Süryani askerlerdi (Küçük, 2013: 25; Gordlevski, 1988: 121-150). Bizans, tebası bulunan Süryanilere her fırsatta hem kendi teolojisini kabul etmeleri yönünde baskı yapmakta hem de onlardan gerek vergi gerekse de askerlik hizmetleri yönünden faydalanmakta idi.

Anadoluda yaşayan halklara baktığımızda insanca yaşama haklarının da ellerinden alındığını düşünen Süryaniler bilhassa maruz kaldıkları işkence ve

yıldırımlara binaen Bizans politikalarından bıkmışlardı.İslami yönetimlerde daha önce de bahs ettiğimiz gibi itibar gören Süryaniler, Bizans ve onun Rum Ortodoks Kilisesi'nin baskılarına binaen Ortadoğu ve Anadolu'da başlayan Selçuklu yönetimini XI.asırdan itibaren sevinçle karşılamışlar ve onlara destek dahi olmuşlardır.İşte bu tarihi gerçeklik ekseninde tıpkı diğer İslami yönetimlerde olduğu gibi Selçuklu devletinde de Süryaniler zımmi hukukuna göre korunmuş ve gerekli itibarı görmüşlerdir.Bu bağlamda Selçukluların İslami dairedaki tutumları Süryaniler başta olmak üzere Rumları, Ermenileri ve Yahudileri de kendilerine bağlamaya yetiyordu.

Selçukluların Anadolu'daki hakimiyetinin öncesinde İslami yönetimden işgal zoru ile Bizans'a bağlanan Antakya, Anadolu'da Selçuklu yönetiminin kurulması ile Selçuklulara geçmiş ve burada tekra İslami yönetim kurulmuştu. İslami yönetimin burada kurulması kuşkusuz en çok buranın yoğun ahalis olan Süryanileri çok mutlu etmişti. yine Selçukluların Anadolu'ya hakim olması ve Antakya'yı almalarıyla birlikte Süryanilerin bir kolu olan Yakubiler de huzur bulmuşlardır.

Andolu'nun bilhassa Doğu taraflarında ve Güney'de yaşayan Hristiyan mezheplerinin geneli vaktiyle Roma ve Bizans kiliseleri'ne bağlı kalmayarak kendi teolojilerini ortaya koymuşlar ve bu yüzden de mezkur güçler tarafından dışlanmışlardı.İşte Ermeniler gibi Süryanilerin de bağlı olduğu kilisler bu biçimde belirginleşmişti (Ocak, 2002: 296).Selçukluların Anadolu'ya hakim olmasının ardından Süryaniler rahat bir yaşama kavuşmuşlardır.Türkiye Selçuklu hükümdarlarının Süryani din adamı patriklerle kurdukları yakın bağlar mezkur halkın tarih boyunca Müslüman Türklere yakınlık kurmalarında gerekçelerinden olmuştur.

XI ile XII. asırların Anadolu'suna baktığımızda halk sathında Müslümanlar yoğun halde bulunmakla birlikte Hristiyanların da önemli bir halk kesimini oluşturduğu görülmüyordu. Bu asırlardan itibaren Türk İslam idarelerinin adalatlı tutumu Hristiyan halktan İslam'a geçisi de sağlamaktaydı. Özellikle bu asra kadar daha öncede bahs ettiğimiz gibi gayrimüslim ahali arasında süren çatışmalar bu dönemlerde de devam etmekteydi. bu ortamda birde Selçukluların bu halkların topraklarını da aldıkları düşünüldüğünde ortaya ilginç durumların çıktığı görülmekte hatta bu durum vesilesiyle bir takım Hristiyanların din değiştirme suretiyle İslam'a geçtikleri de görülmekteydi (Arnold, 1971: 73; Kemaloğlu, 2012: 171).

Aslında Türkiye Selçukluları'nda gayrimüslimlerden Süryaniler ile devlet mekanizması arasında ki köprüyü Selçuklu hükümdarları sağlıyordu dersek hatalı bir yaklaşım sergilemiş olmayız.Selçuklu hükümdarlarının onlara mukabil ılımlı tavırları hem devlet politikasının bir gereği hem de taşıdıkları dinsel ve tarihsel mirasın ortaya çıkaracağı olguların da adeta olmazsa olmazları idi.Bu bağlamda devrin kayda değer kronik yazarlarından biri olan Urfalı Mateos'un tespitleri konumuza açıklık kazandıracaktır. Süryanilerin o zamanlar yoğun olarak yaşadıkları yerlerden olan Urfa'da bilhassa Süryani halkın bakış açılarını ve Selçuklu yönetimi ile alakalı izlenimlerini karşılıklı ve eleştirel bakış açısıyla ortaya koyan Mateos, kendisi gibi Hristiyan ve aynı zamanda o devrin Urfa yönetiminde söz sahibi olan Filaritos'u dindaşlarına karşı zulmeden biri olarak nitelerken, Selçuklu yönetim anlayışını ve hükümdarlarını Hristiyan dolayısıyla da Süryanilere karşı tutumlarına göre yüceltiyordu. Urfalı Mateos (1978: 143-326)'un Selçuklu Sultanı'nın yüreğinde Hristiyan tebasına mukabil büyük bir merhamet vardı.O, uğradığı memleketlerin ahalisine onların babaları gibi kucaklayıcı ve kol kanat gerici hislerle yaklaşıyordu.Sultanın bu tavrı onun icabında hiçbir muharabeye dahi gerek kalmadan bir sürü eyalet ve şehirlerin Selçuklu hakimiyetine girmesine vesile oluyordu; biçimindeki tespitleri mevcut durumu oldukça net bir biçimde ortaya koymaktadır; ki

Hristiyan bir yazar olan Urfalı Mateos'un bu tespitleri konumuz açısından önem ihtiva etmektedir.

Müslüman Türklerin Hristiyanların ellerinde bulunan şehirleri alırken ciddi bir mukavemetle karşılaşmadıklarına dair bir örnek de Antakya'nın 1085 yılında Süleyman Şah tarafından alınmasıdır. Türkiye Selçukluları'nın kurucusu olan Süleyman Şah mezkur şehre girince Hristiyan halk önce tereddüt edip iç kaleye saklanmış daha sonra can, mal ve hayatlarına güvence verildiğine ise Antakya'yı teslim etmişlerdir. Süryanilerin de yoğun olarak yaşadığı Antakya'nın Türkler tarafından denetime alınmasını izlemekle yetinmekten başka varlık gösteremeyen Rum yönetimi Müslüman Türklerin üstünlüğünü kabul etmekten başka yol olmadığını görmüşlerdir. Sülaymen Şah'ın önderliğinde Antakya'nın Türkiye Selçukluları'nın hakimiyetine girmesine koşut olarak tüm Kilikya Türklerin kontrolüne geçmişti (Urfalı Mateos, 2000: 161-162). Tüm Kilikya denilen Anadolu'nun Güney ve Akdeniz'e açılan kapılarının Türklerin eline geçmesi iki yönüyle bir dönüm noktası olmuştur. Bu bağlamda ilki bölge tarihi açısından artık bir kırılma devri başlamış ve bu sahaların Türkleşmesinin önü açılarak bu durum Batı'da ciddi yankılar uyandırmıştır. Bilhassa Abbasilerde tam anlamıyla sistemleşerek devam eden Müslüman-Hristiyan yönetimlerinin sınırları olan bu bölgeler artık Türk İslam hakimiyetinin mührünü taşımaya başlamıştı. Daha önceki dönemlerde buralar Müslümanların elinde olsa bile elde tutulması kolay değildi çünkü buralarda kalıcı olabilmek için Anadolu'da güçlü olmak lüzumu vardı. Bu saha, Anadolu'da güçlü olanın er geç ele geçireceği bir saha idi. İşte Bizans'ın Anadolu'daki hakimiyeti, İslami yönetimlerin sükut bulması üzerine Antakya ve Kilikya bölgesinin tekrar ele geçirilmesine imkan tanımıştı. Lakin bu defa şartlar değişmiş ve merkezi İznik'te olan bir Türk hanedanlığı Anadolu'nun iç dinamiklerinin de tesiriyle buraları ele geçirme imkanına kavuşmuştu. Yine buraların Türkler tarafından alınmasının ikinci yönü ise Antakya ve civarında yaygın olarak yaşayan Hristiyan halkların ve dahası Süryanilerin Türk yönetimine girmesi söz konusu olmuş ve onlar açısından da tekrar huzurlu dönem başlamıştı.

Türkiye Selçukluları ile Süryanilerin ilişkisini gösteren en belirgin hadiselerden biri de Malatya'nın Türklerin eline geçmesi döneminde yaşananlardı. Malatya'nın daha ilk kuşatmada Türklerle teslim edilmesi ibretlik bir durumdur. Hristiyan tebasına karşı her fırsatta hoşgörü ve adaletli davranmayı ihmal etmeyen Kılıçarslan kuşkusuz mukafatını bu türlü görmüştür. Malatyalı Süryaniler tabii oldukları Ermeni Gabriel'in kendilerine çektiydiklerinden bezmişlerdi; ve Sultan Kılıçarslan'ın idaresine girmek onlar için bir kurtuluş idi (Urfalı Mateos, 1978: 231). Nihayetinde bu kurtuluş gerçekleşmiş ve bir tarafta Bizans'a, bir tarfta Haçlılara karşı mücadele eden Kılıçarslan Hristiyanlarla mücadele etmesine rağmen mevcut tutumu sayesinde yine Hristiyan cemaatlerin umudu olmuştu.

Osman Turan'da Kılıçarslan'ın Malatya kuşatmasıyla ilgili olarak: Batıda'ki yoğun mücadelesinin ardından Anadolu'ya yönelen Kılıçarslan'ın 1095 yılında Malatya üzerine yürüdüğünü ve şehrin Ermeni Gabriel'in elinde bulunduğunu, Gabriel'in şehri çok iyi tahkim ettiğini ama bilhassa Hristiyan Süryani ve Ermenilere iyi davranmadığını söylemektedir. Bu bağlamda Sultan Kılıçarslan Süryani ve Ermenilerin kendi hakimiyeti altına girme isteklerinden hareketle veziri vasıtasıyla Süryani Patriki ile iletişime geçmiş bunu haber alan Gabriel'de tüm barış yollarını kapattığı gibi Süryani papazı da öldürtmüştü. Bu dönemde Haçlıların da Anadolu'da ilerlemesi Kılıçarslan'ın burada daha fazla uğraşmasına olanak vermediyse de şehir her şeye rağmen Selçukluların ilgi odağında kaldı (Turan, 2013: 126-128) ki bu dönemde Antakya'dan İstanbul'a giden bir papaz Bizans İmparatoru'na Malatya Süryanileri'nin Türk yönetimi'ne geçme planları

yaptıklarını anlatınca imparator Alexis, bunun üzerine Süryanilerin İstanbul'daki kiliselerini yaktığı gibi bunların önemli bir bölümünü de şehirden kovdu. Orada kalanları ise zorla Ortodoks Hristiyan yaptı. İşte bu hadiselerin yaşandığı yıllar olan 1107 yılında Kılıçarslan'ın vefat etmesi Hristiyan halk arasında büyük bir matem başlattı (Turan, 1996: 146; Yousif, 2009: 185).

Tarihsel gelişmelerden de anlaşıldığı gibi Seçuklu Sultanlarının Süryani patrikleriyle kurdukları dostluklar mezkur cemaatin Selçuklu yönetimine asırlarca sürecektir. Yakınlıklarının tohumunu ekmıştır. Öyle ki Selçuklu hükümdarlarından biri vefat ettiğinde topluluklarında yas tutan Süryanilerin bu tutumu zaten gerçekleri anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Yukarıda da bahsi geçtiği gibi I. Kılıçarslan'ın vefatı nedeniyle büyük matem yaşayan Süryaniler içinde ilim ve kültür açısından ün kazanan Patrik Mor Rabo'nun sultana medhiyeler düzmesi ve onun ölümüne ne kadar üzüldüklerini anlatması da ayrıca bu durumun argümanlarından biridir (Çelik, 2010: 177).

Türkiye Selçukluları ile Süryaniler bahsiyle alakalı bir başka husus ise İskenderiye Patrikleri tarihi'nin Selçuklu sultanı I. Mesud (1116-1156) ile ilgili ifadeleridir. Bu bağlamda İskenderiye Patrikleri sultan ile ilgili olarak: Hakimiyeti altında yer alan insanların çoğu Rum'dur. Rumlar onun adaleti ve hoşgörüsü nedeniyle üstün hakimiyeti altında yer almayı tercih etmişlerdi biçiminde tarihlerine kayıt düşerken Bizans kaynakları da bu ifadeleri teyit etmektedir (Turan, 1996: 146).

11. asrın sonları ve 12. asrın başlarından beri devam eden dağınık Haçlı seferleri Anadolu'da Türklerin tutunmalarına engel olmaya çalışırken Türkiye Selçuklu hükümdarları'nın politik faaliyetleri onları daima ileriye taşıyordu. Bizans'a, Haçlılara hatta Doğu'dan Anadolu'ya girerek yer yer isyanlar tertip etmeye çalışan Şii İsmaili gruplarla dahi mücadele etmek zorunda kalan Selçuklular Hristiyan halk ile asla sorun yaşamıyor bilakis onlar dair sunduları adalet ve hoşgöründen geri adım atmıyorlardı.

Devrin hükümdarı II. Kılıçarslan'ın da ülke içinde huzuru sağlamak için bilhassa göçebe Türkmenlerle mücadele ettiği ve Süryaniler ile Ermeni tebasına karşı ise büyük hoşgörü beslediği gerçeğini de yine Urfalı Mateos (1978: 231) ifade etmektedir. Yine adaletli bir hükümdar olduğu işaret edilen Kılıçarslan'ın himayesi altında yer alan Süryani ve diğer gayrimüslimlere şefkatle davrandığını hatta Süryanilerden ilim ehli olanlara ayrı bir değer verdiğini, Bersuma ve Malatya katedrallerinin ise mezkur hükümdar devrinde onarıldığını ve elden geçirildiğini anlıyoruz (Özaydın, 2002: 402).

Sultan Alâeddin Keykubad'ın hakimiyeti altında bulunan Müslümanlar gibi Hristiyanlarla da bağları hep güçlü olmuştur. Giragos'un tespitlerine göre Selçuklu sultanı Harzemşahları yendiği Yassıçemen Savaşı'ndan dönüşte Kayseriye varınca Müslümanlarla Hristiyanlar zafer kazanan sultanlarını hep beraber karşılamaya çıkmışlardı. Müslümanlar Süryanileri önden uzaklaştırarak kendilerinin önde durmalarını istemiş, berikilerde küserek gidip bir tepenin üzerine çıkmış ve sultanı ordan karşılamışlardı. Alana gelen Sultan Keykubad Müslüman ve Hristiyan tebalarının ayrı ayrı durduklarını görünce onların yanlarına gelmiş ve Hristiyan tebasını dahi arasına karışarak davullarını çalmalarını ve eğlenmelerini istemiştir. Gayrimüslimlerin hiç bir kimse tarafından dışlanmaması için de şehre gayrimüslim tebası arasında girmiş ve bu bağlamda tüm tebasına hediyeler dağıtarak onları selamlamıştır (Kemaloğlu, 2012: 174).

Selçuklu ve Süryani ilişkilerini toparlayacak olursak: Eski tarihlerden beri Roma ve Bizans'ın baskıcı yönetimlerinden bunalan ve dinleri Hristiyanlığı dahi inandıkları gibi yaşayamayan Süryaniler, Selçukluların yönetimlerini severek istemişlerdir. Selçuklular ise 1071 Malazgirt Savaşı'nda bile zorunlu askerlik yaptıkları Bizans ordusundan geri çekilerek Türklerle savaşmayı reddeden bu halkı her halükarda

korumuş ve onlara karşı hoşgörülü bir politika sergilemişlerdir. Yine Selçuklu yönetimi, Süryanilerin kendilerine karşı bu olumlu yaklaşımlarını adeta ödüllendirerek kendi yönetimleri altında bulundukları devirlerde Mehmet Şeker (2000: 34)'in de ifadesiyle Süryani Kadim Kilisesi'ne bağlı topraklardan asla vergi almamışlardır.

Bizans döneminde maruz kaldıkları dinsel ve toplumsal sıkıntılar yüzünden günlük yaşamlarında zaruri ihtiyaçlarını bile yer yer karşılamakta güçlük çeken Süryaniler, Selçuklu devrinde huzur ve güven ortamına kavuştukları için kültürel faaliyetlere ağırlık vermişlerdi. sanat, ticaret ve ilmi gelişmeleri takip edecek hale gelen Süryaniler Selçuklu sarayında hekimlik, katiplik gibi üst düzey görevlere dahi yükselmişlerdi. Süryanilerin bu faaliyetleriyle ilgili olarak Erol Sever, hatta onlar Selçuklu sarayında yöneticilik gibi yüksek görevlerde dahi bulunarak bilhassa devletin üst düzey mevkilerine dahi gelmişlerdir (Günel, 1996: 200-201). biçiminde tepitte bulunmaktadır. Bu bağlamda XI. asırdan itibaren ve XII. asırlarda Anadolu'da Selçuklu yönetiminin kurulması Süryaniler için önemli bir dönemüm noktası olmuş ve mezkur halk güven ve huzur ortamına kavuşmuştur.

İsmail Hami Danişmend, ulaştığı ilmi seviye bakımından büyük bir ün sahibi olan Süryani Patrik Mor Rabo'nun Selçuklu hükümdarı II. Kılıçarslan ve öteki Selçuklu yöneticileriyle ilgili övgü dolu ifadeler kullanmasını, Süryanilerin tarihsel olarak Türk yönetiminden ne denli memnun kaldıklarının ifadeleri olarak yorumlamaktadır (Danişmend, 1939: 73). Dolayısıyla Süryani tarihinde, İslami yönetimlerin ardından Selçuklu devri, onların ikinci rahatlatma dönemi olarak tarihteki yerini almıştır.

4.5. Selçuklu Devri Müslüman Süryani İlişkileri

Büyük Selçuklu devleti'nin XI.asrın başlarında örgütlenmeleri ve asrın son çeyreğine doğru Anadolu, Suriye ve Mezopotamya'ya girmeleri bölge sakinlerinden Hristiyan ve Arap halklarının Türklerle karşılaşmalarına imkan tanımıştır. Batı'ya yönelik seferlerin dinamik gücü olan İran merkezli Selçuklu yönetimi, 1071 Malazgirt Savaşı ile Türkmenlere adeta edinecekleri yurtlarının da kapısını açmıştı. Bu bağlamda Anadolu'da otuz yıl içerisinde Doğu'dan Batı'ya ilerleyen Selçuklu komutanları bölgenin hakim gücü olan Bizans'ın en yakınına kadar sokulmuşlar ve 1075'li yıllarda İznik merkez olmak üzere Büyük Selçuklulara esasen bağlı olmak üzere Türkiye Selçuklu devletini'nin temellerini atmışlardı.

Selçuklular esasen Anadolu'ya girdiklerinde Türk Cihan Hakimiyeti mefkuresi'nin gayelerini taşıyorlardı. Bu gayeler içinde ve sistemli bir biçimde yurt edinilecek topraklarda ikamet eden başka dinden insanlara da ılımlı muamele etmek ve onları dışlamamak gerekiyordu. Bu durum hem İslami politikanın gereği hem de Türk devlet felsefesi'nin temel imgelerindendi. İşte Selçukluların Anadolu'ya hakim olduktan sonra buradaki gayrimüslimlere yaklaşımları öz olarak bu iki temele dayanmakta olup bireysel olarak Müslüman Türklerin'de yaklaşımı bu temellerin yansımından neşet ediyordu. Ahali arasında zaman zaman münferit olaylar yaşansa bile genel geçer durum hep iyi yönde ilişkiler biçiminde idi.

İşte bu temellerin üzerinde yükselerek Anadolu'da 1075 ile 1308 yılları arasında hüküm süren bu en uzun ömürlü Selçuklu hanedanlığı Anadolu'nun Türkleşme sürecinin önemli bir halkasını da oluşturmuş ve hakimiyetine aldıkları Türk halkıyla birlikte Süryani, Ermeni ve Yahudi gibi gayrimüslim unsurları da birbirleriyle kaynaştırmıştı.

XI ve XII.asırlarda Anadolu'da idarenin büyük bölümü Müslüman Türklerin elinde bulunuyordu. Bu sahada Müslümanlar gibi Hristiyan ve Yahudilerin de

yaşadıklarını biliyoruz. Anadolu'nun dini ve toplumsal yapısının çeşitlilik göstermesi bu unsurların birbirleriyle kaynaşmasına ve kültürel bakımdan coğrafyanın zenginleşmesine de imkan sağlamaktaydı. XI. asra kadar mezkur sahalarda Bizans'ın denetiminde yaşayan Hristiyan ve Yahudilerin hem tabisi oldukları yönetimle hemde birbirleriyle çatışmalar yaşadıkları bir gerçek idi. Anadolu'da Türk İslam idaresinin kurulması bu bağlamda herkes için bir dönüm noktası olmuştu.

Anadolu'da özellikle Antakya gibi bazı Güney şehirleri zaman zaman İslami yönetimler ile Bizans arasında el değiştirmişse de bu durum Anadolu'da Türk idaresinden farklı idi. Araplar Rumlar ile aralarına sınır hattı çekip bu sınıra riayet edilmesini istemişlerdi. Oysa Türkler sahaya Anadolu'nun yurt olması için girmişlerdi. Tuğrul Bey devrinde Anadolu'yu tanımak ve bölgede keşif yapamak için sefer düzenleyen Türkler, Alparslan'ın Sultanlığı devrinde artık coğrafyanın vatanlaşmasının tüm koşullarını yerine getirerek Anadolu'nun yurtluğu için çaba sarf ediyorlardı. Bu seferler sırasında karşılaştıkları farklı inançtan insanlar ile kurdukları ilk temaslar ise onlarla gelecekte paylaşacakları ortak imgelemlerin dokularını oluşturmuştu.

Anadolu'da Selçuklu yönetimi kurulduğu zamanlar burada yaşayan gayrimüslimlerin belli bir yaşam standartları vardı. Bu bağlamda Hristiyanlık dini bunlar arasında yaygın olmakla birlikte Rum olan Hristiyanlar ile Rum olmayan Hristiyanlar arasında da devamlı bir gerginlik yaşanıyordu. Bizans yönetimi özellikle asırlardır Rum olmayan monofizit Hristiyanları yani Süryanileri dışlamanın eşiğine gelmişti. Ortodoks Hristiyanlık bağlamında öğretilerini geliştiren Süryaniler, Kadıköy konsiline de uymayarak da tepkileri her fırsatta üzerlerine çekiyorlardı. Hristiyanlar ve Yahudiler şehirlerde yaşıyorlar icabında ticaretle uğraşıyorlardı ama bu ticaretlerinin büyük kârı Bizans'a akmasına karşın Bizans yönetimiyle yine de uyum sağlayamıyorlardı. Çünkü Bizans dinsel ve yönetim politikasının temeli sorgusuz sualsiz kendine bağlama ve belirlediği kriterler dışına çıkmaları karşılığında ortadan kaldırma eksenliydi.

İşte bu koşulların varlığı Hristiyan halkın Türklerin Anadolu'da görünmesinden sonra kendi rızalarıyla Türk idaresine yakın davranmalarına ve Türk toplumunu da benimsemelerine imkan tanımaktaydı. Esasen Bizans da Türklerle Süryaniler ve Ermenilerin dostluğunun farkında idi. Bu nedenledir ki İstanbul'da yaşayan bu Hristiyan halklara da bundan dolayı rahat verilmiyordu (Cahen, 2000: 168).

Selçuklu hakimiyetinin daha erken devirlerinde Süryaniler Bizans'ın ellerinden aldığı bir çok kiliseye Türklerin geri vermesi ile tekrar kavuşmuşlar ve mutlu olmuşlardı. Bu onların genel olarak Müslüman halkla da iyi ilişkiler kurmasının etkenlerindendi.

Selçuklu ülkesinde bilhassa XII. asırda yaşayan Rumları, Ermenileri gözönünde bulundurduğumuzda sayıca en az olanlarının Süryaniler olduklarını görüyoruz. Onlar Rum olmayan Hristiyanlar olarak akrabalarının çoğu Arabistan ve Suriye'de bulunan ve siyasete uzak durarak Müslüman Türk halkıyla da iyi ilişkiler kuran saygın bir zümreydi. Süryaniler mensubu bulundukları devletin halkı ile kolay uyum sağlayan kesimler olarak tabisi bulunan yönetime de asla zorluk çıkarmazlardı. Onlar Selçuklu öncesinde Müslümanların Bizans'ı dize getirmesine de memnun olmuşlar ve İslami yönetimlerde yine Müslüman halkla büyük uyum içerisinde hayatlarını devam ettirmişlerdi. Süryaniler dindaşları olan Ermeniler gibi asla büyüklemezler ve siyasal hesaplar içinde de olmazlardı. Onlar Selçuklu hakimiyetinde yaşarken de Türk ve Müslüman ahali ile çok iyi anlaşıyorlar ve huzur içinde hayatlarını devam ettiriyorlardı.

(Cahen, 2000: 177). Bundan hareketle Süryanilerin Müslüman Türklerle ne kadar uyum içinde olduklarını anlamak zor olmayacaktır.

Süryanilerin Selçuklu devrindeki Müslüman halkla ilişkisinde dikkat çeken bir diğer yön ise mezkur cemaatin Selçuklu Bizans savaşlarında her bakımdan Müslüman Türkleri desteklemeleriydi. Örneğin daha Malzgirt Savaşı'nda birçok Hristiyan topluluk gibi Bizans devletinde askerlik yapan Ermeniler de Bizans ordusunu savaş meydanında terk etmişlerdi. Bu durumu Süryani Mihail, Bizanslıların sapkın teoloji ve inançlarını zorla kabul ettirmeye çalıştıkları Ermeniler de savaş alanında onlara yüz çevirerek gitmişlerdi biçiminde tespit etmektedir (Ocak, 2002: 294).

Selçuklular Anadolu'ya hakim olduklarına Süryaniler bilhassa Antakya ve civarında yaşıyorlardı. Doğal olarak da onların bu yörede yaşayan Müslüman Türk halkıyla ilişkileri söz konusu idi. Antakya Süryanileri'nin hem Selçuklu yönetimi hem de Müslüman Türklerle iyi ilişki içinde olmalarının tarihsel temelini bu bağlamda ortaya koymaya çalışan Mehmet Çelik (1987: 208), Bizans'ın zayıflamasıyla birlikte Müslüman Türklerin Suriye sahasındaki akınları bölge Süryanileri için bir umut olmuş ve bu durum bilhassa Antakya şehrinin de kalkınmasını ve bayındır hale gelmesini sağlamıştır, biçiminde durumu ifade etmektedir. Ahmet Yaşar Ocak ise mevcut tarihsel durumun temellendirdiği sosyo iktisadi yaşama dair gelişmeleri değerlendirirken, Süryanilerin bu aşamadan sonra zenginleştiğini ve icabında gösterişli hayat sürmeye başladıklarını; Bizans'ın ise onlara gıpta ile baktığını ve devamlı Antakya bölgesini hedeflediğini söylemektedir (Ocak, 2002: 296). zenginleşen ve iyi bir yaşam sürmeye başlayan Süryaniler doğal olarak kendilerine bu imkanı sunan bir yönetimin kandaşları ile de iyi geçinme zeminini devamlı oluşturma çabası içinde olacaklardır ki zaten Müslüman Türkler de onları dışlamayıp yeme içmeden giyime hatta birçok kültürel olgularda ortak hareket etme yönünde onları etkileyecek ve kendileri de onlardan etkilenecektir.

XII. asır Anadolu'da Selçuklu hakimiyeti sürerken Antakya'nın haricinde Malatya ve Kayseri'de de Süryaniler yoğun olarak yaşamakta olup buralarda da kiliseleri bulunmakta idi. Süryani cemaatinin hem Selçuklu yönetimi ile hamde Müslüman Türklerle iyi ilişkiler içinde olduklarının şahitlerinden biri olan Süryani Mihael kendi dindaşlarının Türklerle iyi ilişki içinde olduklarından, ticaret yaptıklarından dolayı mutlu olduğunu anlatmaktadır. Yine Sultan II. Kılıçarslan ile çok yakın dostluk kurduğunu ve hükümdarın ve Müslüman Türklerin hayata bakışlarını çok iyi bildiğini ortaya koymaktadır (Cahen, 2000: 178).

Selçukluların hakimiyeti altındaki mezkur Anadolu şehirlerinde Müslüman Türkler ile gayrimüslim dolayısıyla da Süryaniler arasındaki en sıkı münasebetler kırsal kesimlerden ziyade şehir merkezlerinde yaşanmaktaydı (Çetin, 1981: 149; Kemaloğlu, 2012: 172). Çünkü Müslüman Türklerle ilişki içinde bulunan bu halklar kırsal kesim ve köylerden ziyade şehirlerde oturmakta olup ticaret, madencilik ve şehirlerde yaşam standardı gerektiren faaliyetlerde bulunuyorlardı.

Türkiye Selçukluları devri gayrimüslimlerle Müslüman Türklerin ilişkileri insani ilişkilerin çok yönlülüğü bağlamında düşünüldüğünde zaman zaman zıtlasmalar olsa bile genellikle iyi seyrediyordu. Halk arasında kurulan iyi münasebetler kültürel etkileşimlere yemek alışkanlıklarına, giyim ve kuşam tesirlerine, gündelik söylemlere dahi etki ediyordu. Hatta Müslüman Türklerin gayrimüslim dolayısıyla da Süryanilerle ilişkileri sosyal hayatta öyle gelişmişti ki Müslüman bir erkeğin Hristiyan bir kadınla din değiştirme zorunluluğu aranmadan evliliği bile olağan bir durum olarak görülmeye başlanmıştı. şunu söylemek gereklidir ki toplumsal ilişkilerin rol modeli, yönetim sınıfını oluşturan kesimlerin anlayışları ve yaklaşımları idi. İşte bu yaklaşımlar Türk

İslam yönetimlerindeki toplumsal kesimler arasına asla nifak sokmayacak ve ılımlı ilişkilerin sürüp gitmesine zemin hazırlayacak koşulları daima oluştuyordu.

4.6. Selçuklu Devri Süryani Kültür ve Uygarlığı

Tarihsel ve toplumsal bir bütünlük içerisinde Süryaniler erken tarihlerinden itibaren birbirinden farklı yönetimlerin bünyesinde yer almış ve onlara tabi halklar veya cemaatler olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Mezopotamya yada el-Cezire adı verilen coğrafyanın kadim halklarından olan Süryaniler, önce Roma, Bizans ardından İslami dönem ve bunu takiben de Selçuklu gibi Müslüman Türk hakimiyetlerinde yaşamışlardır. Kavramsal çerçevemize uygun olan XI ve XII. asır Süryanilerinin tarihselliği ve kültürü ekseninde konuya baktığımızda yukarıda da bahs ettiğimiz gibi bu dönem Süryanilerin Türkiye Selçukluları hakimiyetinde oldukları devirlerdir. Şimdi bu konuyla ilgili tespitlerimizi ortaya koymadan önce genel olarak Süryani tarihi ve kültürünün oluşumunda etkisi olan unsurları değerlendirelim.

Mezopotamya'nın kadim halklarından olan Süryaniler Hristiyanlık öncesi puta tapmaya dayalı inançları ekseninde yaşamlarını devam ettirirken, tarihlerinde temel kırılmanın yaşandığı Hristiyanlık dininin kabulü ile kendilerini putlara tapmaya devam eden akrabaları Aramilerden ayırmak için Süryaniler olarak anmaya başlamışlardır. Bu bağlamda Doğu Hristiyanlığı'nın temsilcisi konumuna gelen Süryaniler yerleşerek yaşamaya başladıkları tarihi Antakya şehrinde devrin hakim gücü olan Roma İmparatorluğu'nun dönemselsel olarak tahkir ve zulümlerine maruz kalmışlar ve büyük acılar çekmişlerdir.

Roma'nın ardından tarihsel devamlılığı sürdüren Bizans İmparatorluğu'nun yönetiminde yaşamlarını 4. asırlardan itibaren devam ettirmeye başlayan Süryaniler Batı Hristiyanlığı'nın teolojilerinden farklı olarak benimsedikleri kendi görüşleriyle bu defa da Bizans'ın takibinde yaşamaya başlamışlardır. Bu cümleden olarak daha öncede değindiğimiz gibi patrikleri seviyesinde birçok saygın kişi ve din adamını Bizans'ın kovuşturmasında kaybetmişlerdir. Hatta kutsal kitapları ve Süryanice yazdıkları İncillerin dahi merkezleri Antakya'da Bizans tarafından yakılarak kiliselerinin yerle bir edilmesi onların tarihsel yaşamışlıklarında acıların toplumsal katmanlarında yer alacak örnekler olarak kalmıştır.

Arami kültüründen gelen ve Mezopotamya çok yönlü kültürel kalıplarıyla beslenen Süryaniler Hristiyanlığın kabulü sonrasında kutsal bir kitap ve inandıkları bir peygamberlik gibi rol modellerinin de olmasıyla yeni bir kültür ve yaşam kalıbı içine girmişler bu bağlamda asırlardır içselleştirdikleri yaşam tarzlarını yeniden yorumlamışlardır. Bir kültürün oluşumunda tesirleri olan din, dil, yazı, ve gündelik yaşam gibi insani ve toplumsal gereklerin çok yönlü etkileri Hristiyanlık inancının kabul edilmesinden sonra onunla bütünleşmiş ve zaten var olan yapılar bir üst seviyede manevi derinlik kazanmıştı.

Kültür kalıpları olarak siyasalı toplumsaldan ayıran ve bünyesinde yaşadıkları yönetimlerin anlayışlarına hiç bir zaman ters düşmek istemeyen Süryaniler tarihsel olarak belki ilk kez önce Roma ardından da Bizans'a karşı inandıkları teolojilerini muhafaza etmek uğruna direnmişlerdir. Roman'ın temellerini çizdiği Bizans'ın da Kadıköy Konsül kararlarıyla sistamleştirdiği Batı Hristiyanlık Kilisesi teolojisi onlara uygun olmayan bir sistemi ön görüyordu. Zira Süryaniler Hristiyanlığı bizzat kaynağından öğrenmiş ve Peygamber İsa'nın bilhassa öğretilerinin canlı şahitlerinden mezkur inancı kavramışlardı. Bu bağlamda geliştirdikleri teolojiyi Kadim Antakya

Süryani Kilisesi onların temel inancı olarak esas almış ve kendi aralarında kollara bölünse bile bu teolojiyi sürdüreceği bağlamda kökleştirmişti.

Süryaniler ayrıca Batı Hristiyanlık mezhebine bağlı olmadıkları gibi Rum kökenli de değillerdi. İşte bu iki etmenin de diğer koşullarla birleşmesi üstüne de Roma ve Bizans yönetim anlayışının tutumunun eklenmesi, söz konusu cematın asırlarca sıkıntı çekmesinin tarihsel ve toplumsal temellerini oluşturmuştur. İşte Süryani kültürü bu toplumsal temeller ekseninde oluşmuş ve tarihsel zemine oturmuştur.

Dolayısıyla Süryani kültürünün temellerini aldığı bu tarihsellik onların yaygın kanaatle Kuzey Mezopotamya halklarından olduğu ve Aramice konuşan Hristiyan bir topluluk oldukları yaygın kaanatını ortaya koymaktadır. yine Süryaniliğin dinsel bir kimlik olduğu (Özdemir, 209: 9); ve yaşam biçimlerini bu muvazenede inşa ettikleri de tarihsel bir gerçektir.

Süryanilerin dindaşlarından ayrı olarak asırlarca iç içe yaşadıkları Müslümanlar ve ardından da Türklerle çeşitli düzeylerde iletişim kurmaları ortak etkilenmeyi sağlamış ve bu durum kültürlerinde Türklere ait tesirlerin oluşmasına vesile olmuştur ki onların Türklere mahsus toplumsal yapı özelliklerinin dile getirilmesi bu yönüyle ifade edilir olmuştur (Taşkın, 2002: 210)

Kültürün oluşumunda tesirleri olan tarihsellik ve inanç bu bağlamda gelişme göstermiş ve Süryani kimliğinin oluşumuna katkı sağlamıştır. Süryani kültürü'nün temel yapıtaşlarından biri din olgusu diğeri de Mutay Öztemiz (2012: 21)'e göre dil faktörüdür. Bu bağlamda Süryanice bu topluluğun tüm unsurları arasında birleşmeyi sağlan önemli bir etkidir. Süryaniler toplumunun bir bölümü kalsik Süryaniceyi veya Aramice'yi layıkı ile konuşup yazamasa da Süryani elifbasını bilmektedirler.

Bu yönüyle düşünüldüğünde tarihte Süryani kültürünün devamı ve bağlantılarının sağlanmasında alfabenin dinamik bir rolünün olduğunu söyleyebiliriz. Dil hususunda yapılan incelemeler kadim Ortadoğu'da kültürel mirasın aktarımı ve tesirinde Aramice, Arapça ve İbranice dillerinin etkinliğini ortaya koymaktadır. 7.asırdan itibaren İslami yönetimlerin bölgede tesirinin artması Arapçanın Aramiceye nazaran daha baskın hale gelmesine yol açmıştır. Yine bu asır Süryanice ile Arapçanın birbirine koşut olarak etki gösterdiği dönem olup diller arasında kaynaşmalar yaşanmıştır. Hristiyan inancının bir parçaları olmaları muvazenesinden Batı dünyası ile irtibatları mümkün olan Süryaniler bilhassa Yunan kültürüne ait eserlerin Arapçaya aktarılmasında köprü vazifesi görmüşlerdir. Buna karşın 8.asırdan itibaren Arapçanın Süryaniceye mukabil etkinliğinin artması Süryanicenin yayın kullanım alanını daraltmıştır. Süryanice Süryanilerin milatın başlarında yerleşmeye başladıkları Urfa ve civarında kullanılan bir dil idi. Hristiyanlığın 2.asırdan itibaren buradaki Süryaniler arasında da yayılması Süryaniceyi daha tanınır bir dil yapmış ve bir süreliğine de olsa Süryanice bu devirlerde Yunancadan sonra bölgede önemli kültür dillerinden biri olmuştur (Ayağ, 2014: 14-15; Bilge, 2011: 61). Süryanicenin bu ekseninde gelişmesi dolayısıyla Süryani kültürünün de bölge açısından Doğu ve Batı arasında bir köprü vazifesi görmesi demektir. Ama bu etki onların Roma ve Bizans dönemlerinde çok rahat ortamlarda sürmemiştir.

Süryanilerin tarihsel olarak ekonomik kimlikleri de önemlidir. Ticarate, el sanatlarına, görsel sanatlara, nakış işlemeciliğine, yün ipek dokumacılığı, bakıcılık ve taş ustalığına dair şehirselle faaliyetler onlarda genel olarak varlığını muhafaza etmiş ve uygun ortam bulunca kültürel olarak gelişmişliğin ve yaşadıkları yörelerin bayındır hale gelmesine bu bağlamda vesile olmuştur.

İşte bu muvazeneden düşündüğümüzde Türkiye Selçukluları devrinde Süryani kültür ve uygarlığı devamlı gelişme göstermiştir. Roma ve Bizans devirlerinde sıkıntılı

bir yaşam süren Süryaniler erken İslami yönetimlerden itibaren kimlikleri ve kültürel gelişmelerine dair varlıklarını ortaya koymuşlardır. Abbasiler dönemi onların kültürel birikimlerinin çok yüksek seviyeye eriştiği önemli bir devredir. yaşadıkları sahalarda XI ve XII.asırlardan itibaren Türklerin hakimiyet kurmaları ve İslami geleneklerle Türk imgesini birleştirmeleri Süryaniler açısından ikinci önemli rahatlama devresini beraberinde getirmiş ve onların kültürel yükselmelerine de ayrıca imkan tanımıştır.

İlk Selçuklu yönetiminin İran'da kurulup Batı'ya yönelik ilk yerleşme çabaları XI.asra gelindiğinde Anadolu'da yurt tutmaya değin sürmüştür ve bu asırdan itibaren Türkler tedricen Anadolu'da kalıcı hale gelmişlerdir.Türkler Anadolu'da hakimiyetlerini tesis edince buranın sakinlerinden olan Süryanilere tıpkı İslami yönetimlerde olduğu gibi toleransla yaklaşmışlar ve ödeyecekleri vergi haricinde huzur ve güven vad etmişlerdir.Bu huzur ve güvenin tesisi Süryanilerin bilhassa kültür ve uygarlık bakımından gelişmelerine büyük bir ortam sağlamıştır.

Süryanilerin kültürel kimliklerinin inşasında taşıdıkları donanımlar Selçuklu yöneticilerinin de dikkatini çekmiş ve bilhassa daha öncede bahs ettiğimiz gibi Sultan I.Kılıçarslan döneminden itibaren beyler, Süryani patrikleri ve ileri gelenleriyle yakın ilişkiler kurmuşlardır.

Türkiye Selçukluları devrinde Süryani tarihselliğiyle ilgili kıymetli bilgiler içeren Michel Vakayinamesi, Süryanilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerden olan Antakya'ya Doğu'nun incisi adını vermekte ve bu dönemlerde başlayan Haçlı seferlerinin bölgedeki yaptığı tahribatı anlatmaktadır.Haçlıların Sultan I.Kılıçarslan devrinden itibaren Selçuklu ülkesindeki gerçekleştirdiği yıkımlar bilhassa Urfa'dan Antakya'ya kadar sürmüş ve bu olumsuzluklardan Süryaniler de etkilenmişlerdir (Yousif, 2009: 160-175).Süryanilerin toplumsal olarak olumlu yaşamının Haçlı seferleriyle bozulması onların Selçuklu yönetimine olan bağlılıklarını arttırmıştır.

Süryaniler Selçukluklar devrinde dillerini, inançlarını, yemek alışkanlıklarını, müziklerini ve giyimlerini muhafaza etmişlerdir. İslami yönetimlerden olan Abbasiler devrinde felsefe, mantık, astronomi, hekimlik gibi sahalarda uğraşan ve yüksek bir kültür seviyesi örneği gösteren Süryaniler, Türkiye Selçukluları devrinde de bu durumlarını muhafaza ettirmişlerdir.

Selçuklu Türkiye'sinde sayıları Ermeni ve Rumlardan daha az olan Süryaniler (Cahen, 2000: 177). kültürel olarak daha sade bir yaşam sürmekte idiler. Siyasi hırslarının olmaması ve bağlı bulundukları yönetime bağlı olmaları da onları Selçuklu yönetimi nezdinde diğer Hristiyanlardan daha özel bir konuma taşımaktaydı.

Türkiye Selçukluları devrine gelindiğinde Süryanilerin esasen İslam kültürü ile kaynaşmış halde hayatlarını devam ettirdikleri görülür.Bir cemaat olarak hiç bir zaman devlet kurma amacı gütmeyen Süryanilere dinsel özgürlük tanıyan Selçuklular, baskıcı Bizans'a nisbetle tercih edilen olmuştur.Yönetimde Malatya gibi etkili oldukları kentleri Selçuklulara vermek isteyen Süryaniler makbul teba olmuşlardır.Hatta II.Kılıçarslan Bersoma Manastırı'nda oturan Süryani Patriği ünlü tarihçi Mihail ile yakın bir dostluk kurmuş ve sohbetlerinde onu da bulundurmuştur.Süryani kültürü'nün etkili olduğu yerlerden olan Malta'da Süryanilerle Müslümanlar arasında ki uyum da dikkate değerdir.Bilhassa 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğollara yenilen Selçuklulardan ötürü başsız kalan Malatya şehrinin Hristiyan ve Müslüman halkının bir araya gelerek şehirde ortak yönetim kurmaları ve sadakat yenimini etmeleri (Avcioğlu, 1898: 2006-2007). İki toplum arasındaki anlayış ve hoşgörü kültürünü gösteren çok önemli bir örnektir. Kültür ve uygarlıklarının onlar hakkında tarihsel çıkarımlara varmamızı sağladığı Süryaniler bilhassa paganlığı bırakıp Hristiyanlığı benimsemelerinin ardından şehirli bir toplum olma vasfı kazanmışlar; dolayısıyla okul ve manastır gibi mimari

eserleri yaşadıkları yerlerde inşa ederek kadim tarihleriyle her fırsatta irtibatlarını muhafaza etmişlerdir.

Süryaniler yaşadıkları devirlerde şehirlik ve şehir kültürü oluşturma ve yaşama temel unsurlarından biri olmuşlardır. Buna karşın Selçuklu devrinde şehirlerden kırsala doğru gidildikçe Süryani yerleşimlerinin daha az olduğu görülmektedir. Bu durumun temel nedeni yaşam biçimi olarak Süryanilerin tarım ve hayvancılıktan ziyade sanayi, madencilik, el sanatları gibi şehirlerde yaygın olan ekonomik ve içtimai yaşantılarından kaynaklıydı.

Bu bağlamda Süryaniler bilhassa tasarım ve el işi faaliyet ve sanatlarında kayda değer işlerle uğraşan bir halk topluluğuydu. Nitekim tarihsel olarak Antakya, Mardin, Urfa ve Baâlbek gibi şehirlerin tarihsel dokusunda ve şehir kültürünün buralara yerleştirilmesinde Süryani kültürü'nün büyük tesirleri vardır (Ürek, 2013: 106).

Selçuklular devrinde Süryani kültürü ve medeniyeti yerleşik, ortak yaşama eksenli, başta Urfa olmak üzere yerleştikleri yerlerde okul gibi mimari yapılara ağırlık veren bir sistemi ön görmüştür. Birçok yabancı dil bilmeleri ve bilhassa tercüme gibi sahalarda İslam halifeleri tarafından tecrübe edilmiş olmaları onlara Selçukluların da ılımlı yaklaşımlarına yol açmış ve yetenekli oldukları ilmi ve kültürel sahalarda devlet hizmetinde yer almışlardır.

Bu bağlamda konuya bir örnek teşkil etmesi açısından Sultan Alaeddin Keykubad devrinde yaşanan bir hadise önem arz etmektedir. Süryanilerin devlet hizmetinde bulunma kültürlerinin delili sayılabilecek olan bu gelişme Selçuklu saray hekimlerinden olan Cerrah Fasil Süryani'nin Alaeddin Keykubad'ı ameliyatla tedavi etmesi olayının kaynaklarda yer almasıdır (Köker, 1992: 13).

Hıristiyanlığı kabul etmeleriyle eksenleri belirlenen Süryani Kültür ve Uygarlığı Selçuklu devrinde özgün unsurlarından birini yaşamıştır. Temel unsur olarak siyaset eksenli olmayan ve bu yüzden de uluslaşma süreçleri ereği içine girmeyen Süryaniler daha çok huzurlu bir yaşam ve insanlık ortak mirası olan medeniyete katkıları ile tarihte yer almışlar ve esasen cemaat yapılarını da bundan dolayı daima muhafaza etmişlerdir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Köklü bir geçmişe sahip olan ve Mezopotamya'nın en eski halkları arasında yer alan Süryaniler yaygın kanaatle Aramilerle ilişkilendirilmektedirler. Süryanilerin kökeniyle ilgili Asuri ve Çoğulcu/Sentezci görüşü savunanlarda olmakla birlikte; Arami kökenli oluşları savı daha baskın bir nitelik kazanmıştır. Süryanilerin kökenleri gibi "Süryani" adının kaynağı konusunda da yine farklı görüşler ileri sürülmüştür. Esasen Süryani adının menşei ile ilgili tartışmalar bir noktada onların kökenleri ile ilgili tartışmalara da dönüşmekte ve zaman zaman Süryani adı ile kökeni bir birine koşturularak ifade edilmektedir. Onların Süryani adı ve kökenlerinin Asurlara dayandığı fikri onlarla ilgili bir Siyasal yaklaşım tarzı olurken, Aramilerden geldiği yaklaşımı ise bilhassa inanca dayalı toplumsal yapıyı ifade etme tarzı olarak öne çıkmıştır. Bu araştırmamızda biz de Süryanilerin Arami kökenli olduklarına kanaat getirip bu bağlamda çalışmamızı yürüttük. Araştırmalara baktığımızda Süryanilerle ilgili tartışmaların devam edeceğini anlamak zor değildir. Yine Asur veyahut Arami kavramlarıyla ifade edilen kesimin ise aynı topluluktan başkası olmadığı da bir gerçektir.

Etnik köken olarak Mezopotamya'nın kadim halkları arasında yer alan Süryaniler, Hristiyanlığı kabul etmeden önce paganist bir toplum idi. Topluluk Hristiyanlığı kabul edince ikiye bölünmüş ve bir bölümü Kudüs'teki soydaşlarından ayrılarak Antakya'ya gelmişlerdir. Putperest akrabalarından ayrılan ve Antakya'ya yerleşen Süryaniler burada inançlarını yaşamaya ve inançlarının gereği ile iman etmeye başlamışlardır. Onların bu yaşantısı Hristiyanlığın Kuzey Mezopotamya'ya ve eski adıyla Edesa denilen Urfa'ya kadar yayılmasına da zemin hazırlamıştır. Süryanilerin yaşadıkları bölgedeki mevcut etkinlikleri Hristiyanlığın yayılmasına ivme kazandırmıştır. Onların bu teolojik faaliyetleri doğrultusunda Antakya bir inanç merkezi olmuş ve M.S.37 yılından itibaren Süryaniler mensubu bulundukları Hristiyanlık inancıyla birlikte ve kurdukları kiliseleri bağlamında kültürel ve kurumsal bir kimlik kazanmışlardır.

Süryaniler ilk kiliselerini Antakya'da ardından da Urfa'da kurarak ibadethanelerini geliştirmiş ve iman esaslarını daha geniş bir çevrede yaşamaya başlamışlardır. Onların yaşadığı sahaların hakimi Roma İmparatorluğu idi. Pagan Roma, Süryanileri önceleri bilmekle birlikte onları Yahudiliğin bir mezhebine inan topluluk olarak algıladığı için üzerlerine varmıyordu. Ama bir süre sonra Hristiyanlığın Yahudiliğin bir kolu değil de yeni bir inanç olduğunu ve tanrı kavramı taşıyarak kendi etki sahalarını daraltacağını anlayan Roma yönetimi mezkur inanca dair baskı ve zulüm politikasını başlattı.

Roma'nın bilhassa Antakya ve civarına baskı uygulaması Süryanilerin Urfa'daki etkinliğini arttırmıştır. Romalıların bu tutumu ve baskıları Hristiyanlığın daha hızlı yayılmasına yol açmıştır.

İmparator Konstantinos'un 325 yılında tertip ettiği İznik Konsili sayesinde Hristiyanlığın Roma'nın devlet sistemiyle uyumu sağlanmış ve Roma, Mezopotamya kaynaklı bu inancın ağırlık merkezlerinin Süryanilerin yaşadığı bölge olduğuna kanaat getirmiştir. Bu bağlamda Süryani Antakya patrikliği ekümenik patriklik vasfı kazandığı gibi Mezopotamya'da bulunan ve farklı yerlerde örgütlenen Süryanilerin de buraya bağlanmaları söz konusu olmuştur.

Bu gelişmelerin ardından bir süre sonra Roma yerine Bizans yönetimi devr almış ve dolayısıyla Süryanilerin yaşadığı alanlar da Bizans'ın hakimiyet sahasına

geçmiştir. Roma'nın temel felsefesi ve yaklaşımını imge olarak bünyesinde taşıyan Bizans, Rumluğu ön plana çıkaran ve Hristiyanlığı bu bağlamda sistemleştiren teoloji ile kendine dinsel bir olgu geliştirmiş oldu. Bu olgu ekseninde adeta dinsel bir ulusçuluk ve rumluk eğilimi gösteren Bizans sistemi inanç olarak Hristiyan olsalar dahi Süryaniler gibi Ermenilere'de mesafeli bir yaklaşım geliştirdi. Bizans'ın Süryanilere karşı bu yaklaşımı esasen Roma'nın onlara bir mirası olup bu durum isteklerinin benimsenmemesi karşılığında baskı ve zulümün devam edeceği anlamına geliyordu.

451 senesinde toplanan Kadıköy Konsili ile Süryanileri denetime alma gayesi taşıyan Bizans yönetimi bundan sonra baskın bir dinsel politika izlemiş ve Doğu Hristiyanlığı mezkur konsil kararlarına uymayacağını ortaya koyunca Bizans'ın baskı ve katliamlarının odağına oturmuştur. Antakya, Urfa ve Suriye bölgelerinde yaşayan ve Doğu Hristiyanlığı denilince akla gelen Süryaniler Bizans'ın mevcut zulüm politikaları bağlamında büyük acılar çekmiş ve bu durum onların bilinç temellerinde birer acı hatıra olarak yer edinmiştir.

Roma ve ardılı Bizans'ın Hristiyanlık inancı üzerindeki hakim politikası ve etkisi bilhassa 4. asırdan itibaren çok yoğun olarak farkedilir olmuştur. Bu devirlerde yaşanan temel çekişmelerin kökenini oluşturan Hristiyanlık teolojisindeki farklı yaklaşımlar esasen Hz. İsa ve Tanrı ilişkisinden kaynaklanan fikir ayrılıkları bağlamında yaşanıyordu. Bu gelişmeler bir süre sonra Doğu ve Batı Hristiyanlığını birbirinden tamamen kopardığı gibi İstanbul Hristiyan Kilisesi ile Antakya Süryani Kiliseleri ekseninde birçok diğer Hristiyanlık kiliselerini de birbirinden ayırmıştır.

Süryaniler esasen kültürel yapı olarak tabisi oldukları devletin siyasal hayatına karışmayan kendi dünyalarında yaşayan ve tek isteklerinin dinsel ve toplumsal hoşgörü sistemine dayanan bir yapı gösteriyorlardı. Bu durum esasen onların uluslaşma süreçlerini de olumsuz etkileyen bir yaklaşımdı.

Bizans onların bu yapılarını bildiği ve kendisine asla zararlarının dokunmayacağına kanaat getirdiği halde onları devamlı sindirecek bir tarihsel, toplumsal ve dinsel politikayı işletmeyi onlara yönelik bir yaklaşım olarak belirlemişti. Bizans karşısında ezilen ve yer yer yıpranan Süryaniler bazen çıkış noktasını Bizans ve Sasaniler arasındaki savaşımlardan doğacak kanlı ortamlarda buluyorlardı. Sasanilerin Bizans'a yönelik baskıları Süryaniler üzerindeki Bizans zulmünü azaltıyor ve ilginç bir biçimde Süryanilere rahat nefes aldırıyordu.

Bizans'ın 7. asra kadar Doğu Hristiyanlarına yani Süryanilere yönelik mezhep zulümleri bu dönemin ortalarına doğru İslam'ın bölgeye girmesi ile farklı bir yaklaşıma bürünmüş ve Süryaniler için İslamiyet'in Bizans sınırlarına sokulması bir dönüm noktası olmuştur.

İslam tarihinde ilk kez Hz. Muhammed devrinde Müslümanlar ile karşılaşan Süryanilere İslam peygamberi'nin verdiği amanname daha sonraki dönemler içinde bir örnek teşkil etmiş ve Süryaniler İslam kültür ve uygarlığı'nın kendilerine karşı ön gördüğü huzur ve güven ortamına tedricen kavuşmuşlardır. İslam tarihinde Hz. Muhammed'den sonra Hz. Ömer'in Süryanilere verdiği amanname mektubu onlar için adeta bir dokunulmazlık zırhı bağlamında değer görmüş ve İslam hakimiyeti altına girdikten sonra devlete ödeyecekleri vergi ve ona karşı sadık teba olmaları haricinde hiç bir yükümlülükleri olmayacağı sabitlenmiştir.

En eski devirlerden beri Katolik Roma Hristiyanlığı ile Bizans Ortodoks Rum Kiliseleri'nden ayrı ve Hz. İsa'yı hem peygamber hem Tanrı gibi düşünen dolayısıyla farklı bir anlayış geliştiren Süryaniler asırlarca bu güçlerin zulmüne maruz kalmışlardır. Doğu Hristiyanları İslam orduları'nın Bizans sınırlarını aşmasını büyük sevinçle karşılamışlar ve onları birer kurtarıcı nidasıyla karşılamışlardır. Süryanilerin 7. ve

8.asırlarda İslam orduları'nı sevinçle karşılamaları esasen onların mazilerinde yaşadıkları acı hatıraların izlerinden kaynaklanan izdüşümlerin etkisiyleydi.Dört Halife devrinde Bizans sınırlarını geçen Halid bin Velid komutasındaki İslam orduları'nın Rumları Yermük'te hezimete uğratması bu çevrede yaşayan Hristiyanlara dolayısıyla da Süryanilere adeta bir özgürlük ortamı doğurmuş ve ezilen bu halkları beklentilerinde haklı çıkarmıştır.Bu bağlamda İslam Halifesi Hz.Ömer'in Kudüs'teki Süryani Patriği tarafından şehrin teslim edilmesi için davet edilmesi ve şehrin anahtarının ona verilmesi meselenin tarihsel gerçekliğini ortaya koyması bakımından kayda değer bir durumdur.Hz.Ömer'i Kudüs'de kurtarıcı olarak gören ve kendilerine verilen amanname ile uzun yıllar maruz kaldıkları zulüme son verilen Süryaniler, maruz kaldıkları sıkıntılı zamanlarda tahrip olan kiliseleri ve manastırlarını tamir etmeye başlamışlardır.

İslam hukuku ve yönetim anlayışının kendilerine yönelik sistemleştirdiği gayrimüslim anlayışı doğrultusunda zımmi hukukundan faydalanan Süryaniler, devlete bağlı olup vergilerini, verme karşılığında can, mal ve namus güvenliğine kavuşmuşlar ve bu bağlamda Hristiyanlığı kabul ettiklerinde yaşadıkları tarihsel kırılmaya koşut olarak bu kez de kültürel ve inanç serbestisi sayesinde uygarlıklarını geliştirecek bir kırılmaya uğradılar.Bu kırılma İslami yönetim altında inaçlarını özgürce yaşayıp kültürlerini geliştirme ve icabında devlet hizmetinde görev alma biçiminde kendini kısa sürede göstermeye başladı.

Bu hususta Süryanilerle ilgili yapılan birçok araştırmada Ernevi, Abbasi, Selçuklu dönemlerindeki zımmi hukukuna dair gerçekleştirilen politikaları, yazarlar genellikle Hz.Ömer'e dayandırırken biz tezimizde vardığımız çıkarımlar neticesinde bu tarihsel gerçekliği zaten Hz.Ömer'in de kendisine rol model olarak aldığı İslam Peygamberi Hz.Muhammed'e bağlamaktayız.Bu durum esasen tüm İslami yönetimlerin Süryanilere mubakil yaklaşımlarını sistematize eden tarihsel bir gerçeklik olup yine Süryani Patrikliği'nin Osmanlı Hanedanlığı devrinde bile Hz.Muhammed'in kendilerine verdiği dokunulmazlık beratını Osmanlı Sultanları'na göstererek aman dilemeleri ve hatırı sayılır teba olarak yaşamlarına devam etmeleri de bu bağlamda önemli bir misaldir. ellerinde İslam Peygamberi'ne ait dokunulmazlık beratları bulunan bu kadim topluluğa gerçekten her devirde gerek İslam gerekse de Türk İslam yönetimleri sahip çıkıp onları kucaklamışlardır.

Süryaniler Dört Halife Devri'nden sonra Emevi ve Abbasi dönemlerinde yine aynı ılımlı politikanın kendilerine sunduğu hoşgörü ortamında yaşamışlardır; fakat 10.asırdan itibaren Abbasi yönetimi'nin gittikçe zayıflaması ve Bizans'ın da bu durumu fırsat bilerek Antakya ve Suriye'ye girmesi üzerine büyük bir yıkım yaşamışlar ve tekrar zora düşmüşlerdir.Acı hatıralarında Bizans'ın kendilerini ezmesinin izlerini taşıyan Süryaniler 975 senesinde Bizans'ın işgal ettiği patriklik merkezlerini Müslüman yönetimindeki Malatya'ya taşıyarak İslami yönetimlere dair duydukları güveni bir kez daha ortaya koymuşlardır.

Süryani tarihinin dönüm noktalarından birini de Bizans'ın Abbasi yönetimi'nin zayıflaması üzerine bölgede yürüttüğü işgallere koşut olarak 11. asrın başlarında İran'da tarih sahnesine çıkan Selçuklu Türkleri'nin Abbasi halifelerini korumaları ve bölgeye dair akınlara başlamaları oluşturmuştur. Selçuklu Türkleri'nin 1040 yılında Gaznelileri yenerek devletlerini kurmaları ve İran'dan itibaren Önasya'ya doğru yayılmaları Bizans'a karşı yeni bir bölgesel gücün zuhuruна işaret ediyordu.

Bu bölgesel güç, Tuğrul Bey Devri'ne kadar Anadolu'da keşif akınları yapmış Sultan Alparslan Devri'nde ise Yakındoğu faaliyetlerini bilhassa Mısır ve Suriye'yi de topraklarına katma politikası bağlamında evrensel bir güce dönüşmüştü.İran merkezli Selçuklular esasen Anadolu hakimi Bizans'ı ortadan kaldırma girişimlerinden ziyade

Doğu'dan kitleler halinde ülkelerine akan Oğuz Türkleri'ne Batı'da yurt bulma gayeleri taşıyorlardı. İşte bu gayelerin bayraktarlığını yapan Selçuklu Türkmen beyleri keşif akınlarıyla yokladıkları Anadolu topraklarını Sultan Alparslan önderliğinde 1071 Malazgirt Zaferi'yle Oğuz Türklerine yurt yapacak topraklar haline getirmişlerdir. Coğrafyanın vatanlaşmasına koşut olarak bölgede yaşayan Hristiyan unsurlar dolayısıyla da Süryanilerle yüz yüze gelen Selçuklular yerli ahali ile uğraşmamış doğrudan Bizans ile sınır savaşlarına girilerek ebedi varlıklarını muhafaza edecek olgular ortaya koymuşlardır. Selçukluların denetimindeki Anadolu toprakları üzerinde Süleyman Şah ile yeni bir Türk hanedanlığına dönüşme imgelemi yaşayan Anadolu bölgesi 11. asrın sonlarında bu durumu yaşamış ve temelerini Süleyman Şah'ın attığı Türkiye Selçuklu devleti tarih sahnesindeki yerini almıştır.

Türkiye Selçukluları'nın Anadolu faaliyetleri Bizans'ın Roma'daki Papa ile diyaloga geçerek Doğu'ya Haçlı seferleri denilen akınların vücuda gelmesine yol açmıştır. Haçlı seferleri Anadolu'da Selçuklu hakimiyetini tanıyarak bu hakimiyeti İslami yönetimlerle bağdaştıran Süryanilere Türklere daha sıkı sarılma zemini hazırlamıştır.

Bu bağlamda I. Kılıçarslan Devri'nde Anadolu'ya giren Haçlıların bir çok yeri tahrip etmeleriyle birlikte Süryanilere ait Malatya'daki Bar Savmo Manastırı'nı da yağmalamaları onları çok üzmüştür. Süryaniler bu gelişme üzerine Müslüman Türklere sadık bir teba olmalarının kendilerine ne denli kazanım ve huzur verdiğini bir kez daha anlamışlardır. Anadolu'ya Selçukluların gelmesi Süryaniler için huzurlu ortamın tekrar sağlanması anlamına gelmiş ve onlar yeniden güvenli bir ortama kavuşmuşlardır.

XI ve XII. asırlarda Türkiye Selçukluları'nın hakimiyetinde yaşamlarını sürdüren Süryanilerin özellikle şehirlerde yaşadıkları, ticaret, el sanatları ve bunun gibi zanaatlarla uğraştıkları bir gerçektir. İslami yönetimlerde en parlak devirlerini yaşadıkları dönem olan Abbasi devirleri adeta Selçuklu döneminin prototipi gibi olmuş ve Selçukluların onlara sağladığı güvenli ordamda Süryaniler daha çok kültürel faaliyetlere kendilerini vermişlerdir.

Türkiye Selçuklu hükümdarlarının XII. asırlarda Süryani Patrikleriyle kurdukları yakın dostluklar cemaatin Selçuklu yönetimi nezdindeki değerini ortaya koymaktadır. Süryani halkı dab u durumun yansıması olarak şehirlerde din ve vicdan hürriyetlerine kavuşmuş bir halde yaşamlarını devam ettirmişlerdir.

XI ve XII. asırlarda itibaren Türkiye Selçuklu yönetiminde Antakya'dan Malatya'ya kadar yoğun olarak yaşadıkları yerlerde Süryaniler kültürel faaliyetlere girişmiş olup mimariden musikiye, el sanatlarından tercüme faaliyetlerini de yürütmüşlerdir.

Selçuklu hükümdarları, Abbasi halifeleri'nin çok dil bilmeleri ve Bizans kültürünü yakından tanımaları bağlamında Süryanilerden devlet hizmetinde yararlanmalarından esinlenerek onlardan kendileri de faydalanma yoluna gitmişlerdir. Grek ve Roma eserlerinin Doğu dünyasına tercüme edilerek Doğu ve Batı arasında kültürel bir köprü kurulmasının aktörleri olan Süryaniler ilmi sahalarda da uğraşmışlardır.

Saltanat sarayında hekimlikten tercümanlığa kadar görev yapan Süryaniler bu asırlarda Müslüman Türk halkıyla da birkaç münferit olay dışında iyi geçinmiş ve birbirlerini etkilemişlerdir. Türk kültürü ile Süryani kültürü'nün bu asırlarda bilhassa etkileşim süreci içinde olması yemek, giyim, musiki gibi sahalarda da kenedini göstermiştir.

Türkiye Selçukluları devrinde Süryanilerin patriklikte yapan Mor Mihayel Rabo gibi yazarlarının eserlerinde Selçuklu hükümdarlarından övgüyle bahs etmeleri onların Türk yönetiminde rahat bir yaşam sürmelerine kanıt olarak gösterilebilir. Esasen bu

dönemde Süryani kültür ve uygarlığının gelişme göstermesi ve kaynaklarda bu durumun sabit olması da onların mutlu bir devir geçirmelerinin argümanlarını oluşturmaktadır. Zira Roma ve Bizans devirleriyle karşılaştırıldığında o zamanlar bırakalım kültürel faaliyetler içinde olmayı can güvenliklerinin dahi olmadığını görmekteyiz.

Bu bağlamda Süryanilerin XI ve XII. asırlar Selçuklu Türkleri ile ilişkileri adeta bu devirden sonra kurulacak olan Osmanlı Hanedanı Devri Süryani Türk ilişkilerinin de çerçevesini oluşturacak ve bu durum asırlara yayılarak bir Türk Süryani kaynaşmasının bağlamını da oluşturacaktır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- ABU'L-FARAC, 1950. Abu'l-Farac Tarihi, II.Seri, No: 11, Türkçeye çeviren Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 390s.
- ADDAY ŞER, 2002. Siirt Vakayinamesi, Çev: Celal Kabadayı, Yaba Yayınları, İstanbul, 528s.
- ALEKSİAS, A. K., 1969. İngilizce terc. E.R.A. Sewter, The Alexiad of Anna Comnea, London, 560s.
- ALTAN, E., 2003. II.Haçlı Seferi (1147-1148), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 148s.
- ARNOLD, T. W., 1971. İntişâr-ı İslâm Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara, 597s.
- ATİYA, A. S., 2005. Doğu Hristiyanlığı Tarihi, Çev. Nurettin Hiçyılmaz, Doz Yayınları, İstanbul, 492s.
- ALTINIŞIK, K., 2004. 5500 Yılın Tanıkları Süryaniler, Altan Matbaacılık, İstanbul, 50s.
- AVCIOĞLU, D., 1989. Türklerin Tarihi, Beşinci Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2282s.
- AYAĞ, O., 2014. Süryaniler ve Din, Karma Kitaplar Yayınları, İstanbul, 128s.
- ABU'L-FARAC, G., 1987. (Bar Hebraeus) Abû'l-Farac Tarihi, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 350s.
- BAMMAT, H., 1975. İslam'ın Çehresi, Çev. Fehmi Giritli, Sancak Yayınları, İstanbul, 571s.
- BİLGE, Y., 1996. Süryaniler Anadolu'nun Solan Rengi, Yeryüzü Yayınları, İstanbul, 127s.
-, 2011. Geçmişten Günümüze Süryaniler, Zvi-Geyik Yayınları, İstanbul, 152s.
- BOSWORTH, C. E., 1991. Bilad al-Sham During the Abbasid Period, History of Bilad al-Sham Committee, Amman, 200s.
- CAHEN, C. 2000. Osmanlılardan Önce Anadolu, Çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 385s.
- ÇETİN, O., 1981. Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslâmîyet'in Yayılışı, Marifet Yayınları, İstanbul, 208s.
- DEMİRKENT, I., 1997. Haçlı Seferleri, Dünya Kitapları Yayınları, İstanbul, 291s.
- 1990-1994. Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1146), 2.cilt, Ankara, 176s.
- DOLABANİ, H., 2006. Antakya Süryani Kadim (Ortodoks) Kilisesi Patriklerinin Özgeçmişi, Çev. Gabriel Akyüz, İstanbul, 204s.
- DORU, N., 2007. Doğu'dan Batı'ya Köprü Süryaniler: Felsefe ve Çeviri Geleneği, Dipnot Yayınları, Ankara, 170s.
- DUYGU, Z., 2010. İslam Yönetimlerinde Süryaniler (7 -12. yüzyıllar), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 294s.
- ERGİNER G., 2007. Etno-Kültürel Sınırlar Turabdin Süryanileri Örneğinde, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Kesin Raporu, Ankara, 70s.
- ÇELİK, M., 1996. Süryani Tarihi, C-1, Ayraç Yayınevi, Ankara, 350s.

-, 1994. Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğu'nda Din-Devlet ilişkileri (Kuruluşundan X. Yüzyıla kadar), C. 1, Elazığ, 168s.
-, 1987. Süryani Kilisesi Tarihi I, İstanbul, 295s.
- İŞİK, İ., 2000. Birlikte Olduğumuz Halklar, Keldani, Asuri, Süryani, Ermeni, Sorun Yayınları, İstanbul, 116s.
- GOLDEN, P., 2002. Türk Halkları Tarihine Giriş, Çev. Osman Kartay, Karam Yayınları, İstanbul, 388s.
- GORDLEVSKI, V., 1988. Anadolu Selçuklu Devleti, çev. Azer Yaran, Onur Yayınları, İstanbul, 346s.
- GÜNALTAŞ, Ş. 2000. Yakın Şark III, Suriye ve Filistin, Ankara, 468s.
- HAMİDULLAH, M., 2016. İslam'a Giriş, Çev. İbrahim Arif Koytak-Veyssel Uysal, Beyan Yayınları, İstanbul, 408s.
- HONIGMANN, E., 1970. Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı, Çev. Fikret Işıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 282s.
- İBNÜ'L-EZRÂK, 1975. Tarihü'l Meyyafarikin ve Amed, Mervani Kürtleri Tarihi, Çev., Mehmet Emin Bozarslan, İstanbul, 249s.
- İBNÜ'L-ESİR, 1987. el-Kâmil fi't-Tarih, C.VII, VIII, IX, Çev. Abdülkerim Özaydın, Bahar Yay., İstanbul.
- KAFESOĞLU, İ., 1992. Selçuklu Tarihi, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 190s.
- KAYA, Ö., 2005. Tanzimat'tan Lozan'a Azınlıklar, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 197s.
- KESKE, M., 2010. Mardin'de Süryaniler: Nüfus Hareketleri ve Nedenleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 197s.
- KHONİATES, N., 1995. Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri), Çev. F. Işıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara,
- KÖPRÜLÜ, M.F., 1984. İslam Medeniyeti Tarihi, Arısan Matbacılık, Ankara, 359s.
- KÖROĞLU, K., 2013. Eski Mezopotamya Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 229.
- KÖYMEN, M. A., 1963. Selçuklu Devri Türk Tarihi, Ayyıldız Matbası, Ankara, 310s.
- KÜÇÜK, GÜL, Z., 2013. Mardin Çevresinde Süryaniler, Sarkaç Yayınları, Ankara, 190s.
- LEWİS, B., 2009. Tarihte Araplar, Çev. Hakkı Dursun Yıldız, Ağaç Yayınları, İstanbul, 272s.
- MARKİZÎ, T. A., 1936. es-Sülûl li-Ma'rifeti düveli'l-Mülûk, Yay.M.Mustafa Ziyade, Kahire.
- MALİK, D.G., 2012. Süryanilerin Tarihi, Çev: Vedii İlmen, Yaba Yayınları, İstanbul, 472s.
- NOMIKU, H.A., 1997. Haçlı Seferleri, çev. Krinton Dinçmen, İletişim yay. İstanbul, 112s.
- OCAK, A., 2002. Selçukluların Dinî Siyaseti (1040-1092), İstanbul, 445s.
- OSTROGORSKY, G., 2011. Bizans Devleti Tarihi, Çev: Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 541s.
- ÖZDEMİR, B., 2009. Süryanilerin Dünyası Bugünü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 232s.
- ÖZTEMİZ, M., 2012. Süryaniler, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 208s.
- ÖZTÜRK, L., 1988. İslam Dünyasında Hristiyanlar, İstanbul, İz Yayınları, 267s.
- ÖZCOŞAR, İ., 2008. 19. Yüzyılda Mardin Süryanileri, Beyan Yayınları, İstanbul, 480s.
- ÖZSOY, O., (1998). Türkiye'nin İmaj Sorunları, Alfa Yayanları, İstanbul, 413s.
- UÇAR, Ş., 1990. Anadolu'da İslâm-Bizans Mücadelesi, İşaret Yay., İstanbul, 140s.

- URFALI MATEOS, 1978-87. Urfalı Mateos Vekâyinâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), Çev. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 365s.
- URFALI MATEOS, 2000. Urfalı Mateos Vekâyinâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), Çev. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 365s.
- ÜÇÖK, B., 1968. İslam Tarihi: Emeviler ve Abbasiler, Sevinç Matbaası, 223s.
- RUNCIMAN, S., 1992. Haçlı Seferleri Tarihi, 3.cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 465s.
- SARI, G., 2011. Geçmişten Günümüze Süryaniler ve Süryanilerin Türkiye'ye Etkileri: İdil Örneği, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 500s.
- SEVİM, A.-MERCİL, E., 1995. Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset-Tekilat ve Kültür, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 631s.
- SEVER, E., 1996. Asur Tarihi, İstanbul, Kaynak Yayınları, İstanbul, 286s.
- ŞAHİN, M.S., 1996. Fener Rum Patrikhanesi ve Türkiye, Ötüken Yayınları, İstanbul, 398s.
- ŞEKER, M., 2000. Anadolu'da Bir Arada Yaşama Tecrübesi, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 191s.
-, 1991. Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 160s.
- TURAN, O., 1969. Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, Turan Neşriyat Yurdu Yayınları, İstanbul, 477s.
-, 1988. Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 760s.
-, 2013. Selçuklular Zamanında Türkiye, Ötüken Yayınları, İstanbul, 762s.
-, 1996. Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 347s.
- TÜMER, G., KÜÇÜK, A., 1997. Dinler Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara, 472s.
- VASILIEV, A.A., 1943. Bizans İmparatorluğu Tarihi, Çev. Arif Müfit Mansel, Maarif Mtbası, Ankara.
- YOUSIF, E.I., 2009. Süryani Vakanüvisler, Çev: Mustafa Aslan, Doz Yayınları, İstanbul.
- YILDIRIM, M., 2005. Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi, Aziz Andaç Yayınları, Ankara.

Makaleler

- ALBAYRAK, K. 2002. "Keldaniler" Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.25, İstanbul ss.207-210.
- ALBAYRAK, K. 2011. "Günümüz Ortadoğu Coğrafyasında Süryaniler" Ortadoğu Yıllığı, ss.615-632.
- ALİCAN, M., 2011. "Bizans İmparatorluğu'nda Kilise ve Devlet: Sezaropapizm Sorununu Yeniden Düşünmek", Tarih Okulu Dergisi, Sayı IX, ss. 169-198.
- AZİMLİ, M., 2005. "Sünni Hilafete Tahakküm Kurmuş Bir Şii Hanedan: Büveyhiler" Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 7, S. 2, Diyarbakır, ss.19-32.
- CROIX, G. E. M. de Ste., 1964. "Why Were The Early Christians Persecuted? A Rejoinder", Oxford Journals, pp.28-33
- ÇELİK, M., 2010. "Süryaniler" Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.38, İstanbul ss.175-178.
- DANIŞMEND, İ. H., 1939. "Süryani Mikail Vakayinamesi", Türklük, No. 1, s.73.

- GASQUE, W. W., 2004. “İnancın Sorgulanması”, Ed. Tim Dowley, Pat Alexander, Hristiyanlık Tarihi, çev. Sibel Sel, Levent Kınran, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, ss.82-97.
- KEMALOĞLU, M., 2012. “Türkiye Selçuklularında Gayr-ı Müslim Tebaa ile Kurulan Sosyal İlişkiler”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.4 S.7., ss.168-185.
- KÖKER, H., 1992. “Selçuklular Devrinde Hekimler”, Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet, Kayseri, ss.13.
- KÜÇÜK, C., 1985. “Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, IV, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 1007.
- SÜMER, F., 2009. “Selçuklular”, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.36, İstanbul, ss.365-371.
-, 2009. “ Anadolu Selçukluları”, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.36, İstanbul, ss.380-384.
- ŞAHİN, M.S., 1995. “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi” Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, ss.342-348.
- ÜREK, M., 2013. “History and Sociological Structure of Syrians”, Milet ve Nihal, 10 (2), pp.95-112.
- TAŞĞIN, A., 2002. “Anadolu’nun Yok Olmaya Yüz Tutan Zenginliklerinden:Süryaniler”, Ankara, VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Genel Konular Seksiyon Bildirileri (18-22 Haziran 2001 İçel), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.210.
- TÜMER, G., 1993. “Günümüzde Doğu Hristiyanlığı, Asrımızda Hristiyan Müslüman Münasebetleri”, İlmi Neşriyat, İstanbul, ss.123-134.
- ÖZAYDIN, A., 2002. “Kılıçarslan II” Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.25, İstanbul, ss.399-403.
- YİĞİT, İ., 1995. “Emeviler” Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.11, İstanbul, ss.87-104.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Şeyhmus SARİCE
Doğum Yeri ve Tarihi : Ceylanpınar-1992

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarih Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi :Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD
Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller :İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar :Halk Eğitim Merkezi Tarih Kursları
Final Okulları Tarih Öğretmeni

İletişim

E-Posta Adresi : seyhmuassarice@hotmail.com
Tarih :